

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Гуманітарно-педагогічний факультет

ПОГОДЖЕНО

Декан гуманітарно-педагогічного
факультету

_____ Савицька І.М.
« ___ » _____ 2025 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри міжнародних
відносин і суспільних наук

_____ Хвіст В.О.
« ___ » _____ 2025 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

**«УЧАСТЬ УКРАЇНИ У СВІТОВІЙ ПРОДОВОЛЬЧІЙ
ПРОГРАМІ»**

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Освітня програма «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Орієнтація
освітньої програми освітньо-професійна

**Гарант освітньої
програми** канд. іст. наук, доцент _____ Кравченко Н.Б.

**Керівник
магістерської
кваліфікаційної
роботи** д. політ. наук, доцент _____ Гольцов А.Г.

Виконав _____ Супрун А.А.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ЗАТВЕРДЖУЮ

завідувач кафедри міжнародних відносин
і суспільних наук

_____ Хвіст В.О.

«___» _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ

**ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТУ**

Супруну Арсентію Андрійовичу

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
Освітня програма «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
Орієнтація освітньої програми **освітньо-професійна**

Тема магістерської роботи: **«УЧАСТЬ УКРАЇНИ У СВІТОВІЙ
ПРОДОВОЛЬЧІЙ ПРОГРАМІ»**

затверджена наказом ректора НУБіП України від

25.11.2024 р.

Термін подання завершеної роботи на кафедру

01.11.2025 р.

Вихідні дані до магістерської роботи:

- 1) Обґрунтувати діяльність Світової продовольчої програми
- 2) Визначення в ній місця України в контексті забезпечення глобальної продовольчої безпеки.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

- Визначити теоретичні засади дослідження діяльності Світової продовольчої програми й участі в ній України
- Навести методологію та методику дослідження
- Окреслити вплив російсько-української війни на світову продовольчу безпеку
- Зробити аналіз виробництва продовольства в Україні та її зовнішньої торгівлі продовольчими товарами
- Проаналізувати участь України у Світовій продовольчій програмі в умовах воєнного стану
- Окреслити проблеми реалізації Україною експортного потенціалу продовольчої продукції й захисту продовольчої безпеки
- Визначити перспективи зміцнення позицій України на світовому ринку продовольства

Дата видачі завдання

25.11.2024 р.

Керівник магістерської роботи

_____ Гольцов А.Г.

Завдання прийняв до виконання

_____ Супрун А.А.

РЕФЕРАТ

магістерської кваліфікаційної роботи
студента магістратури гуманітарно-педагогічного факультету
спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»,
освітньо-професійної програми «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»
Національного університету біоресурсів і природокористування України
на тему: «УЧАСТЬ УКРАЇНИ У СВІТОВІЙ ПРОДОВОЛЬЧІЙ ПРОГРАМІ»

У даній роботі було здійснено спробу дослідити проблему глобальної продовольчої безпеки, що є однією з найактуальніших викликів сучасності, адже від її вирішення залежить стабільність як окремих держав, так і всього світу. У Порядку денному в сфері сталого розвитку до 2030 року серед пріоритетних завдань визначено ліквідацію голоду, подолання недоїдання та забезпечення доступу до якісних і безпечних продуктів харчування.

У цих умовах Україна відіграє важливу роль у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки та подоланні пов'язаних із цим проблем. Як один із провідних експортерів зернових культур і активний учасник Світової продовольчої програми, наша держава робить вагомий внесок у подолання світового голоду та підтримку країн, які найбільше потерпають від нестачі продовольства. Саме тому дослідження концептуальних і практичних засад участі України у світові продовольчій програмі та її місця в контексті забезпечення продовольчої безпеки для малозабезпечених країн світу набуває особливої актуальності.

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Основний текст викладено на 92 сторінках, список використаних джерел містить 62 найменування.

Ключові слова: продовольча безпека, Україна, аграрна політика, сталий розвиток, регіональна інтеграція

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1.....	9
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ УЧАСТІ УКРАЇНИ У СВІТОВІЙ ПРОДОВОЛЬЧІЙ ПРОГРАМІ.....	9
1.1. Теоретичні засади дослідження діяльності Світової продовольчої програми й участі в ній України	9
1.2. Методологія та методика дослідження	16
Висновки до розділу 1.....	21
РОЗДІЛ 2. ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ У СВІТОВІЙ ПРОДОВОЛЬЧІЙ ПРОГРАМІ	23
2.1. Світова продовольча програма та її роль у розв’язанні проблем забезпечення продовольством у світі.....	23
2.2. Вплив російсько-української війни на світову продовольчу безпеку	28
2.3. Виробництво продовольства в Україні, її зовнішня торгівля продовольчими товарами.....	41
2.4. Участь України у Світовій продовольчій програмі в умовах воєнного стану	52
Висновки до розділу 2.....	60
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІЦНЕННЯ ПОЗИЦІЙ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ ПРОДОВОЛЬЧОМУ РИНКУ	63
3.1. Проблеми реалізації Україною експортного потенціалу продовольчої продукції й захисту продовольчої безпеки	63
3.2. Перспективи зміцнення позицій України на світовому ринку продовольства	74
Висновки до розділу 3.....	83
ВИСНОВКИ	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	91

ВСТУП

Проблема глобальної продовольчої безпеки сьогодні набула безпрецедентної гостроти, перетворившись із соціально-економічного виклику на фактор міжнародної безпеки та геополітичної стабільності. Після пандемії COVID-19, ескалації збройних конфліктів у різних регіонах світу та різкого загострення кліматичних криз продовольчі системи стали вразливішими, ніж будь-коли. За оцінками міжнародних організацій, у 2023 кількість людей, які перебувають на межі голоду склала 733 млн. [1]. У цих умовах питання ефективного функціонування глобальних гуманітарних механізмів стало надзвичайно актуальним.

Особливе місце серед таких механізмів займає Світова продовольча програма (СПП), яка є ключовим інструментом реагування на голод і кризові ситуації у світі. Водночас повномасштабна війна в Україні, яка є одним із найбільших експортерів зернових і важливим елементом світових харчових ланцюгів, перетворила продовольчу безпеку на стратегічне питання не лише для нашої держави, а й для всього світу. Порушення морської логістики, атаки на портову інфраструктуру, мінування полів і скорочення виробництва створили серйозні ризики для десятків країн Азії й Африки.

У цих умовах участь України у глобальних продовольчих ініціативах набула подвійної ваги: як країна, що сама переживає масштабну гуманітарну та економічну кризу; як держава, що продовжує відігравати критично важливу роль у забезпеченні харчових потреб найбільш вразливих регіонів планети.

СПП стала однією з найбільш значущих міжнародних структур, які підтримують Україну під час війни. З березня 2022 року вона інвестувала понад 1,3 млрд дол. США у національну економіку, закупаючи до 82 % продуктів харчування на внутрішньому ринку, що дозволяє не лише надавати допомогу населенню, але й підтримувати місцевих виробників, зберігати зайнятість та стимулювати аграрний сектор. Програма забезпечує продовольчі набори для лікарень, центрів ВПО, закладів освіти та соціального захисту [8–9], що робить

її діяльність системоутворюючою для країни в умовах війни.

Водночас аналіз фінансових показників СПП в Україні демонструє значний дефіцит ресурсів у критично важливих напрямках – продовольчій допомозі ВПО, зміцненні продовольчої системи, соціальних виплатах та шкільному харчуванні [39], що свідчить про необхідність глибшого наукового дослідження механізмів функціонування СПП, ефективності використання її ресурсів та визначення оптимальних стратегій підтримки України в умовах воєнного стану.

Отже, актуальність теми дослідження зумовлена:

- небаченим загостренням глобальної продовольчої кризи у 2022–2025 рр.;
- стратегічним значенням України у світових продовольчих ланцюгах;
- руйнуванням аграрної інфраструктури внаслідок війни та зростанням внутрішніх гуманітарних потреб;
- ключовою роллю СПП у стабілізації продовольчої ситуації в Україні та підтримці глобальної безпеки;
- необхідністю оцінки ефективності фінансових і організаційних механізмів СПП в умовах дефіциту ресурсів.

Саме тому дослідження концептуальних засад та практичних механізмів участі України у Світовій продовольчій програмі, оцінки її внеску у подолання глобального голоду та стабілізацію продовольчих систем у кризовий період має не лише наукове, але й важливе геополітичне й соціально-економічне значення.

Метою дипломної роботи є дослідження діяльності Світової продовольчої програми та визначення в ній місця України в контексті забезпечення глобальної продовольчої безпеки..

В процесі дослідження поставлено виконання ряду **завдань**:

- визначити теоретичні засади дослідження діяльності Світової продовольчої програми й участі в ній України;
- проаналізувати методологію та методіку дослідження;

- окреслити вплив російсько-української війни на світову продовольчу безпеку;
- зробити аналіз виробництва продовольства в Україні та її зовнішньої торгівлі продовольчими товарами;
- проаналізувати участь України у Світовій продовольчій програмі в умовах воєнного стану;
- зазначити проблеми реалізації Україною експортного потенціалу продовольчої продукції й захисту продовольчої безпеки;
- визначити перспективи зміцнення позицій України на світовому ринку продовольства.

Об’єктом дослідження є діяльність Світової продовольчої програми.

Предметом дослідження виступає діяльність Світової продовольчої програми та характеристика участі в ній України.

Методологія та методика. Методологічну основу роботи становить комплекс наукових методів, що забезпечують всебічне вивчення участі України у Світовій продовольчій програмі та її внеску у глобальну продовольчу безпеку. У дослідженні застосовано історичний метод для аналізу етапів становлення та розвитку Світової продовольчої програми. Методи аналізу та синтезу використано під час оцінки впливу українського експорту продовольчої продукції на формування світових продовольчих ресурсів та забезпечення продовольчої безпеки.

Для опрацювання статистичних матеріалів – динаміки зовнішньої торгівлі, виробництва сільськогосподарської продукції, обсягів фінансування аграрного сектору України та світу, а також даних про діяльність СПП – застосовано статистичний та фінансовий методи. З метою наочного представлення результатів використано табличний та графічний методи, що дозволили систематизувати та візуалізувати основні тенденції та показники. Крім того, у роботі застосовано низку допоміжних методів, зміст і специфіку яких детальніше розкрито в першому розділі дослідження. Такий комплексний підхід забезпечив цілісність, об’єктивність та достовірність отриманих результатів.

Теоретичне та практичне значення роботи полягає в тому, що запропонована в процесі написання стратегія змінення позицій українського аграрного сектора на світовому ринку продовольства в умовах сталого та інноваційного розвитку може бути використана при формуванні державної програми з розвитку аграрної сфери.

Структура дипломної роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів з підрозділами, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ УЧАСТІ УКРАЇНИ У СВІТОВІЙ ПРОДОВОЛЬЧІЙ ПРОГРАМІ

1.1. Теоретичні засади дослідження діяльності Світової продовольчої програми й участі в ній України

Сучасний світ стикається з низкою глобальних проблем, серед яких особливе місце займає продовольча. Зростання кількості конфліктів, зміни клімату, економічні кризи, спричинені пандемією COVID-19, а також збільшення кількості вимушено переміщених осіб – усі ці чинники значно ускладнюють забезпечення людей їжею. Брак доступу до продуктів харчування загрожує не лише життю мільйонів людей, а й стабільності держав та миру у світі. В табл. Додатку А. сформовано основні глобальні проблеми з якими стикається людство в 21 столітті.

Аналізуючи табл. Додатку А, слід відзначити, що глобальні проблеми людства охоплюють практично всі сфери життя: економічну, соціальну, політичну, екологічну та технологічну. Вони мають планетарний характер і не можуть бути вирішені силами однієї держави, адже наслідки цих викликів поширюються за межі національних кордонів. Саме тому першочергове значення у їх подоланні належить міжнародним організаціям, які координують зусилля світової спільноти, мобілізують ресурси та виробляють єдині стратегії глобального розвитку.

Серед усіх проблем особливо гострою залишається продовольча безпека. Зростання населення, дефіцит води, кліматичні зміни, збройні конфлікти та економічні кризи загрожують життю мільйонів людей у світі. Голод не лише підриває здоров'я і добробут населення, а й стає причиною соціальної нестабільності, масових міграцій і навіть воєнних протистоянь. Забезпечення продовольчої безпеки є однією з ключових умов для збереження миру та стабільного розвитку людства.

У розв'язанні цієї проблеми вирішальну роль відіграє Світова продовольча програма. Вона стала найбільшою гуманітарною організацією у світі, що не лише надає екстрену продовольчу допомогу у кризових ситуаціях, але й реалізує довгострокові програми, спрямовані на зниження рівня голоду. Світова продовольча програма (СПП) була створена у 1961 р. як експеримент з інтернаціоналізації продовольчої допомоги США через систему ООН [1]. Ініціатива мала подвійний ефект: з одного боку, вирішення проблеми надлишків американської продукції, а з іншого – підтримка країн, що потерпали від нестачі продовольства. Її діяльність охоплює підтримку шкільного харчування, допомогу матерям та дітям, запровадження грошових трансферів замість традиційної допомоги продуктами, що робить процес більш ефективним і адаптованим до потреб конкретних країн. Важливим напрямом є також допомога урядам у створенні власних систем продовольчої безпеки, що дозволяє не лише ліквідувати наслідки криз, а й запобігати новим. Згодом СПП перетворилася на найбільшу гуманітарну організацію світу, що надає харчову допомогу мільйонам людей.

З роками організація пройшла шлях від роздачі допомоги у натуральному вигляді до використання грошових трансферів та програм, які розвивають потенціал країн у подоланні криз. Таким чином, СПП не лише рятує життя під час надзвичайних ситуацій, а й допомагає державам будувати стійкі системи продовольчої безпеки.

Починаючи з 2004 року, СПП реалізує стратегічні плани, що відображають сучасні виклики та цілі глобального розвитку. Вони включають підтримку освіти, подолання гендерної нерівності, забезпечення харчування для вагітних жінок і дітей, а також допомогу урядам у впровадженні програм продовольчої підтримки. Організація пов'язує свою діяльність із досягненням Цілей тисячоліття, а нині й Цілей сталого розвитку до 2030 року. Важливо, що діяльність СПП спрямована не лише на ліквідацію наслідків криз, а й на запобігання новим, що вимагає поєднання екстреної гуманітарної допомоги з довгостроковими програмами розвитку.

У 2020 р. Світова продовольча програма отримала Нобелівську премію миру, що стало визнанням її внеску у боротьбу з голодом і підкреслило нерозривний зв'язок між продовольчою безпекою, миром і стабільністю. Адже голод часто є наслідком війни чи соціальної нестабільності, і водночас сам може стати їхньою причиною.

Наступним доцільно розглянути основні цілі СПП, які детальніше наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Характеристика основних цілей СПП

Характеристика	Характеристика
Забезпечення доступу до продовольства	Надання допомоги у випадках гострої та хронічної нестачі продовольства, реагування на гуманітарні кризи та підтримка вразливих груп населення.
Гендерна рівність у продовольчих програмах	Підвищення контролю жінок над продовольчими ресурсами, видача карток на харчові пайки на ім'я жінок, залучення їх до комітетів з розподілу допомоги.
Підтримка освіти дівчат	Розширення можливостей для здобуття середньої освіти, позашкільне навчання, спрямоване на підлітків-дівчат, поєднання продовольчої допомоги з освітніми програмами.
Навчання та розвиток навичок	Реалізація програм харчової підтримки, що включають тренінги з харчування, здоров'я, базової грамотності та професійних навичок, особливо для жінок і дівчат.
Адвокація ролі жінок і дівчат	Інформаційна та просвітницька діяльність щодо важливості участі жінок у забезпеченні продовольчої безпеки для сім'ї та суспільства загалом.
Підтримка уразливих груп	Врахування потреб жінок і дітей, що постраждали від ВІЛ/СНІДу, а також осіб із полікультурних чи кризових середовищ.
Рівність у кадровій політиці	Збільшення частки жінок на управлінських посадах, формування гендерно-чутливої кадрової політики, створення умов для балансу між професійним і особистим життям працівників.
Системність та моніторинг	Інтеграція гендерних та соціальних аспектів у програмні документи, бюджети та звітність, запровадження систем оцінки та моніторингу виконання програм.

Джерело: [1]

Основні цілі Світової продовольчої програми зосереджені на комплексному підході до подолання голоду та забезпечення продовольчої безпеки. Важливим завданням є не лише надання продуктів харчування у кризових ситуаціях, а й створення умов для довгострокової стабільності через підтримку освіти, розвиток навичок і залучення жінок до процесів прийняття

рішень. Особливий акцент робиться на гендерній рівності, адже саме жінки відіграють ключову роль у продовольчій безпеці сімей та громад. Для забезпечення ефективності впровадження Гендерної політики було розроблено низку ініціатив, серед яких:

- підготовка методичних рекомендацій щодо реалізації ECW;
- створення базових показників (baseline) для оцінки стану виконання програм у понад 30 країнах;
- проведення тренінгів і заходів із нарощування потенціалу на різних рівнях;
- запровадження пілотних проєктів щодо посилення контролю жінок над продовольчими ресурсами.

Крім того, СПП активно взаємодіє з іншими міжнародними організаціями у питаннях інтеграції гендерної складової в гуманітарну допомогу. Зокрема, вона співгодує в Міжвідомчій робочій групі з питань гендеру та гуманітарної допомоги, бере участь у ініціативах із запобігання сексуальному насильству у кризових ситуаціях, а також у розробці інформаційних матеріалів щодо гендеру та ВІЛ/СНІДу [1].

Отож, діяльність СПП ґрунтуються на поєднанні двох ключових підходів: гуманітарного (оперативне реагування на гострі та хронічні проблеми голоду) та гендерно-орієнтованого (усунення нерівностей і забезпечення рівного доступу жінок і чоловіків до продовольчої допомоги). Така концепція дозволяє не лише долати наслідки кризових ситуацій, але й формувати передумови для довгострокової продовольчої стабільності на глобальному рівні.

На рис. 1.1. наведено географію діяльності СПП.

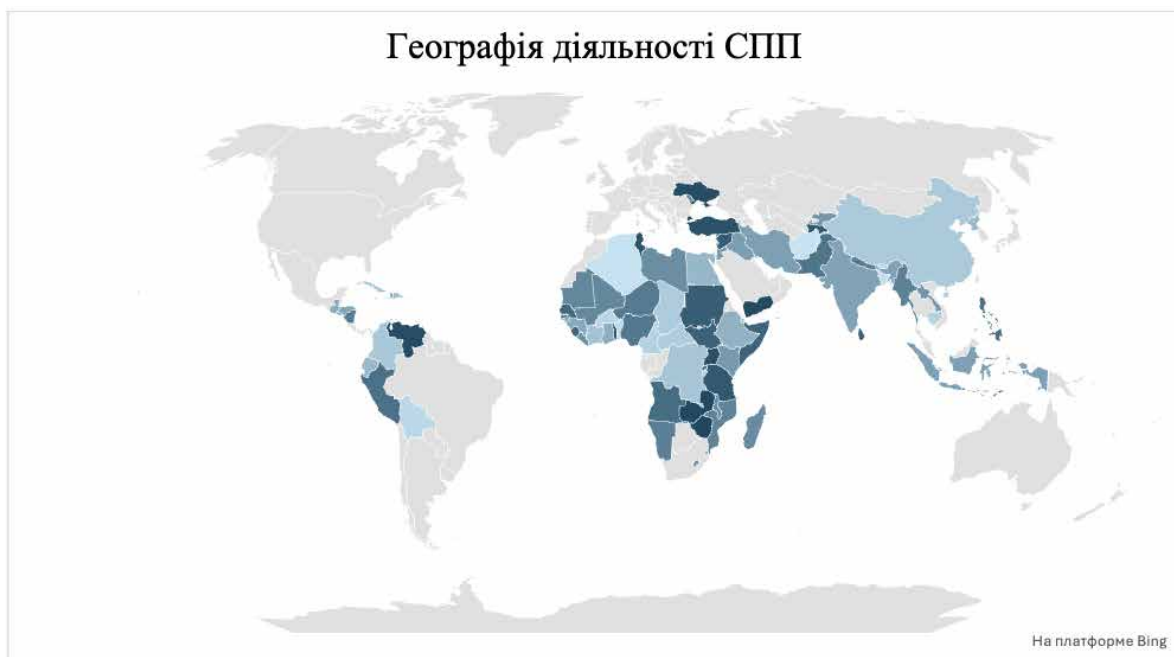

Рис. 1.1. Географія діяльності СПП станом на 2025 р.

Джерело: [1]

Отож, аналізуючи рис. 1.1., слід відзначити, що СПП залишається найбільшою гуманітарною організацією у світі, присутньою більш ніж у 120 країнах і територіях. Її діяльність охоплює 86 офісів на шести континентах, а 77% персоналу рекрутуються локально, що дозволяє враховувати специфіку кожного регіону та швидко реагувати на потреби місцевих громад.

Основна місія СПП полягає у порятунку життів під час надзвичайних ситуацій – від збройних конфліктів і кліматичних катастроф до пандемій та економічних криз. Водночас організація системно працює над змінами в довгостроковій перспективі [1]:

- створенням умов для миру,
- стабільності та сталого розвитку через продовольчу допомогу,
- підтримку вразливих груп,
- розвиток стійкості до криз
- боротьбу з хронічним недоїданням.

Серед ключових напрямів роботи СПП у 2025 р. – реагування на надзвичайні ситуації в Афганістані, Демократичній Республіці Конго, Ефіопії,

Сомалі, Південному Судані, Судані, Сирії, Ємені, Україні та інших країнах, що потерпають від конфліктів, посух чи продовольчої нестабільності.

В Україні СПП відіграє особливу роль через збройну агресію та масштабну гуманітарну кризу, яка набула особливої актуальності з початком повномасштабної війни, яка вже четвертий рік завдає серйозних гуманітарних наслідків для населення та створює загрози для глобальної продовольчої безпеки. Україна, яка до війни була одним із ключових експортерів зернових культур і забезпечувала харчування для понад 400 мільйонів людей у світі, сьогодні сама стикається з гострими викликами у сфері продовольчої безпеки [8].

Основні завдання СПП в Україні наведено в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Характеристика ключових завдань СПП в Україні

Напрямок діяльності	Характеристика
Продовольча допомога	Доставка продуктових наборів і готових до вживання раціонів у важкодоступні та прифронтові райони; забезпечення продовольством лікарень, центрів для переселенців, дитячих будинків.
Грошова допомога	Надання грошових виплат у регіонах із працюючими ринками та для раптово переміщених або евакуйованих людей, що дає змогу людям самостійно купувати необхідні продукти.
Підтримка локального виробництва	Закупівля близько 82 % продуктів всередині країни, співпраця з українськими виробниками та пекарнями, інвестування в економіку понад 1,3 млрд дол. США.
Гуманітарне розмінування	Відновлення сільськогосподарських угідь шляхом очищення територій від мін, що забезпечує продовольчу стабільність у майбутньому.
Екстрені телекомунікації та логістика	Координація постачання допомоги та зв'язку між гуманітарними організаціями для ефективного реагування на кризи.
Шкільне харчування	Організація програм гарячих обідів для дітей у школах, що сприяє покращенню харчування та стабільності освітнього процесу.

Джерело: [8-9]

За даними СПП, близько 5 мільйонів українців перебувають у стані помірної чи гострої продовольчої небезпеки [9]. Особливо складною є ситуація у прифронтових регіонах, де третина населення не має стабільного доступу до їжі через щоденні обстріли, небезпеку пересування та відсутність працюючої

торговельної інфраструктури. Навіть там, де продукти доступні, значна частина людей не може їх собі дозволити через високу інфляцію, безробіття та падіння рівня доходів. Багато українців змушені жертвувати власним харчуванням на користь дітей або брати борги, щоб купити їжу.

Отож, слід відзначити, що світова продовольча програма відіграє ключову роль у подоланні гуманітарної кризи в Україні, адже через війну мільйони людей опинилися в умовах продовольчої небезпеки, особливо у прифронтових регіонах. СПП забезпечує населення продуктовими наборами, грошовою допомогою та підтримує місцевих виробників, інвестуючи кошти в економіку. Важливими напрямками є також розмінування сільськогосподарських угідь, розвиток шкільного харчування, а також координація логістики й телекомунікацій у надзвичайних умовах. Незважаючи на ризики та атаки на інфраструктуру, програма допомагає мільйонам українців і водночас підтримує продовольчу стабільність у світі.

Світова продовольча програма функціонує в умовах складної та нерівномірної глобальної продовольчої системи, де наявність ресурсів, моделі споживання та політика держав суттєво різняться між регіонами. Результати міжнародних досліджень підтверджують, що продовольча безпека формується під впливом багатьох факторів – від рівня економічного розвитку до культурних особливостей харчування населення.

Так, у роботі Т. Yengoh та співавторів розглянуто різні шляхи досягнення продовольчої безпеки на прикладі Камеруну, де поєднання аграрної політики, кліматичних умов та соціально-економічних диспропорцій визначає доступність продовольства для населення [63]. Автори підкреслюють, що ефективність програм боротьби з голодом, включно зі світовими ініціативами, значною мірою залежить від місцевих умов, а тому міжнародна підтримка має адаптуватися до конкретних потреб окремих країн.

Дослідження І. Сатро та J. Veghin присвячене виробництву та споживанню молочної продукції в Японії, що демонструє роль державної політики у формуванні продовольчих ринків та гарантуванні стабільності їх

функціонування [65]. Аналіз японського аграрного сектору показує, що навіть високорозвинені країни залежать від державного регулювання та потребують ефективних механізмів продовольчої підтримки.

У своїй праці Н. Hasegawa акцентує увагу на нових стилях життя в Японії, які поєднують традиційне фермерство з іншими видами діяльності. Такий підхід сприяє екологічній сталості та диверсифікації джерел доходу сільського населення [67]. Дослідження підкреслює важливість підтримки малих виробників – одного з ключових напрямів діяльності Світової продовольчої програми у країнах, що розвиваються.

Поведінка споживачів та структура харчування, за висновками W. Chern і співавторів, значно впливають на попит на продовольство, що необхідно враховувати при розробці глобальних продовольчих стратегій [69]. Дослідження японських домогосподарств показало, що динаміка цін, доходів та культурні чинники визначають вибір продуктів і можуть створювати ризики недостатнього харчування окремих груп населення.

Узагальнюючи ці підходи, можна зазначити, що наукові дослідження підкреслюють багатовимірність проблеми голоду та потребу в комплексних механізмах реагування. Світова продовольча програма відіграє ключову роль у подоланні голоду саме тому, що поєднує гуманітарну допомогу, підтримку місцевих ринків та розвиток стійких продовольчих систем. Аналіз різних країн демонструє, що ефективність СПП залежить від здатності враховувати регіональні особливості, соціальні структури та економічні умови, а її діяльність має адаптивний, гнучкий та науково обґрунтований характер.

1.2. Методологія та методика дослідження

При написання даної магістерської роботи пропонується використати міждисциплінарний підхід для того, щоб провести дослідження участі України у Світової продовольчій програмі та визначити її роль в контекст забезпечення глобальної продовольчої безпеки в країнах, що розвиваються. Саме поєднання

економічних та правових методів дослідження дасть можливість провести більш детальне дослідження торгівлі, виробництва та стратегії аграрного сектору України, адже на їхній ріст мають вплив як економічна ситуація в країні так і правова база їхнього функціонування, особливо це стосується експорту в країни ЄС, саме в умовах блокування кордонів та створення зернових коридорів..

Більш детальніше пропонується виокремити методи, які були використанні при написанні магістерської роботи (рис. 1.2) та надати їхню загальну характеристику.

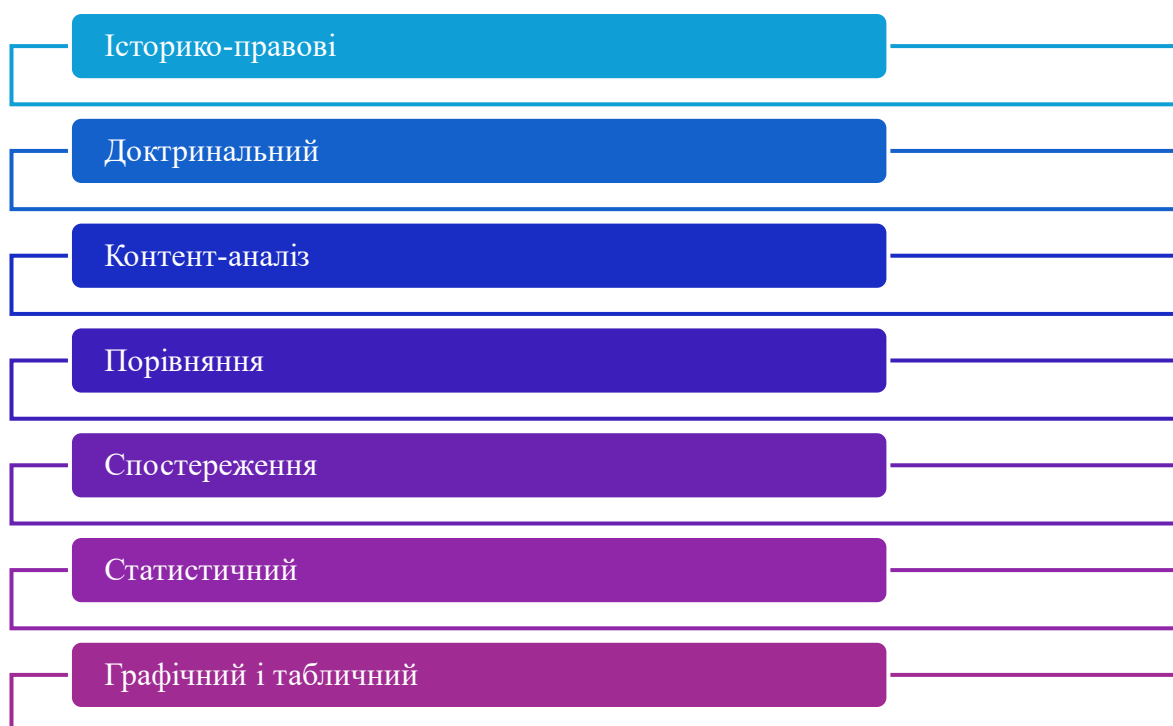

Рис. 1.2. Перелік основних методів для дослідження участі України у СПП в умовах воєнного стану та забезпечення глобальної продовольчої безпеки

Джерело: сформовано автором

Отже, визнавши основні методи, які були застосовані при написанні магістерської роботи, доцільно більш детально зупинитися на тому, як саме вони будуть використані у дослідженні участі України у СПП в умовах війни та забезпечення глобальної продовольчої безпеки, а також які результати можуть бути отримані.

Історико-аналітичний метод [11] дозволив дослідити формування співпраці України зі СПП у контексті гуманітарних викликів, простежити еволюцію підходів до надання продовольчої допомоги з початку повномасштабної війни та виявити ключові етапи і рішення, що вплинули на масштаби та ефективність міжнародної підтримки. Завдяки цьому можна з'ясувати, які чинники стали вирішальними у розширенні або трансформації програм допомоги.

Доктринальний метод [12] передбачав аналіз нормативно-правових актів, міжнародних угод та стратегічних документів України й міжнародних організацій, що регулюють співпрацю у сфері продовольчої безпеки. Застосування цього методу дозволить виявити, як положення таких документів відображаються на практиці та які наслідки вони мають для внутрішньої продовольчої безпеки й глобальної стабільності харчових ринків.

Метод контент-аналізу [13] став важливим для вивчення звітів СПП, офіційних статистичних даних та аналітичних матеріалів за 2022–2024 рр. та експортної бази України за останні роки. Даний аналіз було проведено в другому розділі магістерської роботи. Його використання дозволило визначити зміни у масштабах гуманітарної підтримки, тенденції у фінансуванні та логістиці допомоги, а також оцінити вплив воєнних дій на обсяг українського експорту харчових продуктів.

Метод порівняння [14] надав змогу співставити досвід України у взаємодії зі СПП з практикою інших країн, що опинилися в умовах воєнних конфліктів чи природних катастроф. Використання даного методу дозволило виявити сильні та слабкі сторони української моделі співпраці, а також визначити, які практики можуть бути використані іншими державами.

Метод спостереження [16] був застосований у вивченні міжнародного досвіду. Автор провів аналіз інтерв'ю ключових міжнародних та українських експертів, офіційних виступів представників урядів та гуманітарних організацій, що дало можливість простежити реальні підходи до організації гуманітарної

підтримки та оцінити перспективи інтеграції України у глобальні продовольчі ініціативи.

Статистичний метод [17] є ключовим у дослідженні, оскільки на його основі здійснювався аналіз кількісних показників діяльності СПП в Україні. Зокрема, йдеться про кількість охопленого населення, обсяги фінансових інвестицій та рівень закупівель у локальних виробників, що дозволить оцінити не лише гуманітарний, а й економічний ефект участі України у програмі.

Графічний та табличний методи [18] слугували для візуалізації результатів, що підвищило наочність дослідження. Зокрема, вони допомогли показати динаміку зростання потреб у продовольчій допомозі, масштаби її надання, а також регіональні відмінності у забезпеченні продовольчою безпекою, що в підсумку дозволило підкреслити важливість результатів та їх значення для подальших наукових і практичних досліджень.

Отже, зазначені методи у своїй сукупності забезпечили комплексний підхід до аналізу участі України у Світовій продовольчій програмі, дозволили поєднати історичний, правовий, соціально-економічний та гуманітарний аспекти, що зробило дослідження цілісним і глибоким.

В підсумку першого розділу пропонується навести методичку в якості блок-схеми, яка буде використана при написанні магістерської роботи (Додаток Б).

Методика дослідження ролі України у Світовій продовольчій програмі в умовах воєнного стану та глобальної продовольчої безпеки передбачає послідовний аналіз низки завдань, які взаємопов'язані між собою і дозволяють сформулювати цілісне бачення проблеми. На початковому етапі важливо визначити теоретичні засади дослідження, що передбачає розгляд основних концепцій продовольчої безпеки, цілей і завдань Світової продовольчої програми, а також окреслення місця України в системі глобальних гуманітарних ініціатив, що створює теоретичний фундамент для подальшого аналізу.

Далі необхідно звернутися до методології та методики дослідження, де застосовуються різні наукові підходи, а результати дослідження систематизуються за допомогою табличних і графічних методів, що робить їх

більш наочними. Особливу увагу в методиці займає вивчення впливу російсько-української війни на світову продовольчу безпеку. Цей етап дає змогу оцінити наслідки бойових дій як для внутрішнього ринку продовольства, так і для міжнародних ланцюгів постачання, де Україна традиційно відігравала ключову роль. Важливо визначити, як саме війна змінила структуру світових продовольчих потоків та які ризики вона створила для інших країн.

Наступним кроком є аналіз виробництва продовольства в Україні та її зовнішньої торгівлі харчовими товарами. Тут досліджуються обсяги аграрного виробництва, експорт і імпорт продовольства, а також вплив воєнних дій на функціонування аграрного сектору та експортної інфраструктури, що дозволяє зрозуміти, наскільки ефективно Україна може виконувати роль постачальника продовольства в умовах війни.

Важливою складовою методики є дослідження участі України у Світовій продовольчій програмі в умовах воєнного стану. На цьому етапі оцінюються конкретні напрями співпраці, такі як: продовольча допомога населенню, грошові виплати, підтримка місцевих виробників, забезпечення гуманітарної логістики та аналізується, який вплив має ця допомога на внутрішню продовольчу безпеку та економічну стабільність. Методика також передбачає окреслення проблем, з якими стикається Україна при реалізації свого експортного потенціалу. Сюди входять труднощі з функціонуванням портів, ризики для логістики через військові дії, а також економічні чинники, що ускладнюють доступ до зовнішніх ринків.

Завершальним етапом є визначення перспектив зміцнення позицій України на світовому ринку продовольства. На цьому рівні дослідження формуються висновки щодо можливостей відновлення аграрного сектору, шляхів інтеграції України в міжнародні програми, а також пропозицій, спрямованих на посилення ролі нашої держави як одного з ключових гарантів глобальної продовольчої безпеки.

Отже, саме у виконанні наведених на рис. 1.3 етапів і полягатиме розкриття теми даної роботи, яке має на меті визначити особливості участі України у СПП та виділити її роль у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки.

Висновки до розділу 1.

При написання першого розділу магістерської роботи було розглянуто теоретико-методологічні аспекти участі України у Світовій продовольчій програмі. Визначено, що СПП постає як провідна гуманітарна організація у сфері подолання голоду та забезпечення продовольчої безпеки. Вона діє у регіонах із найбільшими кризами – Азії, Африці, Близькому Сході, Латинській Америці. Ключовими завданнями є забезпечення доступу до їжі, підтримка освіти, розвиток навичок та особлива увага до гендерної рівності, адже саме жінки часто стають основою продовольчої стабільності у громадах.

На основі опрацювання звітів СПП, встановлено, що Україна в контексті війни опинилася серед держав, що потребують масштабної підтримки СПП. Якщо раніше вона була одним із найбільших постачальників зерна у світі, то сьогодні сама стикається з кризою, адже мільйони українців перебувають у стані продовольчої небезпеки, особливо у прифронтових районах. СПП допомагає через продуктивні набори, грошову допомогу, підтримку місцевих виробників, інвестування в економіку, програми шкільного харчування та гуманітарне розмінування. Попри високі ризики та атаки на інфраструктуру, ця діяльність дозволяє пом'якшити кризу та зберегти роль України у глобальних продовольчих ланцюгах.

Також була описана методологія дослідження, яка побудована на міждисциплінарному підході, що поєднує економічні та правові аспекти. Використовуються історико-аналітичний, доктринальний, контент-аналіз, порівняльний та статистичний методи, а також спостереження й аналіз наукової літератури, що власне забезпечує комплексне вивчення як внутрішніх викликів України, так і її місця у світовій продовольчій системі. Щодо методики

дослідження, то вона передбачає послідовне дослідження – від теоретичних засад та аналізу воєнних впливів до оцінки співпраці зі СПП та перспектив зміцнення ролі України як ключового гаранта глобальної продовольчої безпеки, що дозволить комплексно розкрити тему дослідження

РОЗДІЛ 2. ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ У СВІТОВІЙ ПРОДОВОЛЬЧІЙ ПРОГРАМІ

2.1. Світова продовольча програма та її роль у розв'язанні проблем забезпечення продовольством у світі

Світова продовольча програма (СПП) є провідною гуманітарною організацією у сфері забезпечення продовольчої безпеки, яка здійснює діяльність як у надзвичайних ситуаціях, так і в умовах хронічного дефіциту харчових ресурсів. Її головною місією є надання доступу до їжі мільйонам чоловіків, жінок і дітей, що потерпають від голоду, тим самим сприяючи досягненню [1]. Близько 733 мільйонів людей зіткнулися з проблемою голоду в 2023 р., що еквівалентно кожному одинадцятому жителю планети і кожному п'ятому в Африці [1]. Детальніше динаміка кількості людей, які щорічно не доїдають наведена на рис. 2.1.

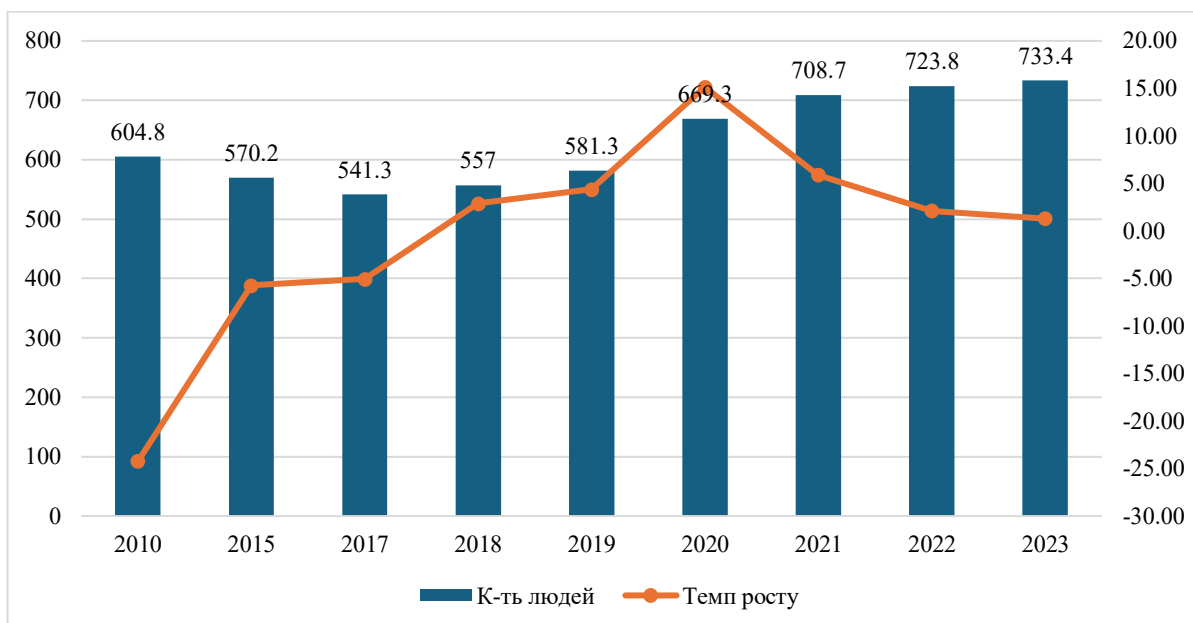

Рис. 2.1. Динаміка кількості людей, які недоїдають за період 2010-2023 рр., млн. чол.

Джерело: [1]

Наступним проаналізуємо структуру регіонів світу за кількістю голодуючих людей (рис. 2.2).

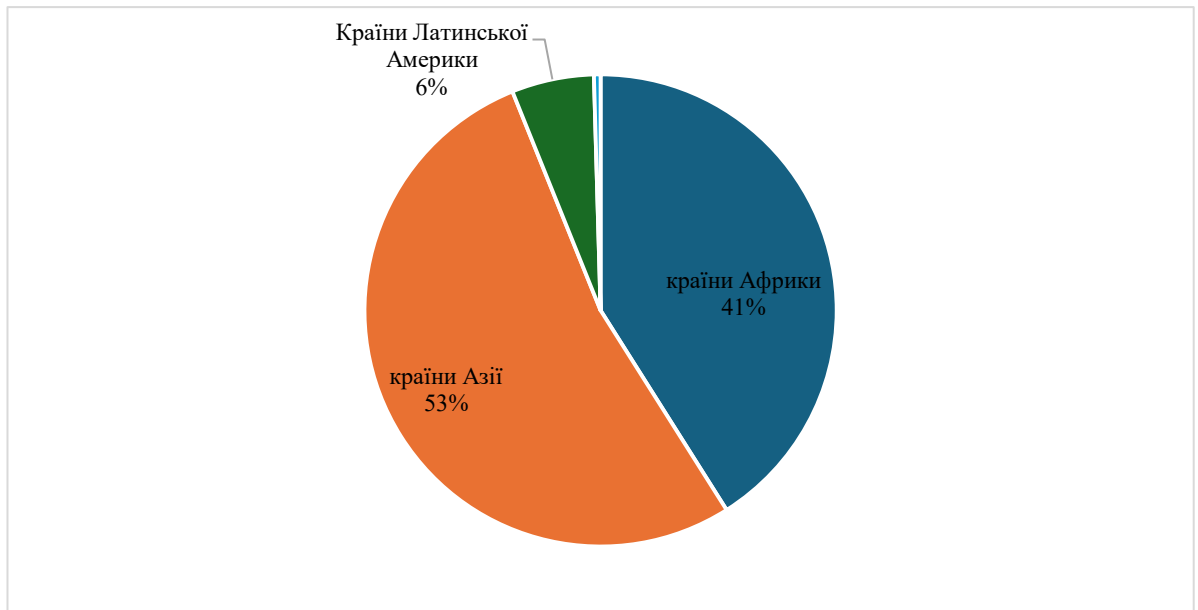

Рис. 2.2. Географічна структура проживання людей, які недоїдають за період 2023 року, %

Джерело: [2]

Отож, слід відмітити, що найбільше населення, яке голодує припадає на країни Азії (53%) та Африки (41%), які сумарно становлять 96%.

Величезна більшість голодуючих людей у світі проживають у країнах, що розвиваються, де 12,9 % населення недоїдають. Найбільша кількість голодуючих людей - дві третини від загальної кількості - мешкає в азіатських районах. У Південній Азії частка голодуючих останніми роками скоротилася, проте у Західній Азії трохи збільшилася. На рис. 2.3. Наведено відсоток населення, яке недоїдає.

Недоїдання є причиною майже половини смертей серед дітей віком до п'яти років, так як щорічно внаслідок цього вмирає 3,1 млн дітей, а кожна четверта дитина у світі має низьке для свого віку зростання. Понад 66 млн дітей молодшого шкільного віку в країнах, що розвиваються, приходять на заняття голодними, причому в одній тільки Африці таких дітей 23 млн [2].

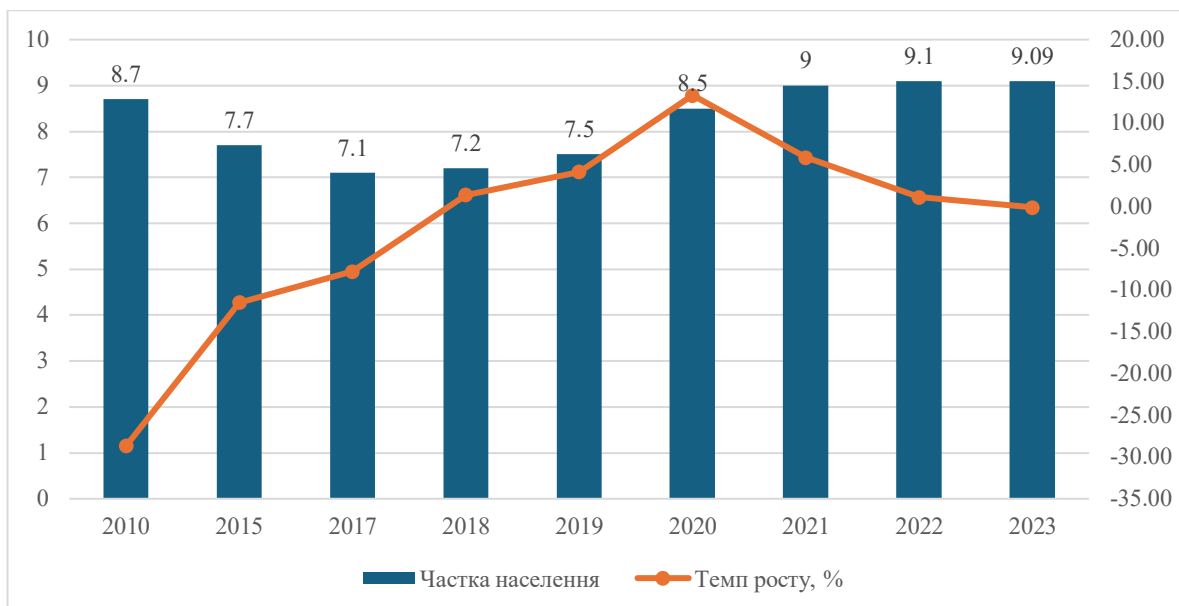

Рис 2.3. Динаміка частки населення, яке недоїдає за період 2010-2023 рр, %

Джерело: [2]

Наступним пропонуємо дослідити частку населення, яке недоїдає за регіонами світу (рис. 2.4).

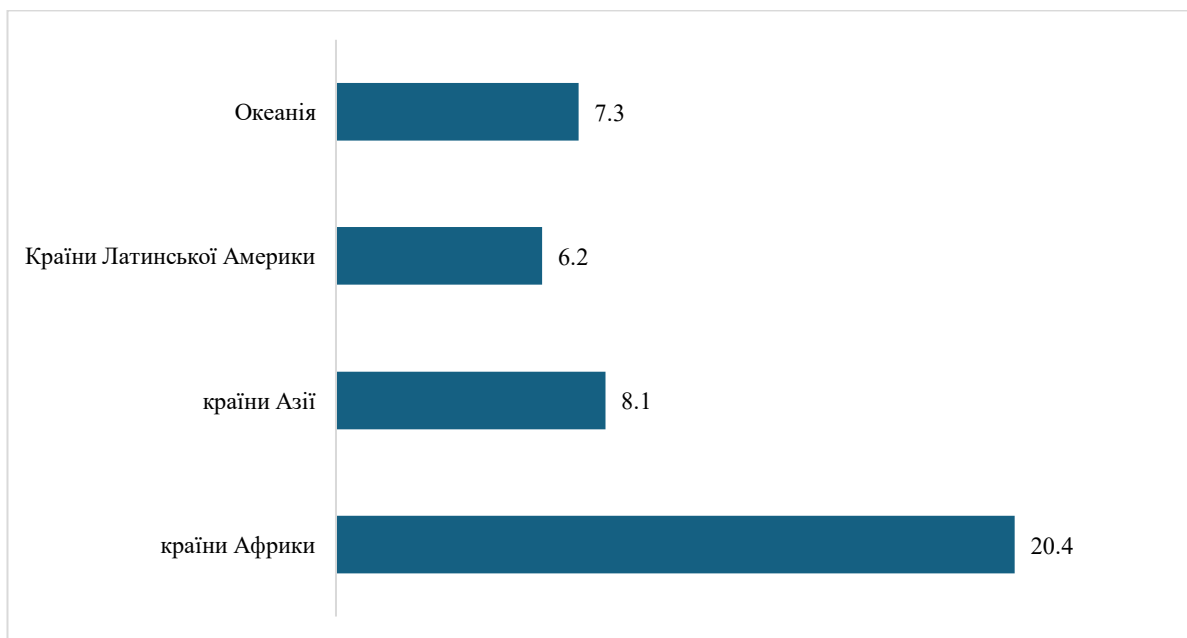

Рис. 2.4. Географічна структура проживання частки населення, яке недоїдає за 2023 рр, %

Джерело: [2]

У наші дні, у світі, де продовольства виробляється набагато більше, ніж споживається, понад 733 млн. людей – 1/9 жителів планети – голодують щодня, а більше того, кожен третій житель страждає від різного ступеня недоїдання.

Саме у подоланні проблем голоду і полягає основа діяльності СПП та на рис. 2.5 наведено потреби у фінансуванні регіонів світу, які щорічно задовольняються діяльності СПП.

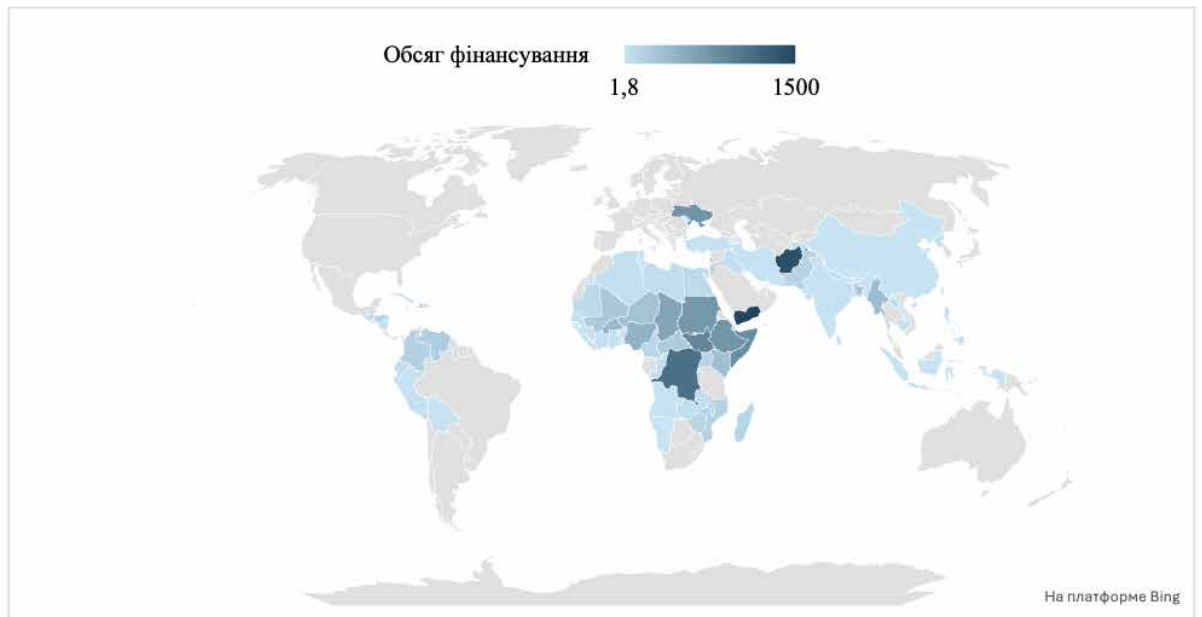

Рис. 2.5. Структура потреб світових регіонів у фінансуванні в контекст забезпечення продовольчими продуктами станом на 2024 р., млн. дол.

Джерело: [1]

Станом на 2024 рік структура потреб у фінансуванні для забезпечення продовольчої безпеки показує значні відмінності між регіонами світу. Найбільші обсяги допомоги спрямовуються до країн, які перебувають у стані тривалих конфліктів та гуманітарних криз [3]. Так, Ємен, Афганістан і Демократична Республіка Конго мають найвищі потреби, що перевищують мільярд доларів для кожної країни. Значні ресурси також потребують Південний Судан, Україна, Ліван, Ефіопія, Судан і Держава Палестина, де масштаби воєнних дій і нестабільності особливо впливають на доступ до їжі.

У Східній Африці критичними залишаються ситуації в Сомалі, Ефіопії, Судані та Південному Судані, що разом формують найбільший запит у

фінансуванні в межах континенту. У Західній Африці високі показники мають Чад, Нігерія та Буркіна-Фасо, що відображає поєднання терористичних загроз, політичної нестабільності та кліматичних викликів. У регіоні Близького Сходу та Північної Африки основними отримувачами допомоги виступають Сирія, Ємен, Палестина та Ліван. В Азії найбільші потреби мають Афганістан, М'янма та Бангладеш, тоді як для інших країн фінансування є відносно меншим. Латинська Америка та Карибський басейн демонструють нижчі потреби у порівнянні з Африкою чи Близьким Сходом, однак Гаїті та Венесуела залишаються регіональними пріоритетами [4-6].

Загалом тенденція показує, що основний фінансовий тягар зосереджений у регіонах із тривалими конфліктами та гуманітарними катастрофами. Водночас прогноз СПП на 2025 рік передбачає потребу у 16,9 мільярда доларів для підтримки 123 мільйонів людей, що свідчить про збереження високого рівня глобальної продовольчої нестабільності та потреби у міжнародній координації задля ефективного реагування на кризи [7].

СПП в Україні працює у тісному партнерстві з місцевими організаціями та виробниками. Приблизно 82 % усіх продуктів закуповується всередині країни, що дозволяє підтримувати економіку та зберігати робочі місця. З березня 2022 року програма інвестувала понад 1,3 мільярда доларів у національну економіку через локальні закупівлі та грошову допомогу. Продовольчі набори СПП включають борошно, макарони, крупи, консерви, олію, цукор і сіль, а також доставляються до лікарень, дитячих будинків, центрів для переміщених осіб та інших закладів [8-9].

Крім харчової допомоги, значна увага приділяється грошовим виплатам у регіонах, де працюють ринки, а також підтримці людей, які були раптово переміщені або евакуйовані. Важливим напрямом є співпраця з місцевими пекарнями для забезпечення хлібом населення у найбільш уражених районах. Окремим завданням стало гуманітарне розмінування сільськогосподарських угідь, адже мінна небезпека унеможлиблює відновлення аграрного виробництва та загрожує продовольчій стабільності. СПП також відповідає за координацію

екстрених телекомунікацій і логістики, що забезпечує ефективну взаємодію між різними гуманітарними акторами. Важливим напрямом є також програма шкільного харчування, яка допомагає дітям у кризових умовах отримувати повноцінні та гарячі обіди, що сприяє не лише поліпшенню харчування, а й підвищує рівень відвідуваності шкіл у складних соціальних умовах.

Повномасштабна війна Росії проти України зробила продовольство ключовим елементом глобальної безпеки. Через блокаду чорноморських портів, руйнування логістики та складів експорт українських зернових і олійних культур суттєво скоротився, що спричинило дефіцит у країнах Африки та Азії й зростання світових цін на харчі. Чорноморська зернова ініціатива тимчасово стабілізувала ситуацію, однак після виходу Росії з угоди у 2023 році криза відновилася, посилена обстрілами портової та аграрної інфраструктури. Тим часом РФ збільшила свою частку на світовому ринку пшениці, підвищивши залежність імпортерів і ризики використання продовольства як інструменту політичного тиску.

2.2. Вплив російсько-української війни на світову продовольчу безпеку

Продовольчий ланцюг постачання – це складна система, яка охоплює виробництво та споживання продуктів, використання аграрних і рибальських ресурсів, переробку, зберігання, транспортування та реалізацію. Під час кризових періодів ця система зазнає значних збоїв. На початковому етапі пандемії COVID-19 продовольчі ланцюги функціонували з перебоями, оскільки більшість країн запровадили жорсткі обмеження на пересування товарів і людей як усередині держав, так і на міжнародному рівні. Згодом частина урядів, остерігаючись дефіциту, вдалася до обмежень експорту продовольства, що посилювало напруження на світових ринках [20]. Такі кроки були спричинені прагненням захистити внутрішні ринки від зростання цін, адже знецінення національних валют стимулювало виробників продавати продукцію за кордон. Наслідком стало підвищення цін на харчові товари, яке могло спричинити

зростання бідності та соціально-політичну нестабільність. Проте завдяки відмові від надмірного протекціонізму ситуацію вдалося стабілізувати: більшість обмежень було знято, і міжнародні ринки продовольства зберегли відносну стійкість.

Пандемія негативно позначилася на світовій продовольчій безпеці, оскільки скоротилися доходи населення, зросли ціни на продукти та зменшилися можливості дрібних виробників отримувати необхідні ресурси. Додатковим ударом стали закриття закладів громадського харчування й тимчасове припинення експорту деяких товарів.

Однак уже в 2022 р. світ зіштовхнувся з новим викликом – російсько-українською війною. Головною загрозою стало блокування українських морських портів, через які здійснювалося близько 60 % експорту сільськогосподарської продукції. Унаслідок цього понад 22 млн тонн зерна залишилися заблокованими в Україні. Значна частина цього обсягу призначалася для програм Всесвітньої продовольчої організації ООН і мала забезпечити гуманітарну допомогу найбільш уразливим верствам населення в країнах із низьким рівнем розвитку [21-22].

Такі обставини призвели до серйозних викликів для глобальної продовольчої безпеки. По-перше, зросли ціни на основні харчові товари. По-друге, почався загальний інфляційний стрибок, який найбільше вдарив по країнах із нестабільними економіками, особливо в регіонах Близького Сходу та Північної Африки [23]. Важливим фактором у війні стало зростання цін на сільськогосподарську продукцію, оскільки Україна і РФ є одними з провідних світових експортерів сільськогосподарської продукції, а початок війни призвів до значного скорочення їхнього експорту, що вплинуло на ціни (рис. 2.6).

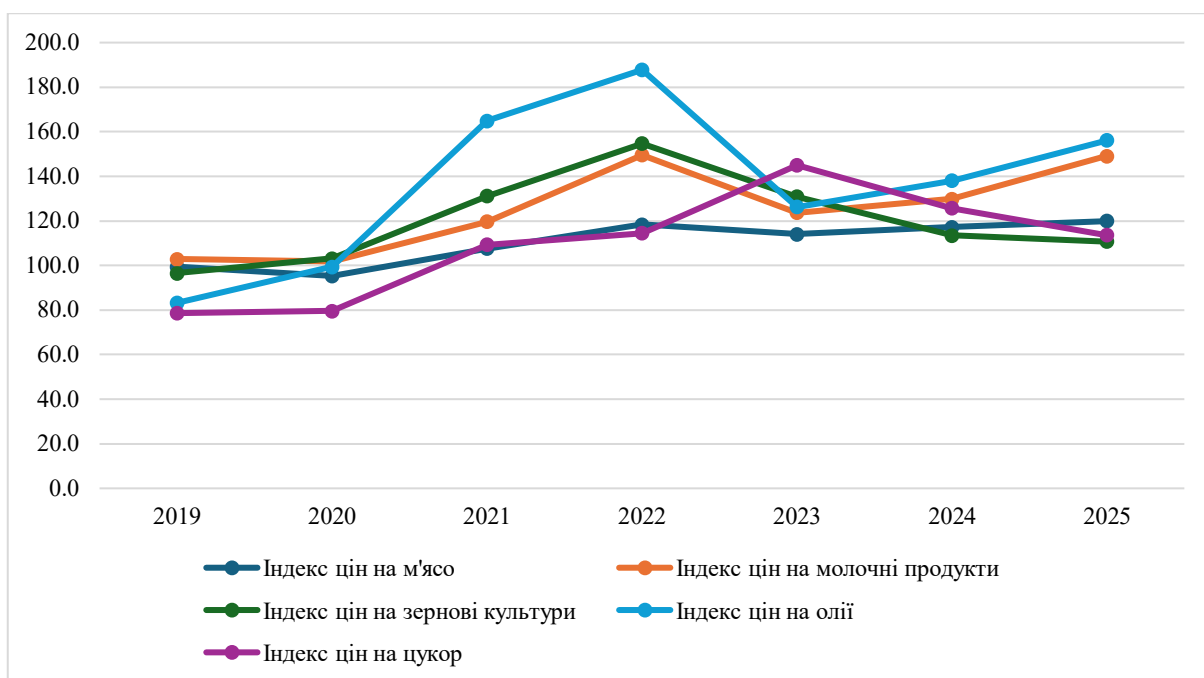

Рис. 2.6. Динаміка індексу цін на продовольчі товари у 2019–2025 рр.

Джерело: [24]

Аналіз даних на рис. 2.6 показує, що, починаючи з 2019 року, ціни на основні продукти харчування мали тенденцію до зростання. Пік зростання цін на зерно, рослинні олії та м'ясо припав на 2021–2022 роки, головним чином через початок війни в Україні, яка є одним із ключових світових експортерів зерна та олійних культур. Слід зазначити, що війна в Україні спричинила перебої в логістиці, дефіцит сировини та різке зростання вартості деяких продуктів харчування, особливо олії, оскільки українська компанія «Кернел» є одним із найбільших світових експортерів олії, а через блокаду портів і ракетні удари вона не змогла експортувати стільки, скільки в 2021 р., що спричинило дефіцит олії. У період 2023–2025 років слід відзначити відносну стабілізацію цін, але їх рівень залишається вищим, ніж до війни, що відображає довгостроковий вплив війни. Ця ситуація мала особливо значний вплив на африканські країни, для яких зерно та інші сільськогосподарські продукти з України мали стратегічне значення (рис. 2.7).

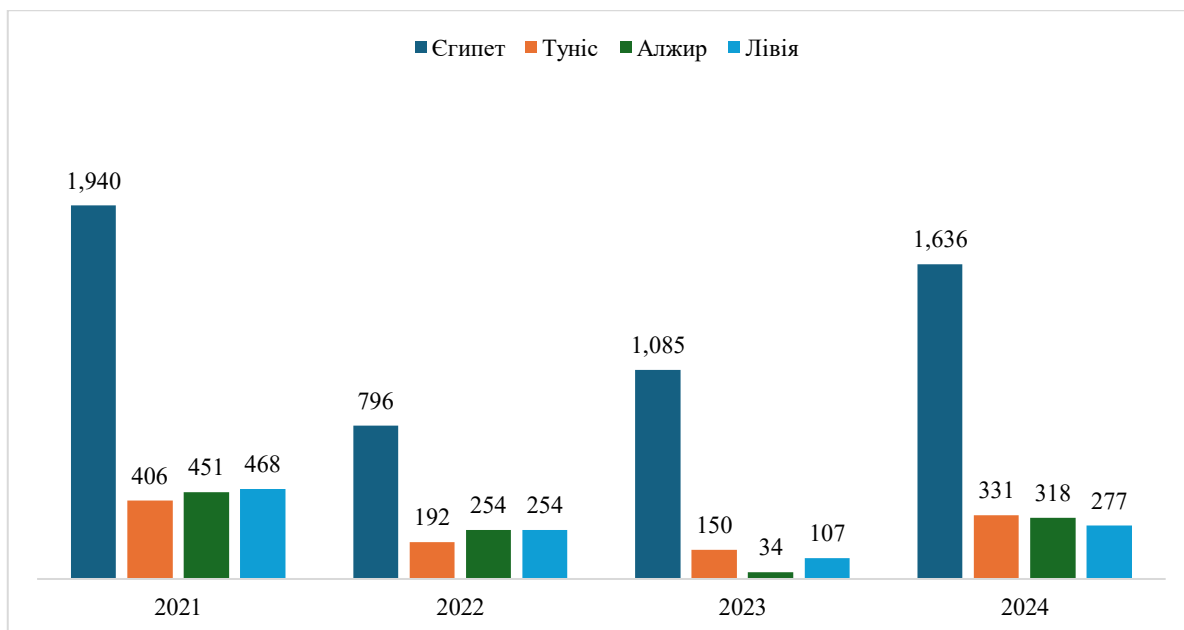

Рис. 2.7. Динаміка українського експорту в Африканські країні за період 2021-2024 рр, млн. долю США

Джерело: [25]

У 2021–2024 рр. український експорт до країн Північної Африки зазнав суттєвих коливань, що безпосередньо пов'язано як зі світовою продовольчою безпекою, так і з наслідками війни в Україні. Єгипет традиційно виступав найбільшим партнером і у 2021 р. обсяг постачання сягав 1,94 млрд доларів США. Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 р. експорт упав більш ніж удвічі – до 796 млн, що відображало блокаду портів і проблеми з логістикою. У 2023 р. поставки частково відновилися до 1,08 млрд, а у 2024 зросли до 1,64 млрд, майже досягнувши довоєнного рівня. Для Єгипту, де забезпечення населення дешевим хлібом є питанням національної стабільності, доступ до українського зерна мав і має стратегічне значення [25].

У Тунісі ситуація розвивалася схожим чином, хоча масштаби значно менші. У 2021 р. експорт становив 406 млн доларів, але у 2022 впав майже вдвічі – до 192 млн, а у 2023 ще знизився до 150 млн. Лише у 2024 р. він зріс до 331 млн, проте все одно залишився нижчим, ніж до початку війни. Це відображає вразливість туніської економіки до глобальних коливань цін на зерно і

залежність від зовнішніх постачальників, що у поєднанні з внутрішніми соціально-економічними труднощами робило ситуацію ще більш нестабільною.

Алжир у 2021 р. імпортував українських товарів на 451 млн доларів, у 2022 р. обсяги скоротилися до 254 млн, а у 2023 р. впали практично до нуля – лише 34 млн, що було свідченням критичного зниження доступу до української продукції. Таке різке падіння можна пояснити як блокадою морських шляхів, так і конкуренцією з боку російського зерна. У 2024 р. експорт відновився до 318 млн, що говорить про поступове налагодження логістики та розширення можливостей «зернового коридору», однак масштаби залишаються далекими від довоєнних [25].

Лівія, попри власну політичну нестабільність, також відчувала наслідки перебоїв. У 2021 р. імпорт становив 468 млн доларів, у 2022 р. впав до 254 млн, у 2023 – ще нижче, до 107 млн, а у 2024 піднявся до 277 млн. Таким чином, попри часткове відновлення, рівень постачання залишився нижчим за показники 2021 року [25].

Загалом, падіння експорту у 2022–2023 рр. демонструє, наскільки сильно війна в Україні вплинула на продовольчу безпеку країн Північної Африки. Будь-які перебої з українським зерном одразу призводять до дефіциту, зростання цін і загрози соціальної нестабільності у країнах, де доступ до хліба є питанням політичної стабільності. У той час як у 2024 р. відбулося певне відновлення поставок, відмінності між країнами залишаються помітними, адже Єгипет знову отримує майже довоєнні обсяги, тоді як Алжир і Лівія залишаються більш уразливими. Це має і геополітичний вимір, адже у період падіння українського експорту деякі країни змушені були збільшувати імпорт з РФ, що створювало ризики продовольчої залежності від політичних інтересів Москви. Відновлення українських поставок у 2024 р. має тому не лише економічне, але й стратегічне значення для стабільності регіону [25].

Аналіз динаміки індексу цін на продовольство ФАО у 2022 р. свідчить, що скорочення експорту з України стало важливим чинником коливань на світовому ринку. Таким чином, воєнні дії в Україні значно вплинули на доступність

продуктів харчування в глобальному масштабі, загостривши існуючі проблеми продовольчої безпеки та посиливши економічну вразливість цілих регіонів [26].

Війна в Україні мала не менш значний вплив на світовий продовольчий ринок, оскільки Україна є однією з провідних сільськогосподарських країн, відома як «житниця Європи», і відіграє ключову роль у постачанні зернових культур, кукурудзи та соняшникової олії до багатьох країн. На рисунку 2.8 показано зміну імпорту сільськогосподарської продукції з України та РФ країнами світу.

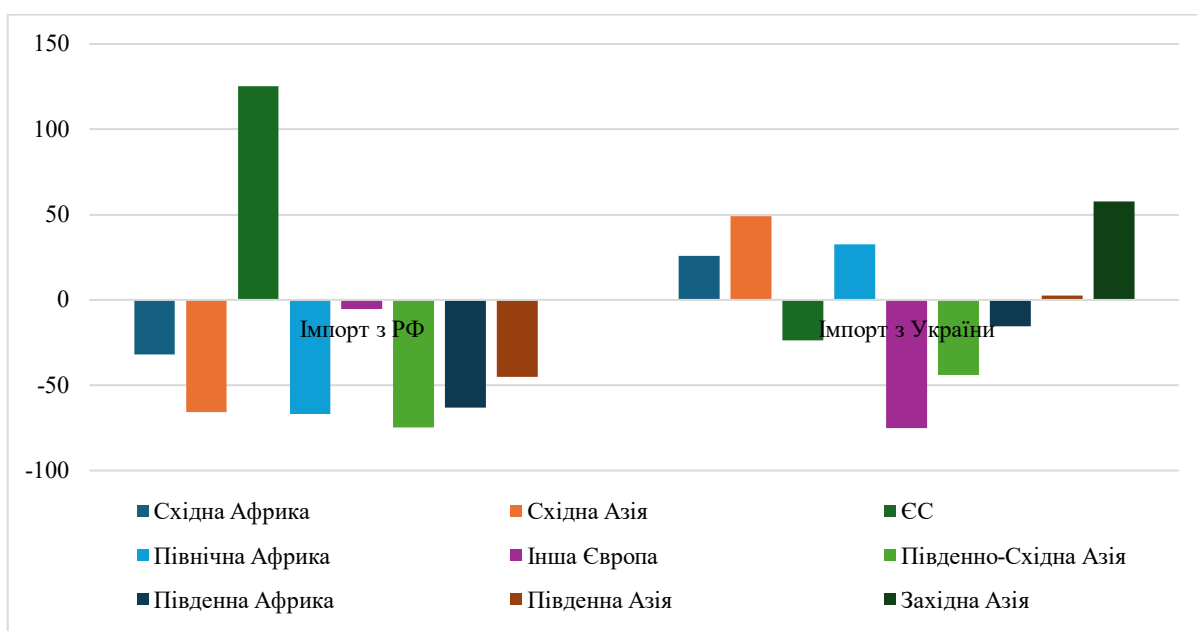

Рис. 2.8. Географічна структура імпорту сільськогосподарської продукції з України та РФ за період 2023 рр., %

Джерело: [26]

Слід зазначити, що в 2022–2023 рр. експорт сільськогосподарської продукції з України зазнав різкого скорочення, що стало наслідком блокади портів, руйнування інфраструктури та загального зниження можливостей країни забезпечувати стабільні поставки. Це мало серйозні наслідки для світових ринків, адже багато країн традиційно розглядали Україну як надійного постачальника зерна, кукурудзи та соняшникової олії. Найбільш болісно ці зміни відчули ті імпортери, для яких українське зерно було не просто важливою частиною ринку, а фактично основним джерелом продовольства. У першу чергу

йдеться про країни Північної Африки, такі як Єгипет, Туніс, Алжир і Лівія, де населення значною мірою залежить від дешевих зернових для забезпечення базових харчових потреб. Перебої з українськими поставками змушували їх терміново шукати альтернативні джерела, аби уникнути дефіциту та зростання цін, що могло призвести до соціальної напруги [26].

Аналогічна ситуація склалася і у Східній Азії, де Україна до війни займала значну частку в імпорті пшениці. У цих країнах, де попит на зерно є стабільно високим через щільність населення та обмеженість власних виробничих потужностей, скорочення українських поставок стало критичним викликом. У результаті відбувся вимушений перехід на інших постачальників, і найбільш вигідною альтернативою виявилася РФ, яка, попри війну та міжнародні санкції, змогла наростити експорт зернових у цей період. Для країн Східної Азії це означало швидке перепрофілювання торговельних потоків, адже забезпечення стабільності харчових ринків для них має першочергове значення [26].

Таким чином, різке скорочення українського експорту в 2022–2023 рр. не лише створило дефіцит у найбільш уразливих регіонах, але й призвело до структурних змін на світовому аграрному ринку. РФ використала ситуацію на свою користь, посилюючи власні позиції та намагаючись закріпитися як домінуючий експортер у регіонах, які раніше були залежними від України. Це мало не лише економічний, але й політичний ефект, адже продовольство стало інструментом впливу, а конкуренція між Україною та Росією на ринках Африки та Азії набула геостратегічного виміру. У довгостроковій перспективі така зміна торговельних потоків може ускладнити для України процес повернення на традиційні ринки навіть після стабілізації ситуації [26].

Вибух війни також спричинив рекордне зростання цін на продовольство та енергоносії, що сприяло глобальній продовольчій інфляції, і, незважаючи на подальше поступове зниження цін, у багатьох країнах, особливо тих, що залежать від імпорту, ціни на продовольство у 2023 р. значно зросли (рис. 2.9).

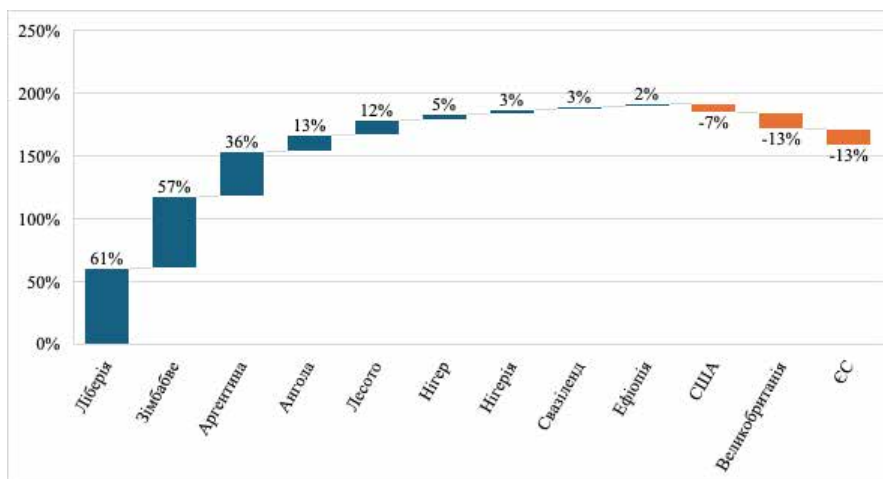

Рис. 2.9. Географічна динаміка змін цін на продовольство у 2022-2023 рр., %

Джерело: [27]

Аналізуючи рис. 2.9, варто наголосити, що найбільш вразливими в умовах скорочення українського експорту виявилися саме країни зі слабкою економікою та низьким рівнем розвитку. У регіонах, де значна частина населення живе за межею бідності, продукти харчування займають найбільшу частку в сімейному бюджеті – іноді понад половину всіх витрат домогосподарств. Це означає, що будь-яке зростання цін на зерно чи борошно безпосередньо позначається на здатності людей забезпечити базові харчові потреби. У таких умовах навіть незначний дефіцит стає критичним фактором, адже він призводить до зростання недоїдання, особливо серед дітей і вразливих груп населення. Подальшим наслідком є підвищення соціальної напруженості: населення, яке не може дозволити собі достатню кількість їжі, стає більш схильним до протестів, зростає рівень злочинності, а політичні режими стикаються з ризиком внутрішньої нестабільності [27].

Спроба стабілізувати ситуацію була зроблена через відновлення експорту в рамках Чорноморської зернової ініціативи, підписаної в липні 2022 року за участю України, Туреччини, ООН та РФ. Ця домовленість мала велике значення,

оскільки дозволила частково розблокувати експортні шляхи та відновити постачання зерна до найбільш залежних країн. За час її дії близько 20% українського зерна було спрямовано саме до тих держав, які найбільше потерпали від дефіциту – це перш за все країни Африки та Азії з низьким рівнем доходів, де кожна тонна зерна безпосередньо означала врятовані життя. Ініціатива не лише забезпечила короткострокове полегшення продовольчої кризи, а й продемонструвала, що міжнародна співпраця здатна ефективно пом'якшувати наслідки війни для світової продовольчої безпеки [27].

Втім, у липні 2023 року Росія оголосила про вихід з угоди, і блокада ключових чорноморських портів відновилася. Це одразу призвело до нових труднощів: мільйони тонн зерна опинилися заблокованими, а світові ринки знову відреагували зростанням цін. Додатковим ударом стали систематичні обстріли українських складів, портової інфраструктури та сільськогосподарських угідь. Унаслідок цього було знищено врожаї, пошкоджено транспортні маршрути та втрачено близько 60 000 тонн зерна. Така кількість могла б прогодувати щонайменше чверть мільйона людей протягом року, але замість цього вона була втрачена назавжди [28].

Подібні події яскраво демонструють, наскільки тісно війна в Україні пов'язана з глобальною продовольчою безпекою. Для заможних країн це означає здебільшого економічні втрати та подорожчання продуктів, тоді як для бідних регіонів кожна тонна зерна дорівнює питанню життя і смерті. Таким чином, вихід РФ з зернової угоди не лише вдарив по українській економіці, але й значно поглибив гуманітарну кризу в уразливих частинах світу.

Попри те, що в Україні падали обсяги експорту через блокаду Чорного моря, РФ поступово нарощували свої об'єми та станом на 2023 р її частка в експорті пшениці склала 15% (рис. 2.10).

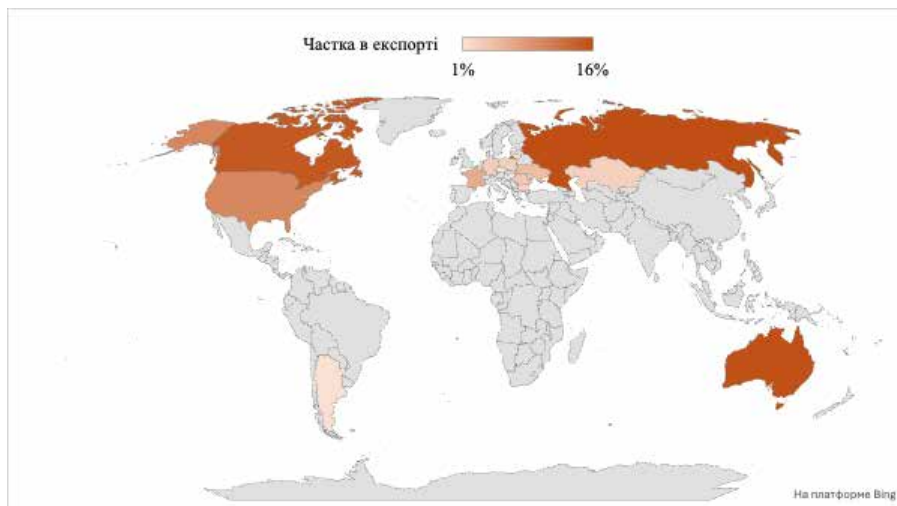

Рис. 2.10. Географічна структура експорту пшениці в 2023 р. %

Джерело: [29]

Аналізуючи представлену таблицю, можна побачити, що світовий ринок пшениці зосереджений у руках кількох провідних експортерів, серед яких найбільшу роль відіграють Росія, Австралія, Канада та США. На перші чотири країни припадає понад половину всього світового експорту, а це означає високу концентрацію продовольчих ресурсів у відносно вузькому колі постачальників. Найбільший експортер РФ, яка контролює близько 16% глобального ринку, значно випереджає Україну, чия частка складає лише 5%, яка в 2021 становила 10% [29] (рис. 2.11).

Отож ми можемо побачити, що в 2021 р. Україна входила в десятку експортерів пшениці, а війна скоротила цю частку в двічі, що засвідчує значну проблему, особливо для країн Африка, для яких Україна була дешевим та безперебійним джерелом зерна. Втрата навіть кількох відсотків на глобальному рівні виливається у серйозний дефіцит у країнах із низьким рівнем доходів, що веде до зростання цін, ризику голоду та соціальної нестабільності. Фактично, кожен відсоток зменшення української присутності на ринку означає сотні тисяч тонн зерна, яких бракує найбільш уразливим країнам.

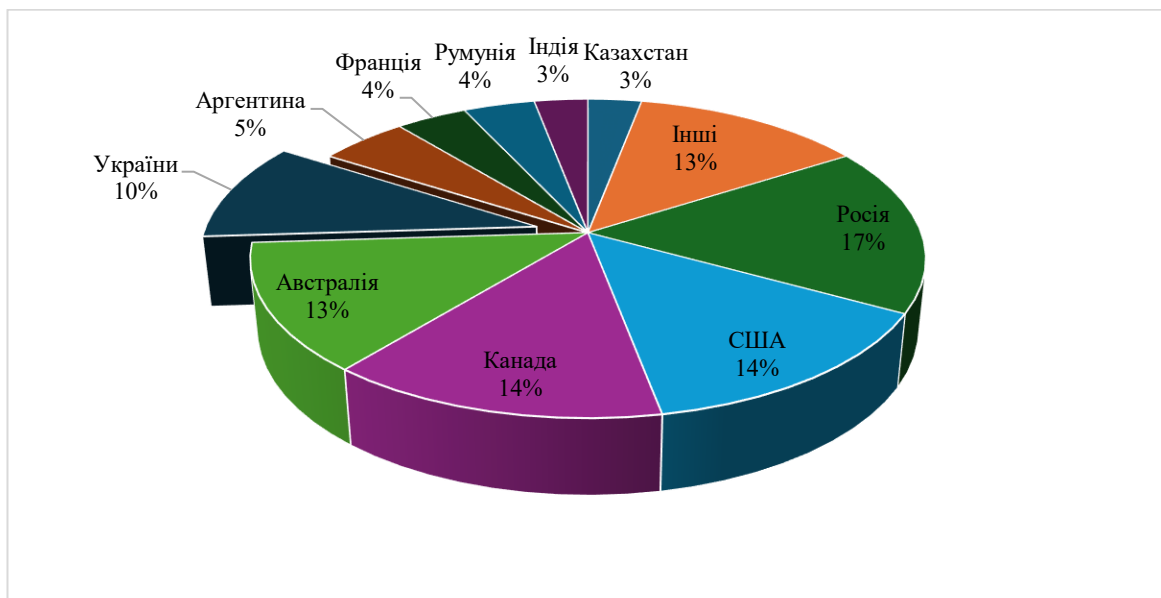

Рис. 2.11. Частка України в експорті пшениці станом на 2021 рік, %
Джерело [29]

Водночас зростання ролі РФ як найбільшого експортера створює додаткові ризики. Оскільки Москва активно використовує продовольство як інструмент політичного тиску, посилення її частки на світовому ринку збільшує залежність імпортерів від російських політичних рішень і готовності постачати зерно. Це робить країни-споживачі ще більш вразливими до шантажу й умов, які можуть висуватися у геополітичних переговорах. Іншими словами, зерно з інструмента економічної торгівлі перетворюється на засіб стратегічного впливу.

Таким чином, зміни у світовій структурі експорту пшениці, де частка України зменшилася, а РФ – зросла, мають серйозний вплив на продовольчу безпеку. Для країн, що залежать від імпорту, це означає більшу нестабільність і ризик потрапити у залежність від політичних рішень Кремля. Відновлення українських позицій на ринку є важливим не лише з економічної точки зору, але й у стратегічному вимірі – як фактор стабільності та гарантія продовольчої незалежності для значної частини світу [29].

В підсумку даного підрозділу пропонується навести російсько-української війни на світову продовольчу безпеку в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Характеристика впливу російсько-української війни на глобальну продовольчу безпеку

Аспект впливу	Характеристика	Наслідки для світу
Скорочення експорту України	Блокада портів, руйнування логістики, знищення складів і врожаю призвели до різкого падіння експорту зернових.	Дефіцит зерна в Африці та Азії, зростання світових цін на продовольство, ризик голоду в уразливих країнах.
Зростання ролі РФ	Росія посилила свою частку у світовому експорті пшениці, використовуючи постачання як інструмент політичного тиску.	Підвищення залежності країн-імпортерів від РФ, можливість продовольчого шантажу, посилення геополітичного впливу Москви.
Зернова ініціатива	Угода липня 2022 року дозволила відновити частковий експорт з України; близько 20% зерна отримали найбільш уразливі країни.	Тимчасове полегшення кризи, але вихід РФ з угоди у липні 2023 року знову загострив проблему.
Зростання цін на продовольство	Війна спричинила рекордні коливання цін на пшеницю, кукурудзу та олію.	Збільшення витрат домогосподарств у бідних країнах, зростання недоїдання, соціальна нестабільність.
Гуманітарний аспект	Втрата врожаю та знищення зерносховищ (понад 60 тис. тонн лише за один рік).	Недоїдання для сотень тисяч людей; посилення гуманітарних криз у найбільш вразливих регіонах світу.
Логістичні зміни	Пошук альтернативних маршрутів через Дунай, ЄС, сухопутні коридори.	Часткове вирішення проблеми, але вищі витрати і нижча ефективність порівняно з морським експортом.
Глобальна конкуренція	Інші країни (США, Канада, Австралія) намагаються компенсувати брак українського зерна.	Перерозподіл торгових потоків, зростання конкуренції, але брак оперативного покриття дефіциту.
Соціально-політичний ефект	У країнах із низьким рівнем доходів витрати на харчі перевищують 50% сімейного бюджету.	Недоїдання, бунти, політична нестабільність, посилення міграційних потоків.

Джерело: [30-34]

Російсько-українська війна суттєво змінила баланс глобальної продовольчої безпеки, створивши нові виклики для світового ринку. Одним із головних наслідків стало різке скорочення українського експорту зернових через блокаду чорноморських портів, руйнування транспортної інфраструктури та знищення складів. Це призвело до дефіциту зерна, особливо у країнах Африки та Азії, де залежність від українських поставок була критично високою, а внутрішнє

виробництво не могло покрити потреби населення. В умовах дефіциту відбулося стрімке зростання цін на продовольство, що найбільше вдарило по країнах з низьким рівнем доходів, де витрати на продукти становлять більше половини сімейного бюджету. Це викликало хвилю недоїдання, зростання соціальної напруженості та навіть випадки масових протестів.

На цьому фоні Росія змогла посилити свою частку у світовому експорті пшениці, використовуючи постачання як інструмент геополітичного впливу. Це створило нову залежність для багатьох імпортерів, які змушені балансувати між економічними потребами та політичними умовами, що їх висуває Москва. Зернова ініціатива, підписана в липні 2022 року, певний час полегшувала ситуацію, адже частина українського зерна потрапляла до найбільш уразливих країн, проте вихід РФ з угоди у 2023 р. знову відновив блокаду і загострив кризу [30].

Альтернативні маршрути експорту через Дунай чи Європейський Союз частково вирішили проблему, але вони виявилися дорожчими та менш ефективними. Інші великі експортери, такі як США, Канада та Австралія, намагалися компенсувати втрати, однак швидко перекрити дефіцит не вдалося. У результаті світовий ринок опинився у стані тривалої нестабільності, де ціни залишаються високими, а доступність продовольства для найбільш вразливих регіонів знизилася [33].

У глобальному вимірі війна посилила соціально-політичні ризики. У країнах із низьким рівнем доходів нестача продовольства та зростання цін стали чинниками нестабільності, що проявляється у зростанні злочинності, протестних настроїв і нових хвиль міграції. Це свідчить про те, що війна в Україні має наслідки далеко за її межами, перетворюючи продовольчу безпеку на ключовий елемент міжнародної стабільності.

2.3. Виробництво продовольства в Україні, її зовнішня торгівля продовольчими товарами

Україна є одним з провідних світових виробників та експортерів сільськогосподарської продукції, відіграючи вирішальну роль у глобальному ланцюгу постачання продовольства. Зовнішньоекономічна діяльність українських сільськогосподарських підприємств характеризується багатьма факторами, включаючи торговельну політику, кон'юнктуру міжнародних ринків, логістику та нормативно-правову базу.

Отож, пропонується навести динаміку виробництва (рис. 2.12) та експорту (рис. 2.13) основних продовольчих товарів.

Динаміка виробництва ключових продовольчих товарів України у 2021–2024 рр. відображає вплив війни на аграрний сектор та його здатність адаптуватися до кризових умов. У 2021 р. Україна демонструвала стабільні та високі обсяги виробництва зернових, олійних культур і продукції тваринництва. Це був період, коли країна утримувала позиції одного з провідних гравців на світових продовольчих ринках, забезпечуючи значну частину потреб Африки, Азії та Близького Сходу.

З початком повномасштабного вторгнення у 2022 р. ситуація докорінно змінилася. Через активні бойові дії частина орних земель залишилася окупованою або замінованою, а значні площі посівів були знищені. Крім того, гостро постали проблеми з паливом, технікою та робочою силою, оскільки частина аграріїв була мобілізована або змушена залишити свої господарства. Це призвело до помітного скорочення виробництва зернових і технічних культур, що відобразилося у зменшенні валового збору врожаю на десятки відсотків. Тваринницька галузь також зазнала втрат: зруйновані ферми, відсутність кормів і складнощі з логістикою стали причинами скорочення виробництва м'яса й молочної продукції.

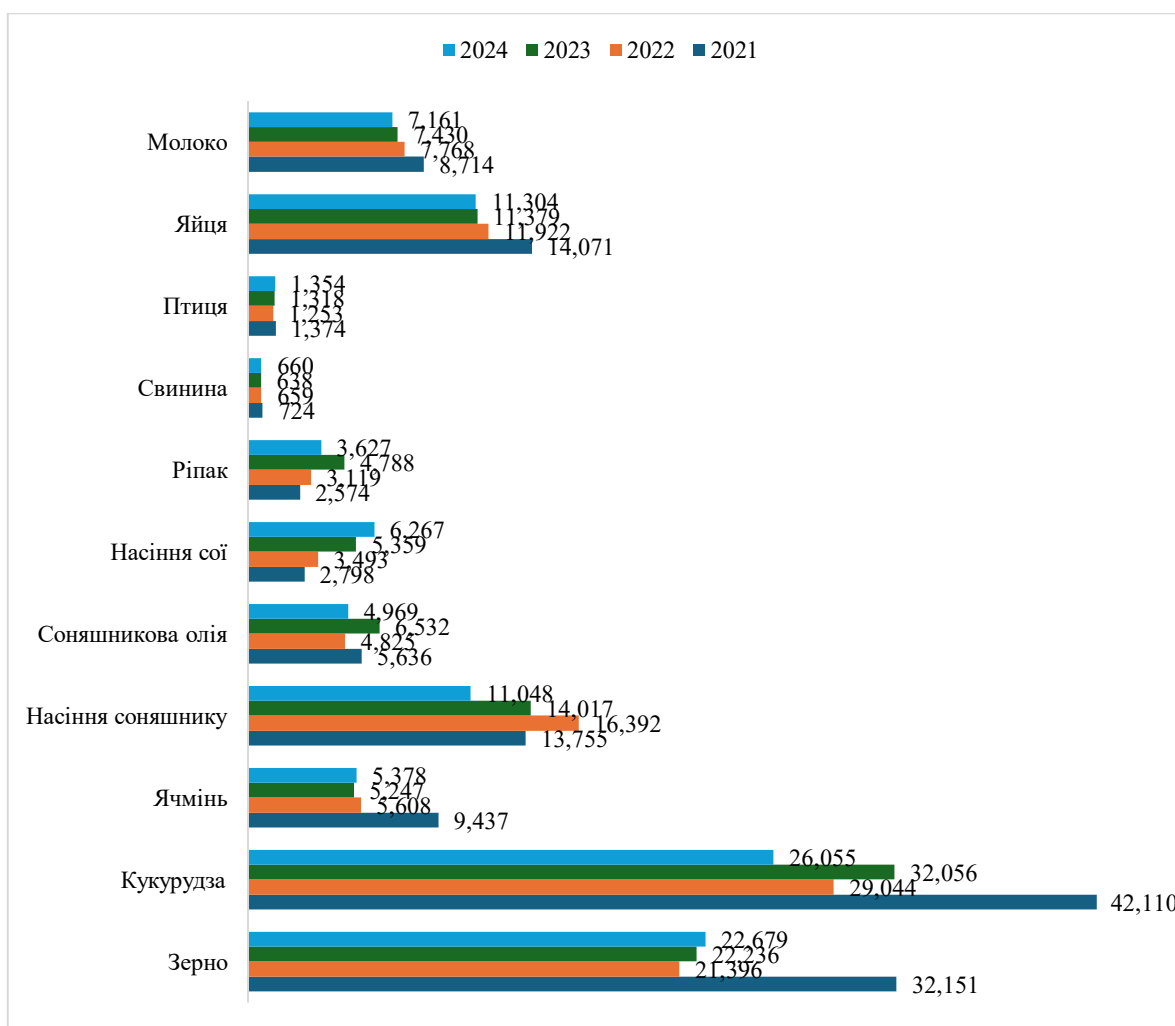

Рис. 2.12. Динаміка виробництва ключових продовольчих товарів України за період 2021-2024 рр, тис. тон.

Джерело: [35]

У 2023 р. аграрний сектор України намагався стабілізувати ситуацію. Хоча обсяги виробництва залишалися нижчими за довоєнні, аграрії частково адаптувалися: зросла роль західних і південних регіонів, які залишилися відносно безпечними, активно використовувалися альтернативні маршрути постачання добрив і насіння. Завдяки цьому вдалося зберегти базовий рівень виробництва продовольчих товарів, що дозволило як забезпечувати внутрішній ринок, так і здійснювати обмежений експорт [35].

У 2024 р. спостерігається поступове відновлення виробництва. Хоча втрати від війни ще відчутні, сільське господарство демонструє певну стійкість: аграрії впроваджують сучасні технології, відновлюють логістичні ланцюги, а

частина територій після деокупації знову вводиться в обіг. Водночас масштаби виробництва все ще не досягають рівня 2021 року, а залежність від воєнної ситуації та зовнішніх ринків залишається високою. Власне ця динаміка показує, що війна не лише зменшила виробничий потенціал країни, але й змусила перебудувати структуру аграрного виробництва та знайти нові механізми виживання в умовах тривалого конфлікту [35].

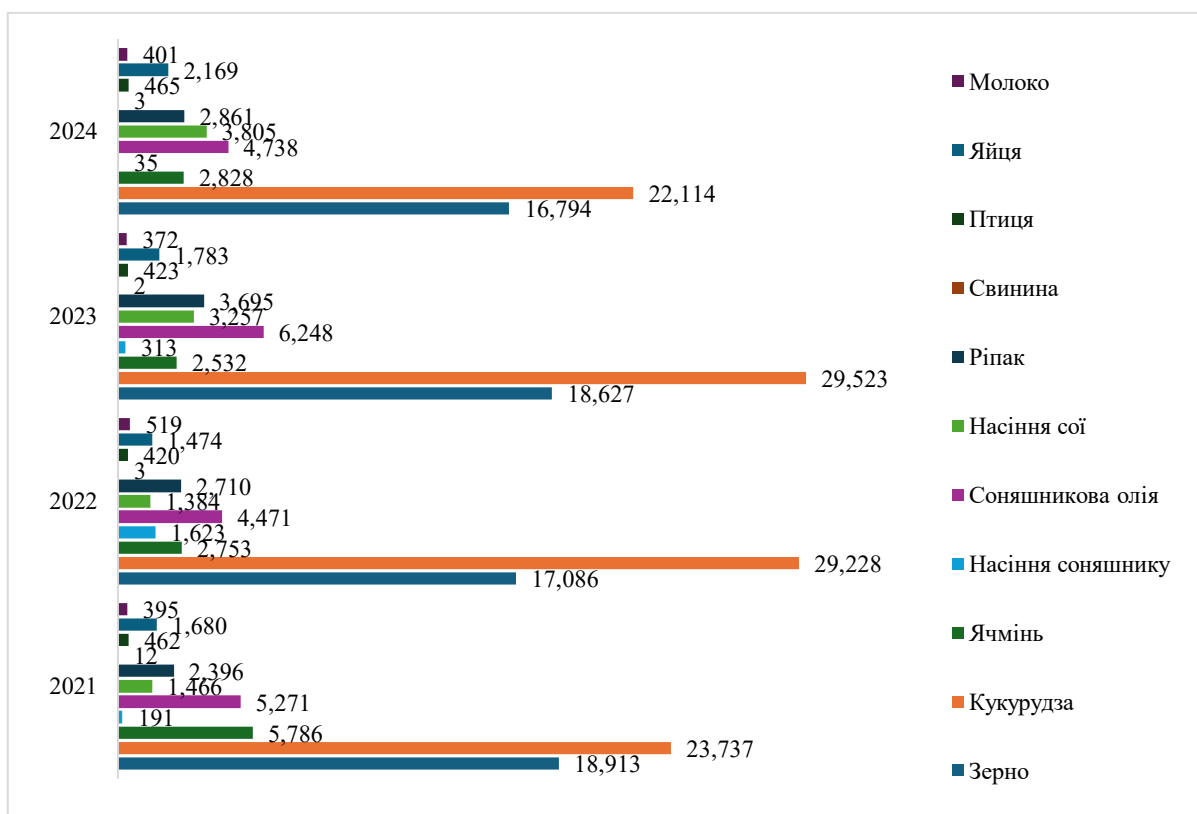

Рис. 2.13. Динаміка експорту ключових продовольчих товарів України за період 2021-2024 рр, тис. тон.

Джерело: [35]

Аналіз рис. 2.13 показує, що у 2021 р., ще до початку повномасштабного вторгнення, експорт зерна та інших культур перебував на стабільно високому рівні: зерно – понад 18,9 млн тонн, кукурудза – 23,7 млн тонн, ячмінь – 5,8 млн тонн, соняшникова олія – 5,2 млн тонн, що дозволяло Україні зберігати позиції одного з провідних світових експортерів продовольства. У 2022 р., коли розпочалися активні бойові дії та блокада чорноморських портів, ситуація змінилася. Загальний експорт зерна скоротився до 17 млн тонн, тоді як по

окремих культурах спостерігалися відмінні тенденції. Експорт кукурудзи навіть зріс (до 29,2 млн тонн), що пояснюється великими врожайми попереднього року та намаганням вивезти накопичені залишки через альтернативні маршрути. Натомість ячмінь скоротився більш ніж удвічі, а соняшникова олія знизилася до 4,5 млн тонн. Особливо різко зріс експорт насіння соняшнику (до 1,6 млн тонн), що пов'язано з руйнуванням переробних потужностей – замість готової олії почали експортувати сировину [35].

У 2023 р., попри війну, експортні показники частково стабілізувалися. Зернові знову зросли до 18,6 млн тонн, кукурудза утрималася на рекордному рівні (29,5 млн тонн), проте ячмінь продовжив знижуватися. Соняшникова олія показала найбільший стрибок – понад 6,2 млн тонн, що свідчить про часткове відновлення переробки. Експорт насіння сої та ріпаку теж зріс, що демонструє диверсифікацію аграрного виробництва. У 2024 р. простежується зворотна динаміка: скорочення експорту зерна (16,8 млн тонн) і кукурудзи (22,1 млн тонн), а також зменшення обсягів соняшникової олії (4,7 млн тонн) і ріпаку (2,9 млн тонн). Це пояснюється як воєнними факторами (зруйновані елеватори, нестабільна логістика, проблеми з доступом до полів), так і світовою кон'юнктурою, адже конкуренція з боку РФ та інших експортерів зростає. Водночас позитивним сигналом є подальше зростання експорту сої (3,8 млн тонн) та поступове відновлення поставок яєць і молочної продукції [35].

Тваринницька продукція весь період демонструє кризову динаміку. Експорт свинини скоротився до мінімуму – кілька тисяч тонн на рік, що свідчить про глибоку кризу галузі. Експорт птиці залишався відносно стабільним (420–465 тис. тонн), що говорить про кращу адаптивність цього сегмента. Виробництво й експорт молока та яєць коливалося, але у 2024 р. навіть спостерігалося зростання, що свідчить про поступове відновлення [35].

У цілому можна зробити висновок, що війна призвела до структурних змін у сільському господарстві України. По-перше, зменшилися можливості переробки, що змусило країну експортувати більше сировини замість готової продукції. По-друге, зростає волатильність у виробництві та експорті: одні

культури різко впали, інші показали зростання залежно від умов сезону та наявності логістичних шляхів. По-третє, тваринництво стало найбільш постраждалою сферою, тоді як рослинництво продемонструвало більшу стійкість. У стратегічному вимірі це означає, що роль України як світового «житниці» зберігається, проте її вплив на ринки став більш нестабільним, а залежність від воєнної ситуації й доступу до морських портів є визначальною для майбутніх показників [35].

Експортний потенціал аграрних компаній формується під впливом ряду факторів, серед яких особливе значення мають: наявність сучасної техніко-технологічної бази, обсяг виробництва експортно-орієнтованої продукції, логістична інфраструктура, якість продукції, доступ до зовнішніх ринків, рівень державної підтримки та фінансові можливості компанії. Серед внутрішніх (ендогенних) чинників ключовими виступають ефективність управління, інвестиційна активність, впровадження інноваційних технологій, а також дотримання міжнародних стандартів якості та безпеки харчових продуктів. До зовнішніх (екзогенних) факторів відносяться кон'юнктура світового ринку, торговельні бар'єри, валютна політика, воєнно-політична ситуація та міжнародна конкуренція [35].

На сьогодні розвиток аграрного бізнесу в Україні є важливим для забезпечення росту економіки та надходжень до державного бюджету. Тільки за період 2022-2023 частка експорт аграрної продукції склала понад 50% і понад 35% припадало на країни ЄС, що власне зумовлює зацікавленість уряду у розвитку аграрного бізнесу України.

Далі початку пропонуємо визначити частку продукції продовольства в структурі експорту України (рис.2.14).

Отож, на основі даних видно, що у 2024 р. структура експорту України відображає вплив війни, що триває, та супутніх економічних і логістичних викликів. Продовольчі товари та сировина для їх виробництва залишаються головною складовою експорту, що пояснюється попитом на українське зерно та олію на світовому ринку. Хоча частка цієї категорії трохи знизилася в другому

та третьому кварталі, вона залишається на рівні понад 60%, що свідчить про важливість аграрного сектору навіть у складних умовах.

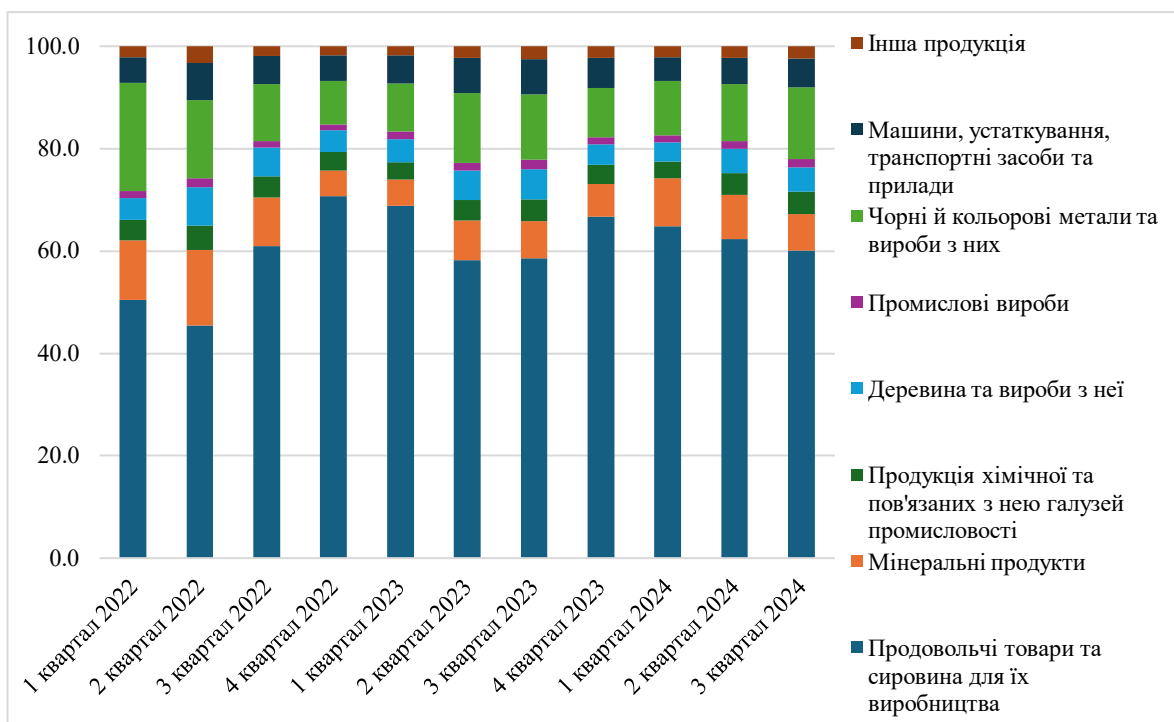

Рис. 2.14. Товарна структура експорту Україна за період 2022-2024 рр., %
Джерело: [25]

Частка мінеральних продуктів демонструє нестабільність через військові дії, що впливають на видобуток та транспортування. Показники цієї категорії в 2024 р. зменшилися порівняно з початком 2023 року, що може бути наслідком порушення логістичних ланцюгів. Продукція хімічної промисловості та деревина залишаються відносно стабільними, хоча їх частка дещо коливається через зміну експортних маршрутів та скорочення виробництва [25].

Суттєві зміни помітні у категорії чорних і кольорових металів. Війна суттєво вдарила по металургійній галузі України, що особливо відчутно у 2022-2023 рр.. Однак у 2024 р. частка цієї категорії почала зростати, що може свідчити про часткове відновлення виробництва та експортних поставок. Машини, устаткування та транспортні засоби залишаються важливою, але відносно невеликою часткою експорту. Військові дії обмежили можливості виробництва та експорту цієї продукції, проте незначне зростання в третьому кварталі 2024

року може свідчити про поступову адаптацію підприємств до умов воєнного часу.

Загалом, структура експорту 2024 року демонструє, що агросектор залишається ключовою опорою економіки, тоді як металургія та інші промислові галузі поступово оговтуються від ударів війни. Водночас логістичні проблеми та обмеження на доступ до міжнародних ринків залишаються серйозним викликом для експортерів [25].

Наступним проаналізуємо динаміку експорту української аграрної продукції (рис. 2.15).

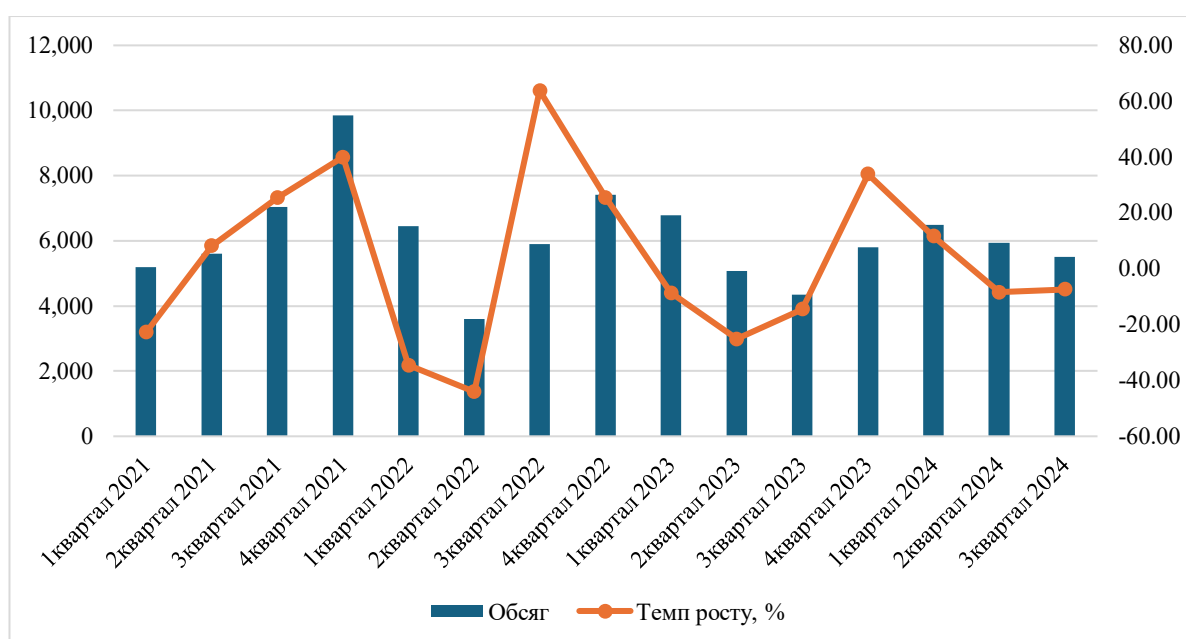

Рис. 2.15. Динаміка експорту аграрної продукції України за період 2021–2024 рр, млн. дол. США

Джерело: [25]

Аналіз обсягу та темпів росту експорту агропродукції показує значні коливання експортної активності України протягом 2021–2024 років, що значною мірою відображає вплив війни, економічних шоків та змін у світовій торгівлі. У 2021 р. спостерігалось стабільне зростання обсягів, особливо в четвертому кварталі, що свідчить про сприятливі ринкові умови. Проте з початком 2022 року ситуація різко змінилася – у першому та другому кварталах зафіксоване суттєве падіння (-34,53% та -44,05% відповідно), що є прямим

наслідком початку повномасштабної війни та руйнування логістичних маршрутів [25].

Друга половина 2022 року характеризується відновленням – у третьому кварталі темп зростання склав 63,79%, що вказує на адаптацію бізнесу до нових умов, а в четвертому кварталі зростання продовжилося, хоч і менш стрімко (+25,56%).

У 2023 р. динаміка залишається нестабільною – на початку року знову зафіксовано падіння (-8,64% у першому кварталі, -25,13% у другому). Проте у четвертому кварталі експорт почав відновлюватися (+33,87%), що, ймовірно, пов'язано з покращенням логістики та стабілізацією ситуації на окремих ринках. У 2024 р. зростання сповільнилося. Незважаючи на позитивну динаміку в першому кварталі (+11,64%), у другому та третьому кварталах знову спостерігається спад (-8,46% та -7,36%). Це може свідчити про посилення логістичних труднощів, нестабільність попиту на зовнішніх ринках або нові виклики, пов'язані з воєнними діями [25].

Загалом, аналіз даних демонструє нестабільність українського аграрного експорту через військові дії та економічні виклики, хоча періоди зростання свідчать про здатність бізнесу адаптуватися до нових умов.

Наступним пропонується проаналізувати географічну структуру українського аграрного експорту (рис. 2.16.).

Отож, аналізуючи дані рис. 2.16, видно, що аналіз географічної структури експорту аграрної продукції України за 2022–2024 роки демонструє суттєві зміни у напрямках постачання. Європа залишається головним ринком збуту, стабільно займаючи понад 55% загального експорту. Найвищі показники зафіксовано у другому кварталі 2022 року (68,9%) через логістичні труднощі експорту до інших регіонів [25].

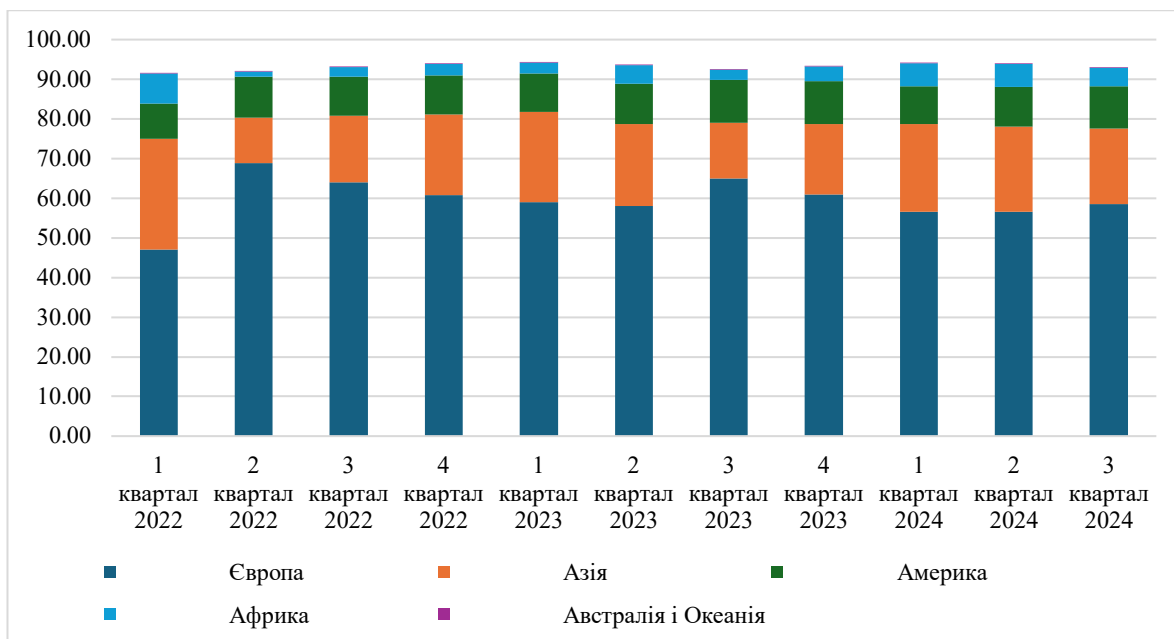

Рис. 2.16. Динаміка географічної структури експорту аграрної продукції України за період 2021-2024 рр, %

Джерело: [25]

Азійський ринок зазнав значних коливань, у першій половині 2022 року його частка різко скоротилася до 11,34%, однак поступово відновлювалася і у 2024 р. досягла близько 19-22%. Америка демонструє стабільну динаміку – її частка коливається в межах 9-11%. Африка, яка у 2022 р. мала мінімальну частку (1,36% у 2 кварталі), поступово відновлює позиції, досягнувши майже 6% у 2024 р.. Австралія й Океанія залишаються незначним напрямком, займаючи менше ніж 0,3% експорту [25].

Рейтинг найкращих агрохолдингів України (рис. 2.17).

На практиці потенціал вітчизняних аграрних компаній реалізується нерівномірно. Провідні українські агрохолдинги, такі як «МХП», «Кернел», «Нібулон», «Астарта», демонструють стабільну експортну активність та значну частку на міжнародних ринках зернових, олійних, м'ясної продукції. Водночас малий і середній аграрний бізнес має обмежені можливості виходу на зовнішні ринки через брак ресурсів, складну логістику та низький рівень обізнаності про вимоги міжнародної торгівлі [36].

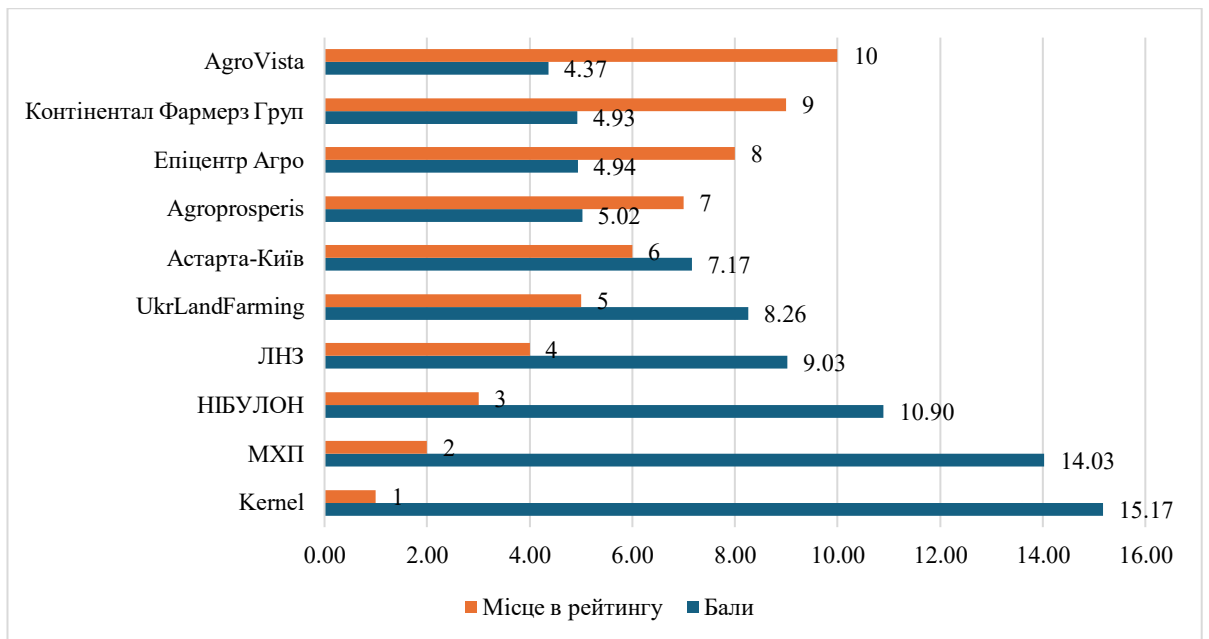

Рис. 2.17. Рейтинг найкращих агрохолдингів України станом на 2024 рік
Джерело: [36]

Значною перешкодою для повноцінної реалізації експортного потенціалу є також воєнна агресія РФ проти України, яка зруйнувала частину логістичної та виробничої інфраструктури, знизила обсяги виробництва та ускладнила доступ до портів. Проте, незважаючи на зовнішні виклики, аграрний сектор залишається одним з найстійкіших до кризових явищ, демонструючи високий рівень адаптивності та інноваційного оновлення.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що аграрні компанії України мають значний нереалізований експортний потенціал, який можливо активізувати за умови державної підтримки, модернізації виробництва, подолання логістичних бар'єрів, розвитку системи сертифікації та стандартизації відповідно до вимог світових ринків. Особливу роль відіграє також диверсифікація географії експорту та налагодження партнерських відносин з країнами ЄС, Азії та Близького Сходу. Загалом, головним трендом є переорієнтація експорту на європейський ринок, що зумовлено війною, блокадою морських портів та необхідністю швидкої логістики.

Саме тому так важливо адаптувати українське виробництво під стандарти ЄС, що дозволить не тільки збільшити обсяг експорту, але й підвищити вартість

української продукції. На жаль на сьогодні більшість аграрної продукції не має відповідних стандартів через що українські аграрні компанії продають її за нижчими цінами ніж європейські виробники.

З початку війни в 2022 р. країнами ЄС було вжито низку заходів щодо підтримки експорту з України до ЄС. У червні 2022 року були скасовані антидемпінгові мита та тарифні квоти на українські товари, що було тимчасовим заходом для допомоги українському бізнесу, яким скористались низка українських компаній.

Великого значення для України мала ініціатива «Дороги солідарності», план передбачає збільшення пропускної спроможності існуючих транспортних коридорів, створення нових логістичних маршрутів для доставки експортної та імпоротної продукції для України, пошук нових партнерів в ЄС та третіх країнах, спрощення процедур перетину кордону [37-38]. Зокрема, план передбачає створення додаткових вантажних потужностей автомобільного та водного транспорту в ЄС, перевантажувальних терміналів, складських приміщень, а також максимальну гнучкість у процесі проходження формальностей на пунктах перетину кордону.

Повномасштабна агресія Росії проти України перетворила продовольство на інструмент глобальної безпеки та політичного впливу. Руйнування портів, складів і логістичних шляхів різко обмежило український експорт зерна та олійних культур, що спричинило дефіцит продовольства в Африці й Азії та зростання світових цін. Чорноморська зернова ініціатива тимчасово зменшила напруження, але після виходу Росії з угоди у 2023 році ситуація знову загострилася. Паралельні атаки на інфраструктуру поглибили втрати, тоді як РФ наростила присутність на ринку пшениці, використовуючи продовольство як засіб економічного та політичного тиску.

2.4. Участь України у Світовій продовольчій програмі в умовах воєнного стану

З початку повномасштабного вторгнення СПП активно працює в Україні, зосереджуючись на допомозі найбільш уразливим верствам населення – внутрішньо переміщеним особам, жителям прифронтових регіонів, людям похилого віку та людям з інвалідністю. Програма забезпечує продовольчу підтримку як у формі прямих поставок продуктів у зонах, де ринки зруйновані або відсутні, так і через грошову допомогу в регіонах, де ще функціонує торгівля, стимулюючи таким чином локальну економіку.

Ключовим напрямом діяльності є також підтримка урядових програм соціальної допомоги та сприяння економічному відновленню через локальні закупівлі, розвиток аграрного виробництва й розмінування сільськогосподарських угідь. Особливої уваги заслуговують проєкти з експорту українського зерна до країн, які потерпають від голоду, у тому числі в межах ініціативи «Grain from Ukraine». Важливим елементом роботи є й підтримка інституційного харчування – забезпечення продуктами шкіл, лікарень, будинків для літніх людей та центрів для внутрішньо переміщених осіб.

Отож, в табл. 2.2. сформовано основні напрямки СПП в Україні в умовах військового стану.

Отож, в умовах збройної агресії СПП забезпечив комплексну підтримку для найбільш уразливих категорій населення. Допомога поєднувала продовольчі раціони та грошові виплати, що дозволяло не лише покривати потреби людей, а й стимулювати місцеву економіку там, де відновлювалися ринки. Важливим кроком стало впровадження цифрових інновацій – системи штрихкової ідентифікації та блокчейн-дедуплікації, які значно підвищили прозорість і ефективність розподілу допомоги. Особливу увагу приділено інституційному харчуванню у лікарнях і шелтерах, що гарантувало безперервну підтримку вразливих груп. СПП також розвивав локальне виробництво: підтримка пекарень

у прифронтових регіонах забезпечила стабільне постачання хліба, створила робочі місця та сприяла економічній стійкості громад.

Таблиця 2.2

Характеристика основних напрямків СПП в Україні в умовах військового стану

Основний напрям	Характеристика програм та результатів
Допомога постраждалим від війни в Україні, включаючи ВПО	Надання гуманітарної продовольчої та грошової допомоги найбільш вразливим групам населення у зонах бойових дій.
	Перехід від натуральної продовольчої допомоги до грошових виплат у регіонах, де відновлювались ринки та безпека, що підтримало місцеву економіку.
	Запровадження системи штрихкової ідентифікації для продовольчих наборів, що підвищило прозорість постачання від складу до партнерів.
	Розширення цифрової реєстрації бенефіціарів, впровадження блокчейн-системи дедуплікації з понад 65 організаціями, що зекономило значні ресурси.
	Реалізація Програми інституційного харчування для вразливих людей у лікарнях, шелтерах та інших установах.
	Підтримка місцевих пекарень у прифронтових регіонах обладнанням, навчанням та контрактами; вони забезпечили понад половину місячних потреб у хлібі.
	Запуск спільного з ФАО проєкту «Відновлення засобів до існування та сільських громад через гуманітарне розмінування»: обстеження та очищення сільгоспземель, їх повернення до безпечного обробітку.
	Проведення занять з мінної небезпеки для десятків тисяч мешканців у постраждалих громадах.
Вдосконалення продовольчих систем у мовах кризових ситуацій	Підтримка реформи шкільного харчування, розширення програми на 16 областей і навіть підземні школи у прифронтових районах.
	Співорганізація Європейського регіонального саміту з шкільного харчування під патронатом Першої леді Олени Зеленської.
	Розширення грошової допомоги для осіб з інвалідністю та літніх людей без пенсійних прав.
	Співпраця з Міністерством соціальної політики для створення цифрової платформи соціального захисту, яка автоматизувала виплати та була визнана «золотим стандартом».
	Запуск програм відновлення та засобів до існування – підтримка селянських господарств у розмінованих районах грошима, навчанням та обладнанням.
	Підтримка 18 прифронтових пекарень обладнанням, контрактами та навчанням, що сприяло працевлаштуванню жінок та осіб з інвалідністю.
	Запровадження фортифікованого продовольчого кошика (збагачене борошно та олія), що покращило харчову цінність допомоги.
	Проведення дослідження ланцюгів постачання пшениці та соняшникової олії спільно з Київською школою економіки для оцінки проблем та потреб агросектору.

Джерело: [39]

Окремий напрям – гуманітарне розмінування спільно з ФАО, яке дозволило звільнити землі для відновлення сільського господарства та підвищення продовольчої безпеки. Доповненням стали масштабні програми інформування населення про мінну небезпеку, що знижує ризики для життя та сприяє безпечному поверненню до мирного життя.

СПП зробив значний внесок у розвиток шкільного харчування – програма охопила тисячі учнів по всій країні, зокрема й у прифронтових підземних школах. Це сприяло збереженню доступу дітей до збалансованого харчування навіть під час війни. Важливим кроком стала підтримка Європейського саміту з шкільного харчування, що закріпило Україну як учасника міжнародної ініціативи.

Паралельно СПП розширив грошову підтримку для вразливих груп населення (осіб з інвалідністю, літніх людей без пенсійних прав) та допоміг Міністерству соціальної політики створити цифрову платформу соціального захисту, яка підвищила прозорість і швидкість надання соціальних виплат. У напрямку відновлення засобів до існування СПП підтримав фермерів і домогосподарства у розмінованих районах, забезпечив їх фінансовою допомогою, обладнанням і навчанням. Одночасно організація інвестувала у підтримку пекарень як важливого елемента місцевих економік [39].

Ще одним нововведенням став фортифікований продовольчий кошик (збагачене борошно та олія), що поліпшив якість харчування населення. А проведене спільно з Київською школою економіки дослідження аграрних ланцюгів постачання дало змогу оцінити системні проблеми галузі та виробити стратегічні підходи для її відновлення.

Таким чином, діяльність СПП в Україні охоплює поєднання термінової гуманітарної допомоги та довгострокових заходів зі зміцнення стійкості продовольчих систем, що має вирішальне значення для підтримки людей та відновлення економіки у воєнний час.

Наступним пропонується навести основні фінансові показники роботи СПП в Україні за період війни (рис. 2.18).

Рис. 2.18. Характеристика фінансових показників СПП в Україні в умовах військового стану за стратегічними напрямками, млн. дол. США

Джерело: [39]

Аналізуючи рис. 2.18, видно, що найбільша потреба була у витратах на їжу для внутрішньо переміщених осіб та постраждалих від війни – 646,6 млн дол. США, однак план реалізації становив лише 382,1 млн. Реально вдалося залучити 302,1 млн, з яких було витрачено 252,4 млн., що підкреслює критичну важливість напрямку, але й показує, що фактичні можливості значно поступаються потребам [39].

На зміцнення продовольчої системи планувалося 201,8 млн дол. США, що відповідає плану реалізації у 202,7 млн. Водночас обсяг доступних ресурсів склав лише 108,7 млн, а витрати – 88,4 млн., що свідчить про суттєве недофінансування, яке обмежило можливості забезпечення стабільності продовольчих ланцюгів у країні [39].

Окремим напрямком була підтримка уряду у забезпеченні шкільного харчування. Потреба за цим показником становила 17,8 млн дол. США, план реалізації був дещо нижчим – 15,0 млн. Однак фактично вдалося залучити лише 10,0 млн, а витрати становили лише 4,0 млн., що говорить про те, що освітній

сектор у сфері харчування дітей у кризових умовах отримав дуже обмежене фінансування [39].

Щодо соціальних виплат, то планова потреба складала 171,9 млн дол. США, тоді як план реалізації навіть перевищував цю цифру – 185,7 млн. Реально надійшло 89,4 млн, а витрати склали 78,1 млн. Це вказує на обмежену можливість повного покриття соціальної підтримки для найбільш уразливих категорій населення, попри те, що даний напрямок був визначений як пріоритетний [39].

Таким чином, у цілому фінансування СПП характеризувалося суттєвим дефіцитом ресурсів у порівнянні із заявленими потребами. Найбільший розрив спостерігався у програмах зміцнення продовольчих систем та соціальних виплат, тоді як харчова допомога ВПО залишалася головним напрямом використання коштів, хоча й тут фінансування не досягало необхідного рівня.

Підтримка СПП України в умовах військового стану є вкрай необхідною, адже за період війни в країні значно погіршились показники індексу продовольчої безпеки, що більш детально наведено на рис. 2.19.

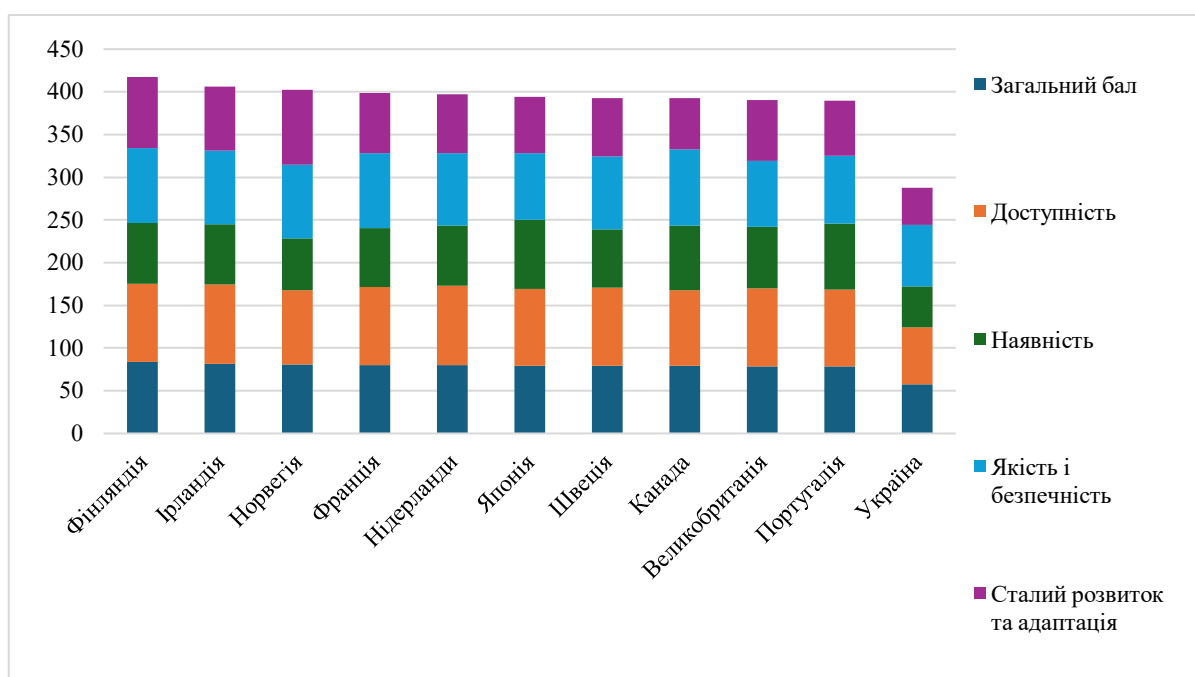

Рис. 2.19. Порівняльний аналіз показників Індексу продовольчої безпеки України та розвинених країн станом на 2022 р.

Джерело: [40]

Аналіз показників Індексу продовольчої безпеки свідчить про суттєвий розрив між Україною та розвиненими країнами світу. Якщо середні значення загального балу для держав Європи, Північної Америки та Японії коливаються у межах 78–84 пунктів, то Україна має лише 57,9, що вказує на вразливість продовольчої системи в умовах війни [40].

Найбільший розрив спостерігається за показниками доступності та наявності продуктів харчування. Для розвинених країн доступність перебуває на рівні понад 90 пунктів, тоді як в Україні лише 66,6, а наявність – критично низька (48,1 проти 70–80 у більшості інших країн), що безпосередньо пояснюється зруйнованою інфраструктурою, блокуванням логістичних шляхів, мінною небезпекою на сільськогосподарських землях та падінням внутрішнього виробництва. За критеріями якості та безпечності харчових продуктів Україна теж поступається більшості країн (71,3 проти 77–89), хоча відставання тут менш значне, що свідчить, що навіть у воєнних умовах зберігається базова система контролю якості, однак потребує постійної підтримки та модернізації [40].

Найгірший розрив спостерігається у сфері сталого розвитку та адаптації. Україна має лише 43,5 пунктів, тоді як країни ЄС та Японія – від 64 до 87, що показує брак інституційних механізмів, інвестицій і довгострокових програм, здатних гарантувати відновлення та стійкість продовольчих систем [40].

Як приклад наростання продовольчої кризи в Україні є зменшення купівельної спроможності за останні три роки, що наведено на рис. 2.20.

Аналізуючи дані рис. 1.20 видно, що під час воєнних дій 2022–2023 років продовольча криза в Україні різко загострилася. Якщо у 2021 р. 12,2% населення не мало можливості забезпечити себе достатньою кількістю їжі, то вже у 2023 р. цей показник зріс до 26,2%. Більше половини громадян живе за межею бідності, що суттєво обмежує їхній доступ до базових продуктів харчування. Лише незначна частка населення (менше 2%) може дозволити собі вільні витрати, що підкреслює глибоку соціальну нерівність у суспільстві. Водночас значна кількість людей, особливо пенсіонерів, змушені відмовлятися від належного харчування, аби сплатити комунальні послуги, що свідчить про критичний стан

продовольчої безпеки в країні [10].

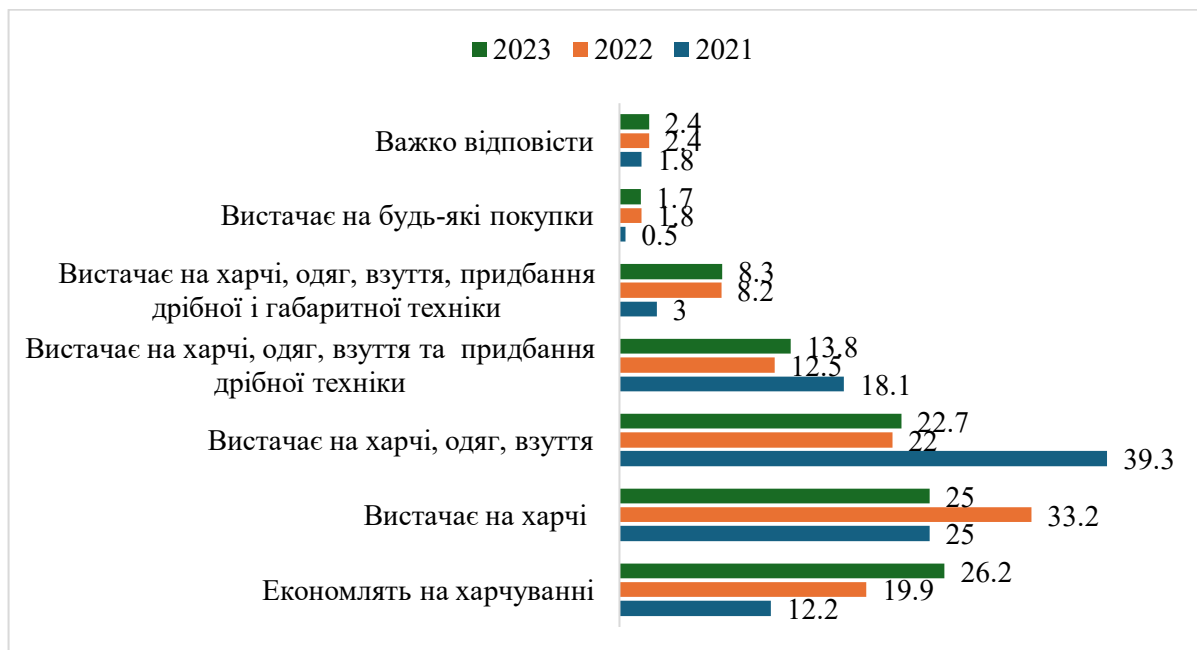

Рис. 1.20. Динаміка купівельної можливості українців за період 2021-2023, %

Джерело: [10]

Втім, діяльність СПП в Україні пов'язана з великими ризиками, адже за 2024 рік було зафіксовано понад 40 атак на склади, транспорт і партнерські організації. Одночасно з внутрішніми викликами тривають удари по портовій інфраструктурі, що підриває здатність України експортувати зерно та інші продукти, створюючи загрозу глобальним продовольчим ланцюгам. Саме тому СПП активно відстоює безпеку морських шляхів та збереження ролі України як одного з провідних «житниць світу».

Таким чином, Україна в умовах війни залишається значно більш залежною від зовнішньої підтримки, ніж розвинені країни. Міжнародна гуманітарна допомога, програми Світової продовольчої програми ООН, ініціативи зі стабілізації ринків та відновлення сільськогосподарського виробництва мають ключове значення для забезпечення базових потреб населення. Вони компенсують недоступність і дефіцит на внутрішньому ринку, підтримують соціально вразливі групи, а також створюють передумови для відбудови аграрного сектору у післявоєнний період.

В підсумку наведено таблицю з ключовими показниками діяльності СПП в Україні за початку війни та станом на липень 2025 (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Характеристика ключових показників роботи СПП в Україні за період 2022-2025 рр.

Показник	Значення
Внутрішньо переміщені особи, млн.	3,7
Люди, які потребують продовольчої допомоги, млн.	5
Особи, які знаходять в фронтових та прифронтових зонах, тис.	426
Кількість населення, яке СПП підтримує щомісяця, млн	1,1
Штат працівників, осіб	290
Загальні потреби на 2025 рік, млн. дол. США	767
Дефіцит фінансування, млн. дол. США	275
Загальна кількість наданих харчів, млрд. порцій	3,7
Інвестиції в економіку України, млрд. дол.	1,4
Надана грошова допомога, млн. дол.	815
Розмінування земель, га	2000
Експорт українських продуктів, млн. тонн	1,1
Кількість інституцій, яким була надана підтримка (школи, лікарні, інтернати, центри для ВПО)	700
Інвестиції у модернізацію соцдопомоги, млн. дол. США	3,8
Кількість організацій, яким була надана логістична підтримка	334
Кількість дітей, яким надається щоденне шкільне харчування, тис.	170

Джерело: [41]

Слід зазначити, що діяльність СПП в Україні у період повномасштабної війни набула стратегічного значення для забезпечення продовольчої безпеки та підтримки найбільш уразливих категорій населення. За оцінками, в країні налічується близько 3,7 млн внутрішньо переміщених осіб та понад 5 млн людей, які потребують продовольчої допомоги, з яких 426 тисяч проживають у фронтових та прифронтових зонах. У цих умовах щомісячно СПП охоплює підтримкою 1,1 млн осіб, що дозволяє зменшити ризики голоду та забезпечити базові потреби [41].

Організація працює через розгалужену мережу та залучає 290 співробітників, які координують як пряме надання продовольчої допомоги, так і фінансові трансфери. Від початку війни було роздано понад 3,7 млрд порцій їжі та надано 815 млн доларів грошової допомоги, що суттєво посприяло підтримці домогосподарств та внутрішнього споживчого попиту. Важливим напрямом стало також інвестування в українську економіку – сукупно понад 1,4 млрд дол. США, включно з програмами модернізації соціальної допомоги, на які спрямовано 3,8 млн дол. США [41].

СПП бере участь у розмінуванні земель – вже очищено понад 2000 га, що створює умови для відновлення аграрного виробництва. Водночас організація сприяє експорту українських продуктів – у 2022–2025 рр. експортовано понад 1,1 млн тонн продовольства. Значна увага приділяється також підтримці критичної інфраструктури – допомогу отримали понад 700 інституцій (школи, лікарні, інтернати, центри для ВПО), а щоденне шкільне харчування отримує 170 тис. дітей. Не менш важливою є координаційна роль СПП у сфері логістики: підтримку отримали 334 організації, що дозволило налагодити системність і ефективність гуманітарної відповіді в Україні. Попри значні досягнення, на 2025 рік загальні потреби становлять 767 млн дол. США, а дефіцит фінансування сягає 275 млн, що ставить під загрозу сталість програм і вимагає додаткової підтримки від міжнародних донорів [41].

Отож, СПП в Україні за 2022–2025 рр. стала ключовим партнером держави у подоланні наслідків війни, забезпечуючи продовольчу підтримку населенню, сприяючи економічній стабільності, відновленню агросектору та зміцненню соціальної інфраструктури.

Висновки до розділу 2

В другому розділі була досліджена діяльність України у світовій продовольчій програмі в умовах військового стану.

Отож, повномасштабна війна РФ проти України перетворила продовольство на фактор глобальної безпеки. Блокада чорноморських портів, руйнування логістики та складів різко звузили експортні можливості України – одного з ключових постачальників зернових і олійних культур, що спричинило дефіцити в Африці та Азії, підвищення світових цін на харчі й прискорення продовольчої інфляції. Тимчасова стабілізація через Чорноморську зернову ініціативу полегшила тиск на найбільш уразливі країни, але вихід РФ з угоди у 2023 р. знову загострив ситуацію, а паралельні обстріли портової та аграрної інфраструктури поглибили втрати. У цей самий час Росія наростила частку на світовому ринку пшениці, що посилило залежність окремих імпортерів від її політичних рішень і підвищило ризики продовольчого шантажу.

Виробнича й експортна динаміка України у 2021–2024 рр. відображає адаптацію під тиском війни: скорочення посівних площ, дефіцити пального та робочої сили, перебудова на альтернативні маршрути через Дунай і ЄС, часткове відновлення переробки після провалів 2022 року. Структура експорту змістилася на користь продовольчих товарів і сировини, тоді як промислові категорії оговтуються повільніше; географічно експорт переорієнтувався на Європу з поступовим поверненням Азії та Африки. Аграрний сектор зберігає роль «якоря» економіки, але його вплив на світові ринки став більш волатильним і критично залежним від доступу до морської логістики та від розмінування звільнених територій.

За цих умов діяльність Світової продовольчої програми в Україні стала системоутворювальною – поєднання продуктової допомоги й грошових виплат підтримує вразливі групи та локальні ринки; інституційне харчування забезпечує лікарні, школи та шелтери; цифрові інструменти обліку підвищують прозорість; підтримка пекарень і фермерів відновлює ланцюги постачання; гуманітарне розмінування повертає землі в обіг. Водночас масштаб потреб істотно перевищує доступні ресурси: на тлі мільйонів людей, що потребують допомоги, зберігається відчутний фінансовий розрив, який без додаткового донорського фінансування загрожує стійкості програм.

Порівняння індексу продовольчої безпеки з розвиненими країнами показує глибокі структурні вразливості України – насамперед у доступності та наявності продуктів і в спроможності до довгострокової адаптації, що підкреслює важливість коаліції зусиль: продовження підтримки експортної логістики з боку ЄС, масштабування розмінування, модернізація стандартів якості під вимоги європейських ринків, інвестиції у переробку замість експорту сировини, а також стабільне фінансування гуманітарних програм. Визначено, що Україна зберігає критичну роль у глобальному продовольчому балансі, але відновлення її повної експортної спроможності та зміцнення внутрішньої продовольчої стійкості безпосередньо залежать від безпеки логістики, темпів відбудови й тривалої міжнародної підтримки.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІЦНЕННЯ ПОЗИЦІЙ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ ПРОДОВОЛЬЧОМУ РИНКУ

3.1. Проблеми реалізації Україною експортного потенціалу продовольчої продукції й захисту продовольчої безпеки

Агропродовольчий сектор України традиційно є одним із ключових драйверів національної економіки та суттєвим чинником присутності країни на світових ринках. Водночас реалізація експортного потенціалу продовольчої продукції відбувається в умовах зростаючої турбулентності: порушення логістичних ланцюгів, зміни торговельних правил і нетарифних бар'єрів, посилення вимог до якості, безпечності та простежуваності, кліматичні ризики й цінова волатильність. Отож, на рис. 3.1 пропонується навести детально основні проблеми експортного потенціалу продовольчої продукції в контексті посилення продовольчої безпеки країни.

В умовах війни продовольча безпека України опинилася під сукупним тиском факторів, що одночасно вражають виробництво, ринки збуту, контроль якості та купівельну спроможність населення. Бойові дії й руйнування логістики зменшили пропозицію ключових агропродуктів – від зернових до м'ясо-молочної групи. Частина угідь і ферм втрачена або законсервована, знищено інфраструктуру зберігання й транспортування, скоротилося поголів'я, а дефіцит робочих рук у пікові періоди не дозволяє оперативно відновити обсяги, що веде до нестачі окремих продуктів на внутрішньому ринку та прискорює зростання цін, підвищуючи ризики продовольчої уразливості насамперед для малозабезпечених домогосподарств.

Рисунок 3.1 – Характеристика ключових проблем продовольчого сектору України в умовах військового стану та захисту продовольчої безпеки

Джерело: [42-45]

Отож, пропонується навести загальні збитки, яких було завдано аграрному сектору України (рис. 3.2).

Аналізуючи дані рис. 2.4, видно, що прямі збитки активам агросектору оцінюються у \$10,3 млрд і вже на близько 18% вищі, ніж у квітні 2023 року [46]. Основний удар припав на парк техніки та обладнання – близько \$5,8 млрд (приблизно 57% від усіх втрат) і орієнтовно 181 тис. одиниць, що пояснює критичні вузькі місця у виконанні польових робіт. Помітними є також втрати від викрадення чи знищення готової продукції – близько \$2,0 млрд та пошкодження зерносховищ – близько \$1,8 млрд, що безпосередньо підриває можливості зберігання, формування запасів і ритмічний експорт. Додатково зафіксовано

втрати у багаторічних насадженнях (\$0,398 млрд), тваринництві (\$0,254 млрд) та аквакультури (\$0,035 млрд), які уповільнюють відновлення переробки й внутрішньої пропозиції.

Рисунок 3.2 – Обсяг завданих збитків аграрному сектору України станом на 2024 р, млрд. дол. США

Джерело: [46]

Запитані потреби на відбудову галузі на десятирічному горизонті сягають \$56 млрд, з пріоритетом на 2024 рік близько \$435 млн (значною мірою вже покритих донорами) [46]. Це визначає послідовність дій: першочергове відновлення техніки та елеваторної інфраструктури, підтримка відновлення поголів'я і багаторічних насаджень, паралельно – заходи для підвищення економічної життєздатності виробників (доступні фінанси, страхування, логістичні рішення), аби скоротити розрив між фізичними збитками та величезними економічними втратами.

На тлі падіння власного випуску зростає залежність від імпорту, а отже і чутливість до зовнішніх шоків, таких як коливання, котирування, перебої у поставках, політичні чи логістичні обмеження. У такі періоди будь-який збій на міжнародних ринках миттєво резонує всередині країни, розгойдує ціни та

ускладнює планування. Додатково воєнні реалії послаблюють нагляд за якістю і безпечністю харчів, адже брак ресурсів і порушення роботи контрольних ланок збільшують ймовірність появи на полицях продукції, що не відповідає стандартам, що підриває довіру споживачів і створює загрози для здоров'я. Паралельно економічний спад, втрата роботи чи скорочення доходів знижують фінансову доступність навіть тих продуктів, що є фізично наявними. Як наслідок, харчові бюджети стискаються, а споживчі звички зміщуються до дешевших, менш поживних або імпорتنих альтернатив, що погіршує раціон та стримує відновлення внутрішньої переробки. Власне цю проблему демонструє індекс споживчих цін на продукти харчування (рис. 3.3.).

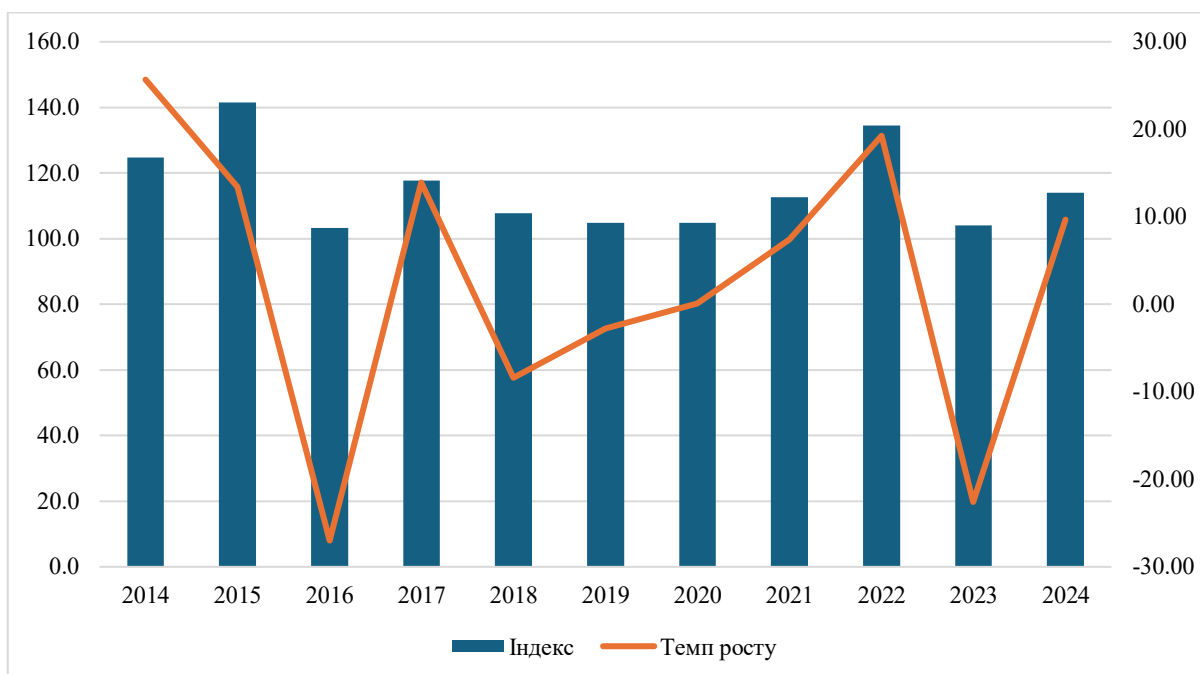

Рисунок 3.3 – Динаміка індексу споживчих цін на продукти харчування та безалкогольні напої в Україні в період 2014-2024рр.

Джерело: [46]

Аналізуючи рис. 3.3., видно, що крива індексу цін на харчі та безалкогольні напої у 2014–2024 рр. має дві великі хвилі шоку та епізоди тимчасового послаблення. Перша – 2014–2015 рр., коли індекс стрибнув до 124,8 і 141,5, що було викликано окупацією східної України та Криму та збільшення рівня інфляції та девальвації національної валюти. Друга і найпотужніша хвиля – 2022

р.: індекс 134,4 (+19,25% р/р) через повномасштабну війну, руйнування інфраструктури, розрив ланцюгів постачання, подорожчання енергії та логістики, а також дефіцит робочої сили. У 2023 р. тиск послабився (індекс 104,0) завдяки частковому пристосуванню бізнесу, зміні логістичних маршрутів і слабшому попиту, але у 2024 р. знову бачимо прискорення (+9,71%), на що вплинуло подорожчання пального й енергії, збільшилися ризики для врожаїв і зберігання, блокування на кордонах та ряд інших чинників, які спричинили ріст ціна на продовольчі товари [46].

З погляду продовольчої безпеки це відображає структурні проблеми сектору, адже відбулось просідання виробництва в окремих ланках, пошкодження техніки та елеваторів, зростання імпортозалежності за критичними позиціями, слабший контроль якості в умовах браку ресурсів, а також зміщення споживчого попиту до дешевших (часто імпортних) альтернатив. Сукупно це робить ціни більш волатильними й чутливими до зовнішніх шоків; без цільової підтримки виробників, відновлення інфраструктури, технологічного оновлення й нормалізації логістики ризики повторних інфляційних хвиль залишаються підвищеними [46].

Не менш важливою проблемою для українських аграріїв є адаптація до вимог європейського законодавства, що в більшості випадків стає неподоланим бар'єром для малих компаній. У межах євроінтеграції ключовим напрямом розвитку агросектору України є приведення його у відповідність до правових вимог ЄС, який залишається основним торговельним партнером країни. Для розширення експорту українським агровиробникам необхідно відповідати європейським стандартам, що передбачає впровадження системи простежуваності, дотримання фітосанітарних, ветеринарних та екологічних норм, а також сертифікацію органічної продукції. Це вимагає від компаній інвестицій у модернізацію виробництва та навчання персоналу [47].

Технічне законодавство ЄС складається з постанов, директив та гармонізованих стандартів, основна мета яких - гарантія безпеки продукції та відповідність ключовим вимогам [48]. У стандартизації використовуються

європейські та попередні стандарти, а також технічні умови для нової продукції. Якість сільськогосподарської продукції в ЄС визначається на основі стандартів ЄЕК ООН, яка працює над уніфікацією термінології, усуненням технічних бар'єрів у торгівлі та впровадженням міжнародних стандартів, що сприяє інтеграції України у світовий продовольчий ринок [49].

З 1957 р. ЄС реалізує спільну аграрну політику (САП) для підтримки фермерів, стабільності ринку та продовольчої безпеки [50]. Після отримання статусу кандидата у 2022 р. Україна розпочала активну імплементацію вимог САП, щоб українські виробники мали рівні можливості на європейському ринку. Важливого значення набуває реалізація САП відповідно до основних принципів ЄС, які наведено на рисунку 3.4.

Рисунок 3.4 – Принципи ЄС сфері аграрної політики

Джерело: [49-50]

Наразі Україна завершує гармонізацію аграрного законодавства та розробку Державної стратегії розвитку сільського господарства та сільських

територій до 2030 р.. Важливим завданням залишається моніторинг господарств у Державному аграрному реєстрі для фінансової підтримки аграріїв. Від 2022 р. уряд збільшує фінансову допомогу фермерам, що підкреслює значення агросектору для економіки країни (рис. 3.5).

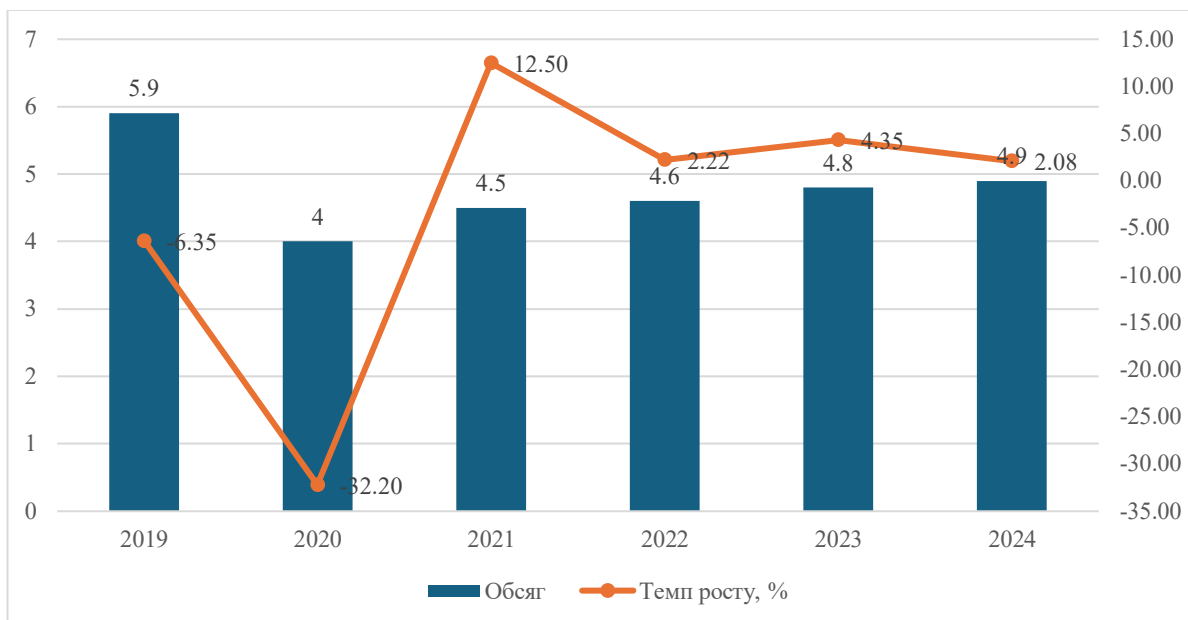

Рисунок 3.5 – Динаміка обсягу державної підтримки аграрного сектору України за період 2018-2024рр, млрд. грн

Джерело: [51]

Отже, з 2022 року справді спостерігається нарощення державної підтримки фермерів і переробників – саме вона, разом із донорськими програмами, «підстелила подушку» під різку переорієнтацію торгівлі на ЄС і стала одним із чинників часткового відновлення експорту у 2024-му. Проте цю позитивну динаміку стримує новий набір європейських вимог – сталий розвиток і належна перевірка ланцюгів постачання, заборона продукції, пов'язаної з примусовою працею, підготовка до вуглецевого коригування імпорту, режими щодо іноземних субсидій та антипримусові інструменти. Вони піднімають «порог входу» на ринок ЄС, особливо для МСП, і пояснюють чому після шокового 2022 року зростання у 2023-му було кволим, попри відкриті канали збуту [51].

На рисунку 3.6 показано динаміку виконання угоди про асоціацію з ЄС як в загальному так і в аграрному секторі.

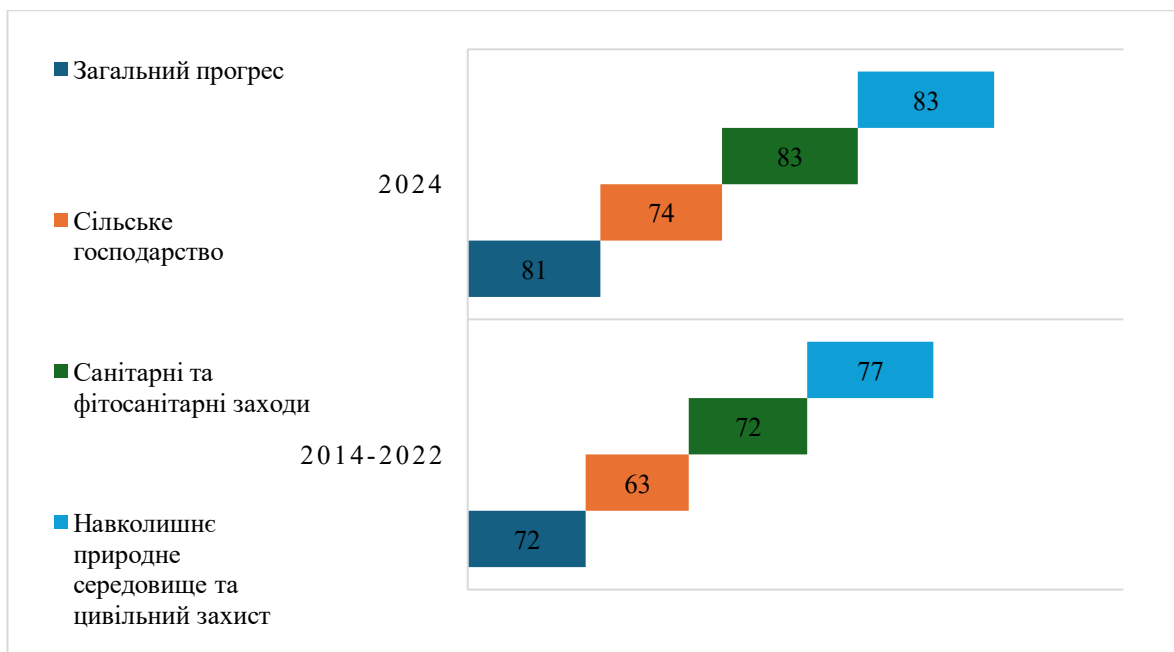

Рисунок 3.6 – Динаміка виконання угоди про асоціацію з ЄС в період 2014-2024рр, %

Джерело: [52]

У 2024 р. аграрний сектор України продемонстрував зростання на 4%, що стало свідченням прогресу в адаптації до європейських стандартів. Водночас залишається низка сфер, де українське законодавство ще не відповідає вимогам ЄС. Це, зокрема, захист малих виробників від недобросовісних практик, правила фінансування та прямі виплати фермерам, регулювання використання пестицидів і добрив, облік і моніторинг у сільському господарстві, маркетинг продукції, правила для ГМО та регулювання конкуренції [52].

Хоча після початку повномасштабної війни Росії проти України, країни-члени ЄС тимчасово скасували імпорتنі мита та квоти на українську продукцію, існують нові нетарифні торговельні бар'єри, які впливають на експорт українських товарів в митну зону ЄС. Українські компанії адаптуються до нових умов діяльності, проте митна гармонізація з ЄС створює ряд викликів, які в першу чергу відображаються на обсяг експорту та власне витратах компаній на його проведення. Отож, в табл. 3.1 пропонується систематизувати основні виклики, з якими стикаються українські аграрії.

Таблиця 3.1

Характеристика ключових викликів при експорті української аграрної продукції в ЄС

Виклик	Характеристика
Директива щодо належної перевірки корпоративного сталого розвитку	Вплив на бізнес полягає у необхідності впровадження внутрішніх політик та аудитів для відповідності стандартам Зокрема, це стосується галузей, пов'язаних з корисними копалинами, деревиною, батареями та відпрацьованими батареями. ЄС. Так як більшість українських експортерів – це середні та малі компанії, впровадження таких стандартів та аудитів є складними та витратними для них, що власне створює значні виклики.
Торгові заходи проти примусової праці	Заборона імпорту продукції, виготовленої з використанням примусової праці, яка полягає в тому, що українські експортери мають забезпечити належну перевірку умов праці та взаємодіяти з наглядовими органами для дотримання вимог, що ставить під загрозу доступ на ринок ЄС для порушників.
Механізм вуглецевого коригування імпорту	Українські експортери вуглецевмісної продукції повинні виконувати вимоги щодо скорочення викидів CO ² , сплачувати податки на вуглецеві викиди та забезпечити відповідність новим регулюванням, що створює технічні та економічні труднощі, зокрема додаткові фінансові навантаження.
Регулювання іноземного субсидування	ЄС запроваджує контроль за іноземними субсидіями, які спотворюють внутрішній ринок. Українські підприємства, що отримують державну допомогу, повинні проходити додаткові розслідування на відповідність умовам конкуренції в ЄС.
Інструмент боротьби з економічним примусом	Використання механізму для захисту від економічного примусу з боку третіх країн. Це може вплинути на українські підприємства, якщо країна їхнього походження піддається економічному тиску з боку третіх держав та призвести до обмежень на доступ до європейського ринку.

Джерело: [53-56]

Експорт української аграрної продукції в Європейський Союз стикається з численними викликами, які ускладнюють доступ до цього ринку для багатьох українських підприємств. Одним із основних викликів є необхідність відповідати вимогам директиви щодо належної перевірки корпоративного сталого розвитку, що вимагає від бізнесу впровадження внутрішніх політик та аудитів для відповідності стандартам ЄС. Це є складним і витратним для малих і середніх підприємств, що складають більшість українських експортерів. Також значною проблемою є вимоги щодо перевірки умов праці у зв'язку з заборонаю імпорту продукції, виготовленої за допомогою примусової праці, що вимагає

додаткових зусиль для забезпечення відповідності законодавству ЄС. Вуглецеве коригування імпорту, яке вимагає виконання вимог щодо скорочення викидів CO₂, також ставить українських експортерів у складні технічні та економічні умови, оскільки це вимагає додаткових фінансових витрат і спеціальних заходів для досягнення відповідності. Крім того, нові регулювання щодо іноземного субсидування та інструмент боротьби з економічним примусом можуть призвести до обмежень для українських підприємств, що отримують державну допомогу або перебувають під економічним тиском з боку третіх країн [56].

Таким чином, попри тимчасове спрощення умов торгівлі, українські аграрії стикаються з новими бар'єрами, що вимагають адаптації до нових європейських стандартів і правил, що власне і позначилось на обсягах експорту (особливо в 2023 р.), динаміка якого наведена на рис. 3.7.

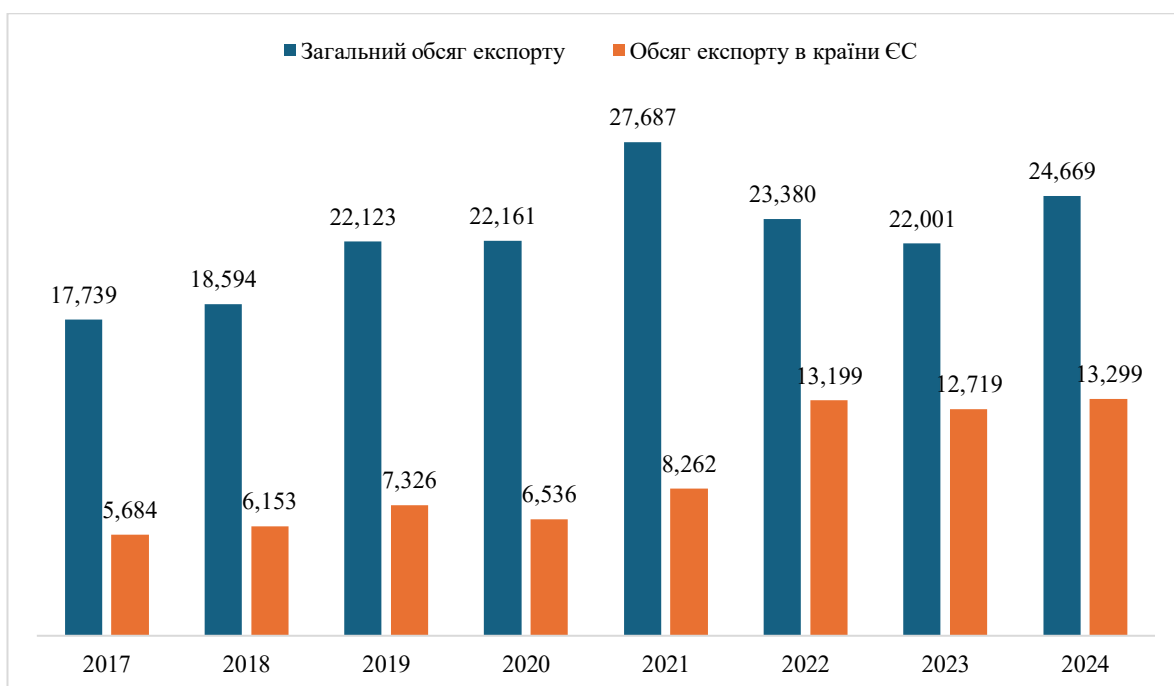

Рисунок 3.7 – Динаміка експорту української аграрної продукції в період 2017-2024 рр., млрд. дол. США

Джерело: [25]

Отож, в 2021 р. експорт аграрної продукції досяг піку – \$27,7 млрд, з яких до ЄС припадало близько \$8,3 млрд, а у 2022 р. через повномасштабну війну, блокаду морських портів, здорожчання логістики й страхування загальний

експорт скоротився на 16,6%. Водночас постачання до ЄС зросло на 60% і вперше сформувало понад половину всього експорту, адже торгівля переорієнтувалася на сухопутні маршрути та «європейські» канали збуту [25].

У 2023 р. спад продовжився на 6,6, а експорт до ЄС трохи зменшився до на 4%, на що тиснула поєднана дія воєнних ризиків і нової хвилі нетарифних вимог ЄС – належна перевірка сталого розвитку (через внутрішні політики та аудити), заборона продукції, пов'язаної з примусовою працею (посилення перевірок ланцюгів постачання), початок запровадження вуглецевого коригування імпорту (підготовчі звітні обов'язки і майбутні витрати на CO₂), а також режими іноземних субсидій та інструмент протидії економічному примусу. Для багатьох МСП це означало додаткові витрати й організаційні бар'єри, що пригальмувало приріст [25].

У 2024 р. відбулося часткове відновлення, адже ззагальний експорт зріс до 24,7 млрд дол, а до ЄС – до 13,3 млрд дол., але сукупні обсяги все ще нижчі за рівень 2021 р. Структурно ринок залишається більш «євроцентричним», що відображає сталу переорієнтацію логістики, а подальше його зростання залежить від двох синхронних процесів: стабілізації воєнних ризиків і логістики (морські коридори, перетин кордонів, страхування) та прискореної адаптації експортерів до європейських правил сталості, праці та вуглецевої звітності. Для МСП критичною є підтримка у впровадженні комплаєнсу, доступне фінансування модернізації та сертифікації – інакше ризик «регуляторної стелі» стримуватиме потенціал зростання попри наявний попит у ЄС [25].

Агропродовольчий сектор України сьогодні перебуває під впливом значних викликів, які з одного боку пов'язані із масштабними втратами від війни, руйнуванням інфраструктури, скороченням виробничих потужностей та підвищенням внутрішніх цін, а з іншого – із зростанням вимог міжнародних партнерів, насамперед країн Європейського Союзу, до якості, екологічності та безпечності продукції. Сукупність цих факторів формує нові умови функціонування галузі, у яких стає очевидною потреба не лише відновлювати базові виробничі ресурси, а й формувати довгострокові конкурентні переваги.

Військові дії зумовили суттєве скорочення аграрного виробництва, що підвищило залежність від імпорту та зробило ринок більш вразливим до зовнішніх шоків. Значні втрати техніки, елеваторів та виробничої інфраструктури призвели до зростання собівартості продукції, а коливання цін на енергоносії й логістичні проблеми ще більше ускладнили ситуацію. Одночасно інтеграція України в європейський ринок створює як можливості, так і обмеження. З одного боку, країна отримує доступ до найбільшого ринку збуту у світі, а з іншого – стикається з високими стандартами ЄС щодо безпечності, простежуваності та екологічності продукції. Особливо складним завданням для українських аграріїв є адаптація до нових екологічних регуляцій, таких як механізм вуглецевого коригування імпорту, що вимагає скорочення викидів CO₂ і неминуче тягне за собою додаткові витрати [25].

У цих умовах стає очевидним, що збільшення експортного потенціалу українського аграрного сектору можливе лише за умови зміни підходів до виробництва. Найбільш перспективним напрямом є нарощування органічного виробництва, яке користується високим попитом на європейському ринку та дозволяє формувати додану вартість, водночас відповідаючи сучасним трендам сталого розвитку. Паралельно з цим ключового значення набуває розвиток альтернативних видів палива – біогазу, біоетанолу, біодизелю, що дозволить агровиробникам скоротити енергетичну залежність, зменшити витрати на виробництво й водночас знизити викиди парникових газів.

3.2. Перспективи зміцнення позицій України на світовому ринку продовольства

Отож, слід відзначити, що у стратегічній перспективі саме поєднання органічного виробництва з енергетичною трансформацією стане основою для підвищення конкурентоспроможності української продукції на європейському ринку. Це дозволить не лише компенсувати економічні втрати, але й закласти підґрунтя для сталого розвитку агросектору в нових умовах глобальної

конкуренції та посилення екологічних викликів. На Додатку В сформовано стратегію зміцнення позицій України на світовому продовольчому ринку.

Зміцнення позицій України на світовому продовольчому ринку має відбуватися через поєднання розвитку органічного виробництва, використання біогазових технологій та активне впровадження альтернативних джерел енергії. Важливим напрямом є нарощування обсягів органічного виробництва, що передбачає впровадження інноваційних технологій у вирощуванні культур, застосування біодобрив та біологічних засобів захисту рослин для збереження родючості ґрунтів і підвищення якості продукції. Отож, на рис. 3.9 наведено динаміку експорту Україною органічної продукції в країни члени ЄС.

Рисунок 3.9 – Товарна динаміка експорту органічної продукції українських агрокомпаній в ЄС за період 2023-2024 рр, тон

Джерело: [57]

Розглядаючи рис. 3.9, можна відзначити, що у 2024 р. український експорт органічної продукції до країн ЄС зріс майже за всіма товарними позиціями у порівнянні з 2023 роком. Найбільшу частку традиційно склали зернові культури – 83,7 тис. тонн, що на 8,3% перевищує показник попереднього року. Ще динамічніше зросли поставки олійних та білкових культур – на 23%, з 63,5 до 78

тис. тонн. Позитивні зміни також зафіксовано у групах фруктів і горіхів (+17%) та рослинних олій (+48%).

Вражаючі темпи приросту демонструють експорт маргарину та інших рослинних жирів (+67%), а також продукції тваринного походження (+199%), що свідчить про поступове розширення асортименту органічного експорту за межі сировинних товарів. Водночас скорочення відбулося лише в сегменті напівфабрикатів з фруктів, горіхів та овочів (-3,8%). Загалом, динаміка експорту підтверджує підвищення попиту на українську органічну продукцію на європейському ринку та поступову диверсифікацію товарного портфеля у напрямі перероблених продуктів [57].

На рис. 3.10 наведена частка Україна в імпорті органічної продукції в ЄС.

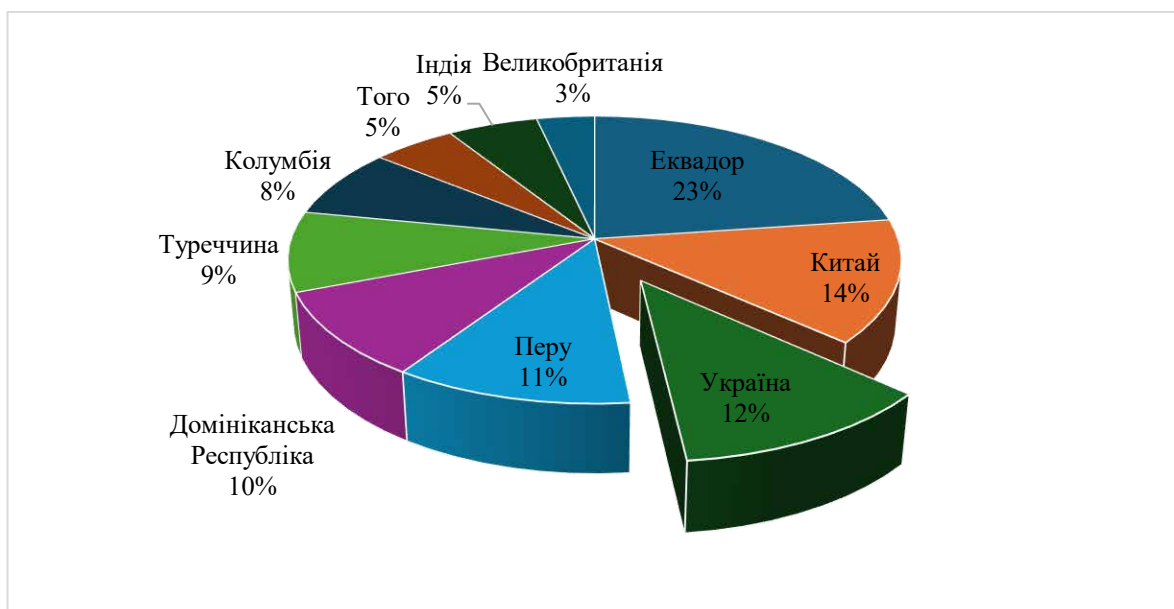

Рисунок 3.10 – Частка України в імпорті органічної аграрної продукції ЄС станом на 2024 р., %

Джерело: [57]

Таким чином, у 2024 р. Україна посідає третю позицію серед основних постачальників органічної сільськогосподарської продукції до країн ЄС, формуючи 12% загального обсягу імпорту. Перші місця утримують Еквадор (23%) та Китай (14%). Це свідчить про стабільну присутність української органіки на європейському ринку та підтверджує її значний рівень

конкуентоспроможності порівняно з державами, що мають тривалішу історію експорту.

У подальшому доцільно розглянути оцінку цінової та якісної конкурентоспроможності органічної й традиційної аграрної продукції (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Оцінка цінової та якісної конкурентоспроможності органічної та традиційної агропродукції України

Критерій	Органічна продукція	Традиційна продукція
Собівартість виробництва	Вища через сертифікацію та ручну працю	Нижча завдяки масштабності
Ринкова ціна	Вища, преміальний сегмент	Нижча, масовий сегмент
Експортна націнка	Значна через попит на якісну продукцію	Менша через високу конкуренцію
Стабільність збуту	Вища завдяки стабільному попиту	Залежить від ринку та врожайності
Якість та безпечність	Відповідає європейським стандартам	Залежить від технологій виробництва
Екологічність	Висока, без використання хімікатів	Низька, використовуються хімікати
Наявність сертифікації	Обов'язкова міжнародна сертифікація	Часткова або відсутня
Перспективи на ринку ЄС	Позитивні, зростаючий попит	Залежить від ціни і умов торгівлі

Джерело: зроблено автором

Отже, результати аналізу табл. 3.2 демонструють суттєві відмінності у виробничих підходах, стратегіях ринкового позиціонування та експортних перспективах. Для органічної продукції характерна підвищена собівартість, що пояснюється витратами на сертифікацію, дотримання екологічних стандартів та значною часткою ручної праці. Водночас підвищені виробничі витрати компенсуються преміальною ціною реалізації та стабільним попитом, особливо на ринках ЄС, де визначальними чинниками виступають екологічність і безпечність харчових продуктів.

Таким чином, органічна продукція має вищий потенціал довгострокової конкурентоспроможності на європейських ринках за рахунок відповідності сучасним вимогам сталого виробництва та екологічної безпеки. Однак для

збереження і розвитку цієї переваги потрібна державна підтримка, просування українських сертифікованих брендів та зниження бар'єрів входу на зовнішні ринки. Традиційна продукція, у свою чергу, залишається важливою складовою аграрного експорту, особливо в масовому сегменті, проте її розвиток потребує інновацій, модернізації виробництва та підвищення якості.

Поряд із цим необхідно розширювати площі під органічним землеробством, забезпечуючи відповідність європейським стандартам сертифікації, а також приділяти увагу підготовці й підвищенню кваліфікації аграріїв у сфері сталого виробництва, що дозволить формувати конкурентну нішу для українських виробників і посилювати їхні позиції на ринках ЄС. В табл. 3.3. наведено характеристику компаній, які викорситовують технології точного землеробства.

Таблиця 3.3

Характеристика прикладів впровадження точного землеробства українськими агрокомпаніями

Назва компанії	Характеристика впровадження
ТОВ «Епіцентр Агро»	Компанія впровадила систему РТК-навігації, що дозволило підвищити ефективність роботи сільськогосподарської техніки на 10% та скоротити витрати ресурсів на 5%. Завдяки точному контролю за внесенням добрив вдалося зменшити крадіжки та запобігти їх нераціональному використанню.
ТОВ «Контінентал Фармерз Груп»	В межах випробувань, 30% земельного банку компанії було охоплено технологіями точного землеробства, що забезпечило зниження витрат на 15% без втрати врожайності. Звільнені ресурси були спрямовані на покращення технічного обслуговування та ремонтної інфраструктури.
Агрохолдинг HarvEast	Один із піонерів у впровадженні точного землеробства в Україні. Застосування інновацій дозволило суттєво підвищити урожайність вологозалежних культур на 15–25% навіть у складних кліматичних умовах півдня та сходу країни.

Джерело: [58-59]

Аналіз табл. 3.3 засвідчує, що впровадження технологій точного землеробства українськими аграрними підприємствами забезпечує виражені позитивні результати як у сфері економіки, так і в організаційному аспекті. У всіх досліджених компаніях використання інновацій сприяло зростанню

продуктивності виробництва, скороченню ресурсних витрат та вдосконаленню системи управління. Зокрема, агропідприємства досягли зменшення витрат пального, добрив і робочого часу, мінімізували втрати, пов'язані з нераціональним використанням матеріалів, а в окремих випадках зафіксовано суттєве підвищення врожайності навіть за несприятливих кліматичних умов. Практичний досвід українських компаній підтверджує доцільність упровадження точного землеробства у вітчизняних умовах та демонструє готовність великих агровиробників інвестувати у сучасні технології задля зміцнення конкурентних позицій.

Ще одним перспективним напрямом є розвиток біогазових комплексів, який базується на використанні відходів агровиробництва, таких як гній, силос чи харчові залишки, для виробництва енергії, що створює передумови для будівництва біоферм і локальних біогазових установок, що здатні забезпечити енергетичну автономію господарств.

Наступним пропонується навести статистичні дані щодо виробництва України (рис. 3.11).

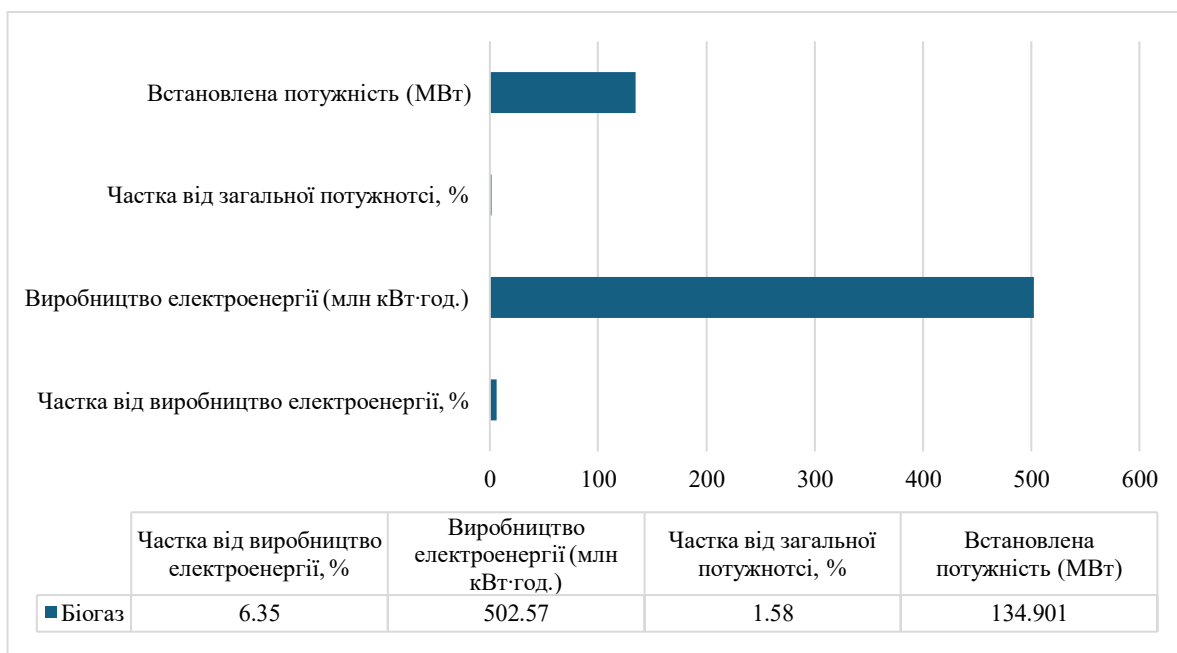

Рисунок 3.11 – Візуалізація даних щодо виробництва біогазу в Україні

Джерело: [60]

Аналіз рис. 3.11 свідчить про наявність значного невикористаного потенціалу виробництва біогазу в Україні, що створює сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій у дану сферу. Частка біогазу в загальному обсязі виробництва електроенергії становить 6,35%, або 502,57 млн кВт·год. Водночас на частку встановлених потужностей припадає лише 1,58% (134,901 МВт), що вказує на інтенсивне використання наявних установок, хоча сама галузь перебуває на етапі становлення. Варто підкреслити, що відносно високі показники виробництва за умови низької частки потужностей свідчать про ефективність діючих біогазових комплексів, що є позитивним сигналом для інвесторів [60].

З огляду на значні обсяги органічних відходів аграрного виробництва – тваринницькі відходи, кукурудзяний силос, жом, соломку тощо – розвиток біогазової енергетики в Україні є економічно обґрунтованим і перспективним (рис. 3.12).

Рисунок 3.12 – Регіональна структура обсягів органічної сировини станом на 2023р, тисячі тонн нафтового еквівалента (тис. т н.е)

Джерело: [61]

Аналізуючи рис. 3.12, видно, що найвищий потенціал мають Чернігівська (948,57 тис. т н.е.), Херсонська (866,3), Одеська (858,0), Вінницька (854,6), Харківська (848,2), Київська (842,9) та Дніпропетровська (772,3) області. Високі показники сировинної бази свідчать про наявність великої кількості відходів сільськогосподарського виробництва, придатних для переробки в біогаз, що робить ці регіони стратегічно важливими для реалізації біоенергетичних проєктів [61].

Загалом, наявність значного обсягу органічної сировини в аграрно орієнтованих регіонах формує сильну базу для масштабування біогазових проєктів за підтримки міжнародних донорів, фондів «зеленої» енергетики та приватних інвесторів.

Паралельно необхідно розвивати альтернативні джерела енергії, серед яких особливе значення мають сонячні та вітрові установки для сільськогосподарських підприємств, що має супроводжуватися впровадженням енергоощадних технологій, модернізацією виробничих процесів і активним залученням інвестицій через державно-приватне партнерство. Такі кроки дадуть змогу істотно скоротити вуглецевий слід, відповідати екологічним вимогам ЄС і підвищувати конкурентоспроможність української продукції на глобальному ринку.

Важливим є й те, що СПП не лише доставляє продовольство, а й виступає ключовим партнером у розвитку локальних ринків. Закупівля понад 80% харчових продуктів в Україні сприяє підтриманню внутрішнього виробництва, збереженню робочих місць та стимулюванню малого і середнього агробізнесу. Проте перспектива такого партнерства значною мірою залежить від стабільності внутрішньої економіки та здатності держави забезпечувати належну якість і безперервність постачання продовольчих товарів у кризових умовах.

Невід'ємним компонентом багаторівневої продовольчої підтримки є співпраця з FAO – організацією, що відповідає за координацію міжнародних зусиль у сфері продовольчої безпеки, аграрної статистики, управління ризиками та впровадження інноваційних агротехнологій. FAO реалізує в Україні програми

підтримки фермерів, проєкти з відновлення сільськогосподарських земель, розвиток систем контролю за продовольчою безпекою та оцінки втрат, спричинених війною. Проблемою у цій взаємодії залишається недостатність ресурсів порівняно з масштабами руйнувань, а також потреба в кращій координації між державними структурами та локальними громадами. Водночас перспективи співпраці з FAO є значними: організація готова розширювати підтримку у сферах технічної допомоги, модернізації аграрного виробництва та екологічно стійкого розвитку.

Не менш важливою є роль IFAD – інституції, що спеціалізується на інвестиціях у розвиток сільських територій та малих виробників. Для України співпраця з IFAD відкриває можливості залучення довгострокових фінансових ресурсів на модернізацію аграрної інфраструктури, підтримку фермерських господарств, розвиток переробної промисловості та підвищення стійкості до кліматичних та економічних ризиків. Наразі основними викликами є забезпечення ефективного використання фінансування, адаптація проєктів до умов воєнного часу та необхідність розбудови інституційної спроможності органів влади.

Аналіз взаємодії України з СПП, FAO та IFAD дозволяє зробити висновок, що перспективи подальшого співробітництва є значними, однак потребують впровадження системного підходу. Першочерговими завданнями залишаються створення прозорих механізмів розподілу ресурсів, інтеграція міжнародної допомоги з національними програмами відновлення аграрного сектору, посилення стійкості продовольчих ланцюгів та забезпечення координації між усіма зацікавленими сторонами. Тільки за умови ефективної взаємодії з провідними міжнародними інституціями Україна зможе не лише подолати наслідки продовольчої кризи, але й зміцнити свій статус одного з ключових учасників глобальної продовольчої системи.

У комплексі ці напрями формують цілісну стратегію, яка поєднує підвищення якості та екологічності виробництва із зниженням витрат і створенням додаткових можливостей для експорту. Саме така модель дає змогу

не лише відновити агросектор після воєнних руйнувань, а й забезпечити його довгостроковий розвиток у відповідності до світових трендів сталого сільського господарства.

Висновки до розділу 3

При написання третього розділу були визначені проблеми та окреслені перспективи України на світовому продовольчому ринку.

Досліджено, що агропродовольчий сектор залишається стратегічною основою економіки, але його потенціал реалізується в умовах численних бар'єрів. Найсерйознішими проблемами є руйнування виробничих і логістичних потужностей, скорочення посівних площ і поголів'я, дефіцит робочої сили, втрата техніки та елеваторної інфраструктури. Це спричинило значні фінансові збитки, підвищення внутрішніх цін і загострення ризиків продовольчої безпеки, особливо для соціально вразливих груп населення. Зростаюча імпортозалежність посилює вразливість до зовнішніх шоків і волатильності цін.

Визначено, що проблеми поглиблюються необхідністю відповідати високим стандартам ЄС. Українські виробники стикаються з бар'єрами у сфері фітосанітарних, ветеринарних та екологічних вимог, впровадженням системи простежуваності та сертифікації продукції. Для малих і середніх підприємств виконання таких вимог є фінансово й організаційно складним. Додаткові труднощі створюють нові європейські механізми – вуглецеве коригування імпорту, регулювання іноземних субсидій, заборона продукції, пов'язаної з примусовою працею. Сукупність цих факторів піднімає поріг входу на ринок ЄС, стримуючи експортний потенціал, хоча саме цей ринок є ключовим для України.

Водночас сектор має виражені перспективи. Зокрема, зростає експорт органічної продукції, яка користується попитом у ЄС завдяки екологічності та безпечності. Україна увійшла до трійки найбільших постачальників органіки до ЄС, а структура експорту поступово диверсифікується за рахунок продукції з більшою доданою вартістю. Паралельно з цим відзначається розвиток точного

землеробства, що підвищує ефективність і врожайність, а також формування потенціалу біогазових комплексів на основі відходів агровиробництва. Ці напрями поєднують інноваційність, енергетичну незалежність та відповідність екологічним стандартам, що створює базу для довгострокової конкурентоспроможності.

Таким чином, стратегія зміцнення позицій України на світовому продовольчому ринку має будуватися на двох взаємопов'язаних векторах: відновлення базових виробничих ресурсів і водночас формування нової моделі сталого розвитку. Органічне виробництво, енергоефективні технології, біоенергетика та точне землеробство здатні стати джерелом конкурентних переваг. Однак для цього потрібна активна державна підтримка, доступ до фінансування, інституційне супроводження євроінтеграції та допомога малим і середнім підприємствам в адаптації до нових стандартів. Лише за умови комплексного підходу аграрний сектор зможе не тільки компенсувати воєнні втрати, а й закласти підґрунтя для посилення ролі України як одного з ключових гравців світового продовольчого ринку.

ВИСНОВКИ

При написання кваліфікаційної роботи було розглянуто тему ролі України в світовій продовольчій програмі в умовах війни та глобальної продовольчої безпеки.

У процесі підготовки першого розділу магістерської роботи було всебічно досліджено теоретичні та методологічні засади участі України у Світовій продовольчій програмі. З'ясовано, що СПП є ключовою міжнародною гуманітарною інституцією, діяльність якої спрямована на боротьбу з голодом і забезпечення стійкої продовольчої безпеки. Програма працює у регіонах із найглибшими кризовими явищами – в країнах Азії, Африки, Латинської Америки та на Близькому Сході. Її пріоритетами є забезпечення населення доступом до продуктів харчування, підтримка освітніх програм, сприяння формуванню професійних компетентностей та посилення гендерної рівності, оскільки саме жінки часто відіграють визначальну роль у збереженні продовольчої стабільності місцевих громад.

На основі аналізу офіційних матеріалів та звітів Світової продовольчої програми встановлено, що у період повномасштабної війни Україна опинилася серед країн, які потребують масштабної гуманітарної підтримки. Держава, яка тривалий час входила до групи провідних експортерів зернових культур на світовому ринку, нині сама стикається з гострими проявами продовольчої кризи. Значна частина українського населення перебуває у стані підвищеної продовольчої вразливості, зокрема мешканці прифронтових територій та регіонів, що зазнали найбільших руйнувань. Діяльність СПП в Україні охоплює надання продовольчих наборів, реалізацію програм грошової допомоги, підтримку внутрішніх виробників, інвестиції у місцеву економіку, запровадження ініціатив із шкільного харчування та участь у заходах з гуманітарного розмінування. Незважаючи на суттєві ризики, пов'язані з військовими діями та обстрілами інфраструктури, допомога СПП дає змогу

пом'якшити гуманітарні наслідки війни та сприяє збереженню ролі України як важливого елементу глобальних продовольчих ланцюгів.

У розділі також було детально розкрито методологічні засади дослідження, що базуються на міждисциплінарному підході, який інтегрує економічні та правові аспекти досліджуваної проблематики. Застосування історико-аналітичного, доктринального, контент-аналізу, порівняльного та статистичного методів, а також використання спостереження й вивчення наукових джерел дозволяє комплексно оцінити внутрішні виклики, з якими стикається Україна, та визначити її позицію у міжнародній продовольчій системі. Методика дослідження передбачає поетапне вивчення питання: від теоретичного аналізу функціонування світових продовольчих механізмів і впливу воєнних факторів – до оцінки взаємодії України зі Світовою продовольчою програмою та визначення подальших перспектив посилення ролі держави як одного з ключових гарантів глобальної продовольчої безпеки. Такий підхід забезпечує цілісне, глибоке та структуроване розкриття теми магістерської роботи.

У другому розділі магістерської роботи було проаналізовано особливості участі України у Світовій продовольчій програмі в умовах тривалого воєнного стану. Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України трансформувала продовольчу сферу з економічного сегмента у важливий компонент глобальної безпеки. Блокування роботи чорноморських портів, руйнування транспортної інфраструктури та складів призвели до різкого зниження експортного потенціалу України – держави, яка традиційно виступала одним з основних постачальників зернових та олійних культур у світі, що спричинило дефіцити продовольства в країнах Африки та Азії, прискорило зростання цін на світових ринках і загостило темпи продовольчої інфляції. Запровадження Чорноморської зернової ініціативи тимчасово стабілізувало ситуацію й забезпечило надходження українського зерна до найбільш вразливих регіонів, однак вихід Росії з угоди у 2023 році знову спровокував напруження на ринках, а паралельні ракетні удари по портах та аграрним об'єктам поглибили втрати сектору. На цьому тлі РФ наростила власний експорт пшениці,

посиливши залежність окремих країн-імпортерів від її рішень і збільшивши ризики використання продовольства як засобу політичного тиску.

Динаміка аграрного виробництва та зовнішньої торгівлі України у 2021–2024 роках засвідчує спроби адаптації до викликів війни: скорочення площ посівів, нестача пального, дефіцит робочої сили, активний перехід до альтернативних торговельних маршрутів через Дунайські порти та транспортні коридори ЄС, а також часткове відновлення переробних потужностей після різкого падіння у 2022 році. У структурі експорту відбулися зрушення у бік продовольчих товарів та сировини, тоді як промисловий експорт відновлюється повільніше. Географія збуту змінилася, орієнтація на ринки Європейського Союзу посилилася, водночас держави Азії та Африки поступово повертаються до закупівлі української продукції. Агропромисловий комплекс продовжує виконувати функцію ключового стабілізатора економіки, однак його взаємодія з глобальними ринками стала значно більш залежною від стану логістики та темпів розмінування сільськогосподарських територій.

У цих обставинах діяльність Світової продовольчої програми в Україні відіграє системну та багатовимірну роль. Поєднання продовольчої допомоги з програмами грошових виплат забезпечує підтримку найбільш вразливих категорій населення та водночас стимулює розвиток внутрішніх ринків. Постачання харчів у лікарні, школи, соціальні установи та шелтери посилює інституційну спроможність держави у кризових умовах. Використання цифрових технологій в обліку отримувачів підвищує прозорість і контроль над розподілом ресурсів. Підтримка місцевих пекарень, дрібних фермерів і підприємств переробки сприяє відновленню виробничих ланцюгів. Здійснення гуманітарного розмінування дозволяє повертати значні площі сільськогосподарських земель у господарське використання, що критично важливо для відновлення аграрного потенціалу. При цьому масштаби гуманітарних потреб значно перевищують доступне фінансування: мільйони українців продовжують потребувати системної підтримки, а наявний фінансовий

дефіцит створює ризики для стабільності програм СПП у середньостроковій перспективі.

Порівняння Індексу глобальної продовольчої безпеки України з показниками розвинених країн демонструє наявність суттєвих структурних дисбалансів – передусім у сфері доступності продуктів харчування, забезпечення належного рівня їхньої наявності та здатності системи адаптуватися до довготривалих викликів, що підкреслює необхідність розширення міжнародної співпраці, насамперед у таких напрямках, як підтримка експортних логістичних маршрутів, масштабування розмінування сільськогосподарських територій, модернізація стандартів виробництва відповідно до норм ЄС, залучення інвестицій у переробну галузь та стабільне донорське фінансування гуманітарного сектору. Визначено, що попри всі труднощі Україна продовжує відігравати ключову роль у забезпеченні світового продовольчого балансу, однак повне відновлення її експортного потенціалу та зміцнення внутрішньої продовольчої стійкості прямо залежать від рівня логістичної безпеки, масштабів відбудови та довготривалої міжнародної підтримки.

Під час підготовки третього розділу магістерської роботи було ідентифіковано основні проблеми та визначено перспективні напрями розвитку України на світовому продовольчому ринку. Дослідження підтвердило, що агропродовольчий комплекс і надалі залишається фундаментом національної економіки, проте його потенціал реалізується в умовах значних викликів. Найвагомішими серед них є руйнування виробничих потужностей і логістичних маршрутів, скорочення площ під посівами та зменшення поголів'я худоби, нестача трудових ресурсів, втрата сільськогосподарської техніки та складської інфраструктури. Сукупність цих чинників призвела до масштабних фінансових втрат, зростання внутрішніх цін та підвищення ризиків продовольчої нестабільності, що особливо загострює становище соціально вразливих груп населення. Поступове збільшення залежності України від імпорту також підсилює чутливість економіки до зовнішніх коливань і глобальних цінових шоків.

Однією з ключових проблем залишається необхідність приведення українського аграрного виробництва у відповідність до вимог та норм Європейського Союзу. Вітчизняні виробники стикаються з перешкодами у сфері дотримання фітосанітарних, ветеринарних та екологічних стандартів, а також упровадженням систем простежуваності, контролю якості та сертифікації продукції. Для малих та середніх агропідприємств такі вимоги є складними як з організаційного, так і з фінансового боку. Нові регуляторні механізми ЄС – вуглецеве коригування імпортованої продукції, контроль іноземних субсидій та заборона товарів, пов'язаних із примусовою працею – додатково ускладнюють доступ до ринку ЄС. Це об'єктивно підвищує поріг виходу українських виробників на європейський ринок, який при цьому є одним із ключових для країни.

Поряд із цими викликами аграрний сектор має і суттєві можливості для подальшого розвитку. Зокрема, помітно збільшується експорт органічної продукції, на яку стабільно зростає попит у Європейському Союзі завдяки її екологічності та безпечності. Україна вже увійшла до числа трьох найбільших постачальників органічної продукції на ринок ЄС, а структура експорту поступово урізноманітнюється за рахунок товарів із більшою доданою вартістю. Паралельно з цим активно розвиваються напрями точного землеробства, які забезпечують економію ресурсів і підвищують урожайність, а також формуються значні передумови для створення біогазових комплексів на основі аграрних відходів. Усі ці тенденції поєднують інноваційність, енергонезалежність і відповідність сучасним екологічним критеріям, що створює основу для довготривалої конкурентоспроможності українського агросектору.

Підсумовуючи результати аналізу, можна зазначити, що стратегічний розвиток позицій України на світовому продовольчому ринку має спиратися на два взаємопов'язані напрями: відновлення базових виробничих ресурсів та побудову сучасної моделі сталого розвитку. Розвиток органічного виробництва, використання енергозберігальних технологій, поширення біоенергетичних установок і впровадження точного землеробства можуть забезпечити суттєві

конкурентні переваги у майбутньому. Водночас реалізація цих перспектив можлива лише за умов активної державної підтримки, достатнього доступу до фінансування, належного інституційного супроводу процесів євроінтеграції та сприяння малим і середнім виробникам у адаптації до нових стандартів. Лише за комплексного підходу аграрний сектор здатен компенсувати воєнні втрати та створити підвалини для зміцнення ролі України як одного з провідних учасників глобального продовольчого ринку.

Вивчення співпраці України зі Світовою продовольчою програмою, а також із такими інституціями, як FAO та IFAD, засвідчило, що перспектива подальшого партнерства залишається значною, проте вимагає системної координації. Ключовими завданнями є формування прозорої системи розподілу ресурсів, інтеграція зовнішньої допомоги з національними проєктами відновлення аграрної галузі, зміцнення стійкості продовольчих ланцюгів і забезпечення ефективної співпраці між державними структурами, міжнародними організаціями та місцевими громадами. Лише за умов узгодженого й послідовного підходу Україна зможе подолати наслідки продовольчої кризи та водночас посилити свій статус важливого гравця у світовій системі забезпечення продовольчої безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. World Food Programme. WFP 2025 Global Outlook [Електронний ресурс]. – 2025. – Режим доступу: <https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000162840/download/>
2. The state of food security and nutrition in the world 2024 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.who.int/publications/m/item/the-state-of-food-security-and-nutrition-in-the-world-2024>
3. FSIN, GNAFC. Global Report on Food Crises 2024. – Rome, 2024 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.fsinplatform.org/sites/default/files/resources/files/GRFC2024-MYU-en.pdf>
4. Gill I., Kose K. Getting the global economy out of the slow lane // World Bank Blogs. – 17 June 2024 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://blogs.worldbank.org/en/voices/getting-the-global-economy-out-of-the-slow-lane>
5. FEWS NET. Southern Africa Food Security Alert, 13 August 2024. – Washington, DC, 2024 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fews.net/sites/default/files/2024-08/Alert-Southern-Africa-EINino-202408.pdf>
6. ОСНА. Humanitarian Action. Global Humanitarian Overview. – Geneva, Switzerland, 2024 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://humanitarianaction.info>
7. World Bank. Global Economic Prospects. June 2024. – Washington, DC, 2024 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/d644659c-2e22-410e-98a5-b8a40dc6c183/content>
8. World Food Programme. Ukraine. – 2025 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wfp.org/countries/ukraine>

9. World Food Programme. Ukraine: Annual country report 2024, country strategic plan (2023–2024). – 2024 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000165369/download/>
10. Національний інститут стратегічних досліджень. Прояви економічної нерівності населення в Україні в контексті забезпечення стійкості. – 2024 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/proyavy-ekonomichnoyi-nerivnosti-naselennya-v-ukrayini-v-konteksti>
11. Hoeske M. Legal Research Methodologies. Which Kind of Method for What Kind of Discipline? – 1st ed. – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.academia.edu/70512862/Methodologies_of_legal_research_which_kind_of_method_for_what_kind_of_discipline
12. Tyler T. Methodology in Legal Research // Utrecht Law Review. – 2017. – Vol. 13, № 1. – С. 130–141 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ssrn.com/abstract=3128268>
13. Salehijam M. The Value of Systematic Content Analysis in Legal Research // International Journal of Law. – 2017. – Vol. 3. – С. 128–130.
14. Ragin C., Rubinson C. The distinctiveness of comparative research // The SAGE handbook of comparative politics. – 2009. – С. 13–34.
15. Silva J. G. C. Science and Scientific Method // International Journal of Science and Research. – 2022. – Vol. 11, № 4. – С. 621–633 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ijsr.net/get_abstract.php?paper_id=SR22412084104
16. Christensen L. Experimental methodology. – 7-е вид. – Boston: Allyn and Bacon, 1997. – 590 с.
17. Shewhart W. Statistical Method from the Viewpoint of Quality Control. – Washington, DC: The Graduate School, Department of Agriculture, 1939.
18. Noble I., Bestley R. Visual research: an introduction to research methodologies in graphic design. – 2nd edn. – Lausanne; Worthing: AVA Academia, 2011.

19. Румик І. І. Продовольча безпека в умовах компліментарності національної економіки : дис. ... докт. екон. наук : 08.00.03 / І. І. Румик ; Університет економіки та права «КРОК». – Київ, 2020. – 567 с.
20. Russia’s War on Ukraine’s Grain and Global Food Supply, in Five Myths [Електронний ресурс] // Global Engagement Center. – 17.08.2023. – Режим доступу: <https://www.state.gov/russias-war-on-ukraines-grain-and-global-food-supply-in-five-myths/>
21. UGA forecast a harvest of 68 MMT of grains and oilseeds in 2023 [Електронний ресурс] // UGA. – Режим доступу: <https://uga.ua/news/uza-otsinyuye-novij-vrozhaj-v-2023-rotsi-na-rivni-68-mln-t-zernovih-ta-olijnih/#undefined>
22. Війна в Україні спричинить недоїдання ще 23 млн людей у світі [Електронний ресурс] // Агропортал. – 09.09.2023. – Режим доступу: <https://agroportal.ua/news/mir/cherez-viynu-v-ukrajini-shche-23-mln-lyudey-budut-nedojidati>
23. ЄС: Зупинка зернової угоди й атака на порти загрожує світу продовольчою кризою [Електронний ресурс] // Агропортал. – 21.07.2023. – Режим доступу: <https://agroportal.ua/news/ukraina/yes-zupinka-zernovoji-ugodi-y-ataka-na-porti-zagrozhuje-svitu-prodovolchoyu-krizoyu>
24. Food and Agriculture Organization of the United Nations. FAO Food Price Index [Електронний ресурс]. – 2025. – Режим доступу: <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>
25. Статистика зовнішнього сектору України 2023 [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>
26. World Trade Organization. Wheat maritime trade & food security [Електронний ресурс] // Global Trade Data Portal. – 2025. – Режим доступу: <https://globaltradedata.wto.org/real-time-data-based-on-non-wto-data-sources>

27. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Domestic price warnings [Электронный ресурс] // FAO GIEWS. – 2025. – Режим доступа: <https://www.fao.org/giews/food-prices/home/en/>
28. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). A trade hope: The impact of the Black Sea Grain Initiative [Электронный ресурс]. – March 2023. – Режим доступа: <https://unctad.org/a-trade-hope-2>
29. Tendata. Global Wheat Exports by Country during 2023-2024 [Электронный ресурс]. – 21.01.2025. – Режим доступа: <https://www.tendata.com/blogs/export/6428.html> (дата звернения: 12.09.2025).
30. European Commission. Monitoring EU agri-food trade: developments in March 2022 [Электронный ресурс]. – 2022. – Режим доступа: https://agriculture.ec.europa.eu/international/agricultural-trade/trade-and-international-policy-analysis/monitoring-eu-agri-food-trade-previous-editions_en
31. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Low-income food-deficit countries (LIFDCs) - List updated June 2021 [Электронный ресурс]. – 2021. – Режим доступа: <https://www.fao.org/country-profiles/lifdc/en/>
32. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Assessing investment needs in Ukraine's agricultural reconstruction and recovery [Электронный ресурс]. – 2022. – Режим доступа: <https://www.fao.org/3/cb9450en/cb9450en.pdf>
33. World Trade Organization. Trade growth to slow sharply in 2023 as global economy faces strong headwinds [Электронный ресурс]. – 2023. – Режим доступа: https://www.wto.org/english/news_e/pres22_e/pr909_e.htm
34. Food and Agriculture Organization of the United Nations. The importance of Ukraine and the Russian Federation for global agricultural markets and the risks associated with the war in Ukraine [Электронный ресурс]. – 2022. – Режим доступа: <https://www.fao.org/3/cb9013en/cb9013en.pdf>
35. Ukrainian Agribusiness Club. Outlook for Ukrainian agricultural market [Электронный ресурс]. – Січень 2025. – Режим

доступу: <https://ucab.ua/files/2024/2025%20Outlook.pdf> (дата звернення: 12.09.2025).

36. Ukrainian Business Award. Рейтинг Кращих Агрохолдингів Україна [Електронний ресурс]. – 2024. – Режим доступу: <https://uba.top/agricultural-holdings-of-ukraine/>

37. EU-Ukraine Solidarity Lanes Business Matchmaking Platform [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу: <https://eu-ua-solidarity-lanes.seu.b2match.io/>

38. Transithub [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу: <https://transithub.in.ua/ua/>

39. World Food Programme. Annual country reports – Ukraine [Електронний ресурс]. – 2025. – Режим доступу: <https://www.wfp.org/publications/annual-country-reports-ukraine>

40. Economist Impact. Global Food Security Index 2022 [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index>

41. World Food Programme. WFP Ukraine overview [Електронний ресурс]. – July 2025. – Режим доступу: <https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000168327/download>

42. Макалюк І. В., Кашпуренко Т. О. Вплив російської військової агресії на становище аграрних підприємств // Розвиток підприємництва як фактор росту національної економіки : матеріали XXI Міжнар. наук.-практ. конф., 23 лист. 2022 р. – Київ : ІВЦ «Політехніка», 2022. – С. 60.

43. Макалюк І. В., Коцюбайло М. Р. Оцінювання втрат в аграрному секторі внаслідок ведення бойових дій на території України // Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи : зб. тез доп. III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 08 груд. 2022 р. – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2022. – С. 183.

44. Білоченко А. Кредитування аграрного сектору України в умовах війни // Економіка та суспільство. – 2023. – № 48. – С. 50–55.

45. Удова Л. О., Гаєвий А. Г. Малий бізнес в аграрному секторі економіки України: проблеми та перспективи розвитку в умовах війни // Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій. – 2022. – С. 122–133.

46. Тарасовський Ю. Прямі збитки аграрного сектору України через війну перевищили \$80 млрд – KSE Агроцентр [Електронний ресурс] // Forbes. – 21.02.2024. – Режим доступу: <https://forbes.ua/news/pryami-zbitki-agrarnogo-sektora-ukraini-cherez-viynu-perevishchili-80-mlrd-kse-agrotsentr-21022024-19364>

47. Gorodnichenko Y., Sologoub I., Weder B. Rebuilding Ukraine: principles and policies. – Paris : Centre for Economic Policy Research, 2022. – 506 p. – Режим доступу: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf

48. European Commission. Common agricultural policy overview [Електронний ресурс]. – 2024. – Режим доступу: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview_en

49. European Commission. Explanatory Memorandum to COM(2010)733 - Agricultural product quality schemes [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу: https://eumonitor.eu/9353000/1/j4nvhdjdk3hydza_j9vvik7m1c3gyxp/villeun32bzb

50. Вінська О. Й. Особливості сучасного стану реалізації Спільної Аграрної Політики Європейського Союзу // Екон. простір. – 2010. – № 40. – С. 5–19.

51. Верховна Рада України. Державна підтримка аграрного сектору 2024. Державні та недержавні фонди і механізми [Електронний ресурс]. – 2024. – Режим доступу: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/247281.html

52. Кабінет Міністрів України. Звіти про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. – 2024. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55->

[ГОЕЕІ/Звіти%20про%20виконання%20Угоди%20про%20асоціацію/zvit-pro-vikonannya-ugodi-pro-asociaciu-za-2024-rik.pdf](https://goeei.gov.ua/zviti-pro-vikonannya-ugodi-pro-asociaciu-zvit-pro-vikonannya-ugodi-pro-asociaciu-za-2024-rik.pdf)

53. Мельник О. В. Проблеми митного контролю в контексті європейської інтеграції України // Економічний дискурс. – 2022. – № 1. – С. 112–119.

54. Шевченко Л. В. Митні режими Європейського Союзу: сутність, типологія та особливості // Соціально-економічні проблеми сучасного управління. – 2022. – № 4(2). – С. 98–104.

55. European Parliament and Council. Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting [Електронний ресурс] // Official Journal of the European Union. – 2022. – L 322/1. – Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2464/oj/eng>

56. European Commission. Carbon Border Adjustment Mechanism [Електронний ресурс]. – 28.03.2025. – Режим доступу: https://europa.eu/newsroom/taxation-and-customs-union/cbam_en

57. European Commission. EU imports of organic agri-food products: Key developments in 2024 (Analytical Brief No. 7) [Електронний ресурс]. – 2025. – Режим доступу: https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2025-05/analytical-brief-7-eu-organic-imports-brief_en.pdf

58. Agravery.com. Прямо в ціль: як працює та що дає аграріям точне землеробство [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <https://agravery.com/uk/posts/show/pramo-v-cil-ak-pracue-ta-so-dae-agrariam-tocne-zemlerobstvo>

59. Урядовий кур'єр. Точне землеробство стало філософією агрокомпанії: На Тернопільщині «Контінентал Фармерз Груп» ділився досвідом і запрошував до партнерства [Електронний ресурс]. – 2024. – Режим доступу: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/tochne-zemlerobstvo-stalo-filosofiyeyu-agrokompani/>

60. Yevhen. Renewable energy sources (el.) in Ukraine [Dashboard] [Електронний ресурс] // Tableau Public. – 2023. – Режим доступу: <https://public.tableau.com/app/profile/yevhen3724/viz/RESUA/Newdashbord>

61. UABio. Потенціал сільськогосподарських відходів і енергокультур, тис. т н.е. [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу: <https://uabio.org/energetychnyj-potentsial-agrarnyh-vidhodiv/>

62. Алексеева Т. І. Аналіз впливу глобальних проблем людства на економіку країн в умовах глобалізації. *Економіка і суспільство*, (13), 2017, с. 25–31.

63. Yengoh T. G. Paths to Attaining Food Security: The Case of Cameroon / G. T. Yengoh, F. A. Armah, E. E. Onumah // *Challenges*. – 2010. – №1. – P. 5-26.

64. Campo I. S. Dairy Food Consumption, Production, and Policy in Japan: Working Paper 05-WP 401 / I. S. Campo, J. C. Beghin. – Ames : Iowa State University. – 2005. – 51 p.

65. Hasegawa H. Half Farmer, Half Something Else: «New» Lifestyles for an Eco-Friendly 21st Century / H. Hasegawa // *JFS Newsletter*. – 209. – №80.

66. Chern W. S. Analysis of food consumption behavior by Japanese households / W. S. Chern, K. Ishibashi, K. Taniguchi, Y. Tokoyama. – Ohio : The Ohio State University, 2002. – 81 p.

Характеристика сучасних глобальних проблем людства та ролі в них
міжнародних організацій

Глобальна проблема	Характеристика	Участь в її розв'язанні міжнародних організацій
Продовольча безпека	Сучасний світ стикається з різким зростанням попиту на продукти харчування, який, за прогнозами, до 2030 року збільшиться більш ніж на 35 відсотків. Водночас майже половина населення планети житиме у регіонах із гострим дефіцитом води. На проблему також впливають кліматичні зміни, економічні кризи, збройні конфлікти та міграційні потоки, що призводять до нестачі продовольства та ризику масового голоду і соціальної нестабільності.	СПП – найбільша гуманітарна організація у світі, яка надає екстрену продовольчу допомогу, реалізує програми шкільного харчування, підтримує жінок і дітей, а також допомагає країнам створювати власні системи продовольчої безпеки.
Економічна нерівність і бідність	Глобалізація призвела до значного розриву між багатими і бідними країнами, а також між різними соціальними групами. У багатьох державах зростає рівень безробіття серед молоді, погіршуються умови життя значної частини населення. Це створює ризик соціальної напруги і масових протестів.	Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Програма розвитку ООН (ПРООН).
Екологічна криза та зміни клімату	Людство стикається з глобальним потеплінням, таненням льодовиків, виснаженням природних ресурсів, забрудненням води, повітря і ґрунтів. Частішими стають стихійні лиха — повені, урагани, посухи, пожежі. Це створює загрозу для життя людей і стабільності економіки.	Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), Міжурядова група експертів зі зміни клімату (ІРСС), Паризька кліматична угода.
Геополітичні конфлікти та безпека	У сучасному світі зростає кількість воєнних конфліктів і терористичних загроз. Це спричиняє мільйони біженців та внутрішньо переміщених осіб. Нестабільність у політичній сфері негативно впливає на розвиток країн і підвищує потребу у гуманітарній допомозі.	Організація Об'єднаних Націй (Рада Безпеки, УВКБ ООН), ОБСЄ, Міжнародний комітет Червоного Хреста.
Проблеми охорони здоров'я	Пандемія COVID-19 продемонструвала вразливість глобальної системи охорони здоров'я. Серед інших викликів залишаються поширення ВІЛ/СНІДу, туберкульозу, малярії, а також високий рівень смертності у країнах з низьким рівнем розвитку медицини.	Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Глобальний фонд для боротьби зі СНІДом, туберкульозом і малярією.

Продовження табл. 1.1

Енергетична проблема	Вичерпність традиційних джерел енергії, залежність від нафти і газу та ризики енергетичної нестабільності становлять серйозний виклик для світової економіки. Водночас зростає потреба у переході до відновлюваної енергетики, що зменшує шкоду довкіллю.	Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ), Міжнародне енергетичне агентство, ЮНЕП.
Соціальні проблеми	У багатьох країнах світу загострюється проблема безробіття серед молоді, зростає рівень міграції, погіршуються умови життя значної частини населення, існує гендерна нерівність та дискримінація.	ЮНІСЕФ, Міжнародна організація праці (МОП), ПРООН.
Технологічні виклики	Розвиток робототехніки та автоматизації призводить до скорочення робочих місць для низькокваліфікованих працівників. Натомість зростає попит на висококваліфіковані кадри. Це створює ризик технологічного розриву між країнами і соціальними групами.	ЮНЕСКО, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Європейський Союз (програма Horizon Europe).

Джерело: [62]

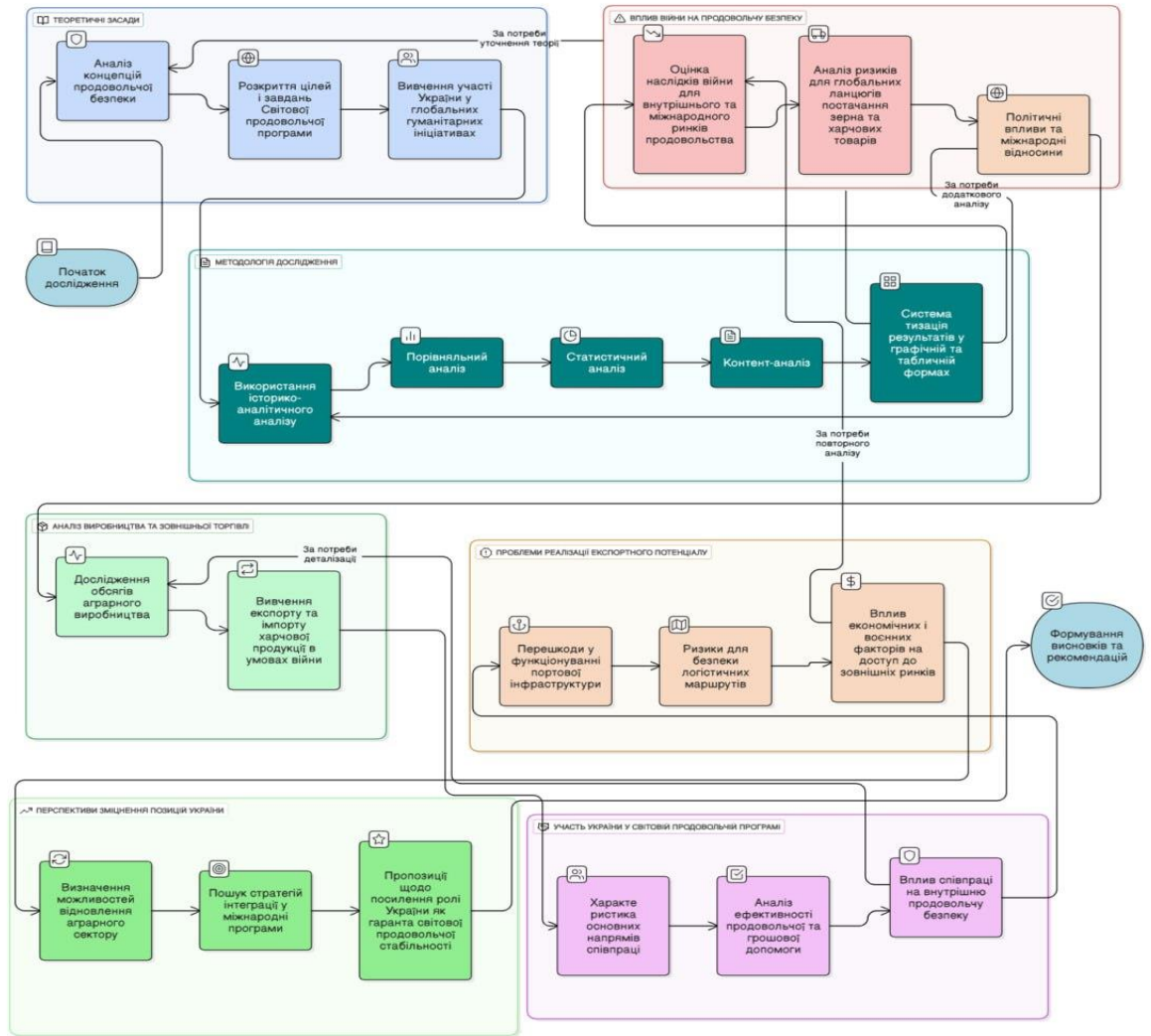

Рисунок Б.1 – Блок-схема методики дослідження ролі України у Світовій продовольчій програмі в умовах військового стану та глобальної продовольчої безпеки

Джерело: сформовано автором

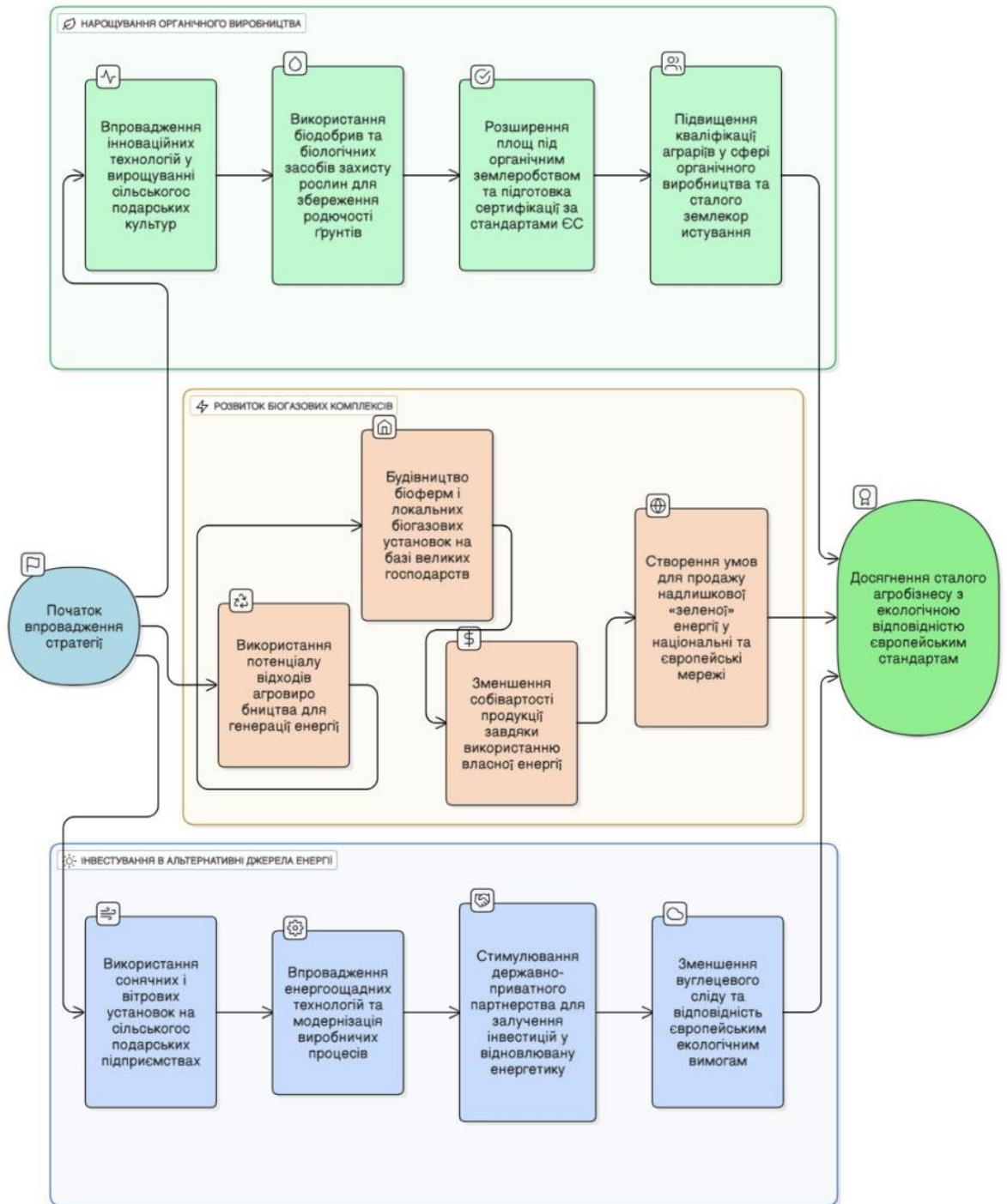

Рисунок В.1 – Стратегія змінення позицій українського аграрного сектора на світовому ринку продовольства в умовах сталого та інноваційного розвитку

Джерело: сформовано автором